

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДЕРЖАВНИЙ ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД
«ДОНБАСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ»

Актуальні питання сучасної педагогіки

Збірник наукових праць
(виходить два рази на рік)

Випуск 3

Слов'янськ – 2016

УДК 37(06)
ББК 74.00я43
А437

Друкується за ухвалою Вченої ради
Державного вищого навчального закладу
«Донбаський державний педагогічний університет»
(протокол № 5 від «22» грудня 2015 р.)

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ

Білецький О.А. – кандидат педагогічних наук, доцент
Євтух М.Б. – Академік АПН України, доктор педагогічних наук, професор
Крутогорська Н.Ю. – кандидат педагогічних наук, доцент
Кузьміна О. В. – доктор педагогічних наук, професор (відповідальний редактор)
Курінна С.М. – доктор педагогічних наук, професор
Лазаренко Д.О. – доктор економічних наук, професор
Набока О.Г. – доктор педагогічних наук, професор
Омельченко С.О. – доктор педагогічних наук, професор
Плюхіна Н.П. – старший викладач
Роганова М.В. – доктор педагогічних наук, професор
Саяпіна С.А. – кандидат педагогічних наук, доцент
Солодухова О.Г. – доктор психологічних наук, професор
Шевченко Г.П. – доктор педагогічних наук, професор, директор науково-дослідного Інституту духовного розвитку людини

А437 Актуальні питання сучасної педагогіки : збірник наукових праць / [За заг. ред. проф. О.В. Кузьміної]. – Вип. 3. – Слов'янськ : Вид-во Б.І. Маторіна, 2016. – 171 с.

Збірник наукових праць містить статті науковців з актуальних проблем педагогіки. Мета видання – висвітлювати результати сучасних досліджень у педагогічній науці, поширювати новітні знання і технології серед освітян. Опубліковані матеріали можуть бути корисними вітчизняним і зарубіжним науковцям, викладачам, аспірантам і докторантам, студентам педагогічних вищих навчальних закладів, учителям і вихователям, усім працівникам освітньої галузі.

УДК37.018.32:316.42-057.874

Кузьміна О.В.

доктор педагогічних наук, професор кафедри педагогіки ДВНЗ «ДДПУ»

kuzmina_ev@list.ru

Грибосдова Т. О.

аспірант кафедри соціальної педагогіки та соціальної роботи ДВНЗ

«ДДПУ»

ПИТАННЯ ГОТОВНОСТІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ ІНТЕРНАТНИХ ЗАКЛАДІВ ДО САМОСТІЙНОГО ЖИТТЯ

У статті розглядається одне з актуальних питань сьогодення – готовність молодшого школяра, вихованця інтернатного закладу до самостійного життя.

Ключові слова: готовність, соціальна адаптація, самостійність, молодший школяр, інтернатний заклад, соціум.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими і практичними завданнями. Загальновідомо, що готовність молодших школярів до самостійного життя, які перебувають у інтернатному закладі набуває особливої актуальності. Одним із найважливіших завдань діяльності інтернатних закладів для дітей – сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, є підготовка школярів до самостійного життя в суспільстві, оскільки успішна соціальна адаптація (готовність до шлюбу, вибору професії, організація побуту, дозвілля, спілкування) визначальною мірою залежить від міри сформованості у вихованців навичок самостійно вирішувати питання організації власного побуту, життєзабезпечення, уміння формувати соціальні зв'язки. Особливо це стосується молодших школярів [2].

Аналіз останніх досліджень і публікацій, у яких започатковано розв'язання проблеми і на які спирається автор, виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття. Питанням підготовки молодших школярів до самостійного життя в умовах інтернатів приділяли увагу у своїх працях такі науковці як: В. Абраменкова, В. Алфімов, І. Зверева, А. Капська, С. Козлова, О. Кононко, С. Куліковська, Ю. Лебєдєв, С. Литвиненко, А. Мудрик, І. Печенко, С. Харченко, Л. Хухлаєва, В. Ямницький

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Мета статті – проаналізувати питання стосовно готовності молодших школярів в умовах інтернатних закладів до самостійного життя.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням здобутих наукових результатів. Готовність молодших школярів інтернатних закладів до самостійного життя у сучасному суспільстві залежить від зовнішніх та особистісних(внутрішніх) умов.

Зовнішні умови (залежать від соціуму) – об'єктивні умови (гарантії прав дитини на всі види захищеності, у тому числі медичні гарантії, наявність житла, робочого місця, доступність освіти тощо); суб'єктивні умови (соціокультурні настановлення та стереотипи щодо сприймання молодших школярів інтернатних закладів, ставлення до них). Внутрішні умови (особистісні умови включення в соціум) – це, перш за все, бажання та готовність вихованця включатися в соціум, наявність особистісних ресурсів (здібностей та навичок), внутрішні потреби в механізмах узгодження та стабілізації своїх дій з діями інших людей та соціальних груп [5].

До особистісних умов відносимо: самооцінку, рівень домагань, активність, готовність до освоювання соціального простору, прав та обов'язків; прийняття відповідальності за себе, близьких. При цьому важливе значення має емоційний стан та професійне самовизначення молодших школярів інтернатних закладів.

На процес підготовки молодших школярів інтернатних закладів до самостійного життя у сучасному суспільстві впливають такі чинники: наявність необхідних матеріальних ресурсів у самому соціальному середовищі; позитивна налаштованість суспільства та окремих соціальних груп щодо молодших школярів інтернатних закладів, а також внутрішня позиція вихованця інтернатного закладу, його бажання включатися в соціум [3].

Підготовка молодших школярів до самостійного життя є актуальною, адже, як показує практика, у зв'язку з відсутністю досвіду сімейного виховання у дітей даної категорії не сформовані моделі поведінки в сімейному оточенні, моделі взаємовідносин мати/батько – дитина, чоловік – дружина. В результаті чого існує ризик, що в майбутньому їх діти також будуть виховуватись в державних закладах опіки. Практика показує, що виходячи з закладу, діти стають неспроможними спланувати не лише далеке, але й навіть найближче майбутнє, розрахувати мінімальні витрати та співвіднести їх з власним доходом, що, в свою чергу, призводить до необміркованих витрат та пошуку додаткових шляхів задоволення базових потреб в харчуванні, одязі та іншому. Нажаль, в більшості випадків, особи даної категорії обирають асоціальні варіанти вирішення життєвих обставин, в які потрапляють (крадіжка, обман і т.п.) або ж, звикнувши до повного державного утримання, намагаються знайти «зобов'язаного», який би вирішив проблему за них [5].

Марія Донник взагалі вважає, що найважливіша проблема дітей, що виховуються в інтернаті – це відсутність любові та ласки батьків і родичів, у результаті чого формується депривація особистості. В результаті чого готовність до майбутнього сімейного життя в дитини відсутня. Ту ж думку простежуємо у працях Галини Бевз. Коли дитина залишається без захисту й підтримки близьких, вона може зупинитись у своєму розвитку і навіть регресувати (повернутися на ту стадію розвитку, на якій дитина почувалася комфортніше). Г. Бевз наголошує на такому явищі, як прихильність – щоб нормально розвиватися, дитина орієнтується на «подібну істоту свого виду»,

тобто дитині потрібна постійна значуща фігура, природно якою є мати або батько. Відсутність прихильності та необхідність постійно пристосовуватися призводять до зниження активного ставлення до життя, за якого не формуються соціально значущі цінності та орієнтири, а створюються умови для зростання конформізму – схильності уникати прийняття самостійних рішень, пасивності, пристосовницької орієнтації до запропонованих стандартів оцінок та поведінки [1].

Слід зазначити, що перехід вихованця школи-інтернату до самостійного життя в сучасному нестабільному суспільстві пов'язаний з рядом труднощів. Дослідження (А. Аксьонова, Т. Аксьоненко, М. Іванюка, А. Маханько, Ю. Хармаєва) свідчать, що у вихованців інтернатних закладів нерозвинені навички соціального контролю, що в подальшому може стати причиною залучення їх до кримінальних груп. Реалізація школою-інтернатом даної педагогічної функції сприяє підготовці вихованців до самостійної життєдіяльності, оскільки не тільки безмежно розвиває школярів, але й сприяє вихованню їхніх моральних якостей – працьовитості, старанності, відповідальності; сприяє формуванню готовності вихованців до свідомого вибору професійної діяльності на основі самооцінки власних якостей і можливостей. Наступною педагогічною функцією є залучення вихованців шкіл-інтернатів до мистецтва, яка передбачає систематичну роботу педагогів, спрямовану на вивчення інтересів та здібностей школярів в різних видах мистецтва, охоплення гуртковою роботою художньо-естетичного спрямування, що сприяє розвитку в них відчуття прекрасного.

Дослідження вчених переконує, що найбільш сприятливим для виховання молодших школярів, є сімейне середовище, яке допоможе дітям у самостійному житті. Але не завжди це можливо, тому надія тільки залишається на заклад інтернатного типу [4].

Висновки з дослідження і перспективи подальших розвідок у цьому напрямі. Провідним вектором розвитку загальноосвітніх шкіл-інтернатів на

сучасному етапі є: підготовка молодших школярів до самостійного життя, до виконання основних соціальних ролей, необхідних для повноцінного і змістовного життя в суспільстві (громадянина, сім'янина, фахівця), що дозволить їм у майбутньому успішно залучатися до соціальних відносин.

Література

1. Доннік М. Соціальний гуртожиток – шлях до самостійності випускників шкіл-інтернатів / М. Доннік // Наукові записки. Сер. «Педагогічні науки». – № 83.

2. Дубровина И. В. Рабочая книга школьного психолога. – М.: Просвещение, 1991. – 303 с.

3. Кузьміна О. В. Теоретичні аспекти формування життєвої компетентності учнів старших класів загальноосвітніх шкіл-інтернатів: – монографія. – Слов'янськ: Підприємництво Моторін Б.І., 2011. – 86с.

4. Підготовка учнів інтернатних закладів до життєдіяльності у відкритому суспільстві: навч.-метод. посібник / Л. В. Канішевська, Л. В. Кузьменко, С. О. Свириденко та ін.. – Кіровоград: Імекс-ЛТД, 2013. – 336 с.

5. Петрочко Ж. В. Реформування системи закладів для дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування: передумови, реалії та перспективи (за результатами соціологічного дослідження) / Петрочко Ж. В., Калібаба О. А., Шипіленко О. С. та ін.; За заг. ред. Ж. В. Петрочко. – К.: Наук. світ, 2006. – 100 с. с.4

6. Сафина З. Н. Социально-педагогические условия преодоления одиночества у учащейся молодежи : дисс. канд. пед. наук : 13.00.01 / Сафина Зульфия Нурмухаметовна. – Казань, 1996. – 177 с.

УДК 373.3.015.31:39

Гришина Г. Г.

здобувач вищої освіти 2 курсу факультету підготовки вчителів початкових класів ДВНЗ «ДДПУ»

Кузьміна О.В.

науковий керівник – доктор педагогічних наук, професор кафедри педагогіки ДВНЗ «ДДПУ», kuzmina_ev@list.ru

ВИХОВАННЯ ШКОЛЯРІВ НА НАЦІОНАЛЬНИХ ТРАДИЦІЯХ

У статті доведено необхідність виховання молодших школярів на національних традиціях. На думку автора вік молодшого школяра найбільш сприятливий для розуміння і усвідомлення важливості традицій рідного народу.

Ключові слова: виховання, національне виховання, етнопедагогіка, традиції, молодший школяр.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Наша Україна – молода держава, перебуває на шляху радикальних політичних, соціальних та економічних перетворень, обравши шлях переходу від тоталітарних ідеологій до свободи й демократії, національного відродження, цивілізованої, соціально зорієнтованої економіки, побудови нового громадянського суспільства.

Суверенній Україні потрібні громадяни, які мають глибоко усвідомлену життєву позицію. Виховати таких особистостей можна за умови розвитку національної освіти, в якій система виховання та навчання ґрунтується на ідеях народної філософії, засадах української етнопедагогіки, народознавства,

основах християнської релігії, наукової педагогічної думки, родинного виховання тощо.

Саме вчителі початкової ланки освіти повинні підготувати молодшого школяра до життя в майбутньому суспільстві, при цьому дбайливо оберігаючи і примножуючи систему норм і цінностей, що склалася в українського народу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, у яких започатковано розв'язання проблеми і на які спирається автор, виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття. Проблемі національного виховання приділяли увагу видатні українські педагоги такі як Г. Ващенко, Б. Грінченко, М. Драгоманов, С. Русова, К. Ушинський, І. Франко.

Формування національної самосвідомості учнів молодшого та середнього шкільного віку досліджували на науковому рівні: Г. Гуменюк, І. Єгорова, Л. Паламарчук, А. Терещук, В. Чернобай.

На сучасному етапі розвитку педагогічної науки окремі аспекти виховання учнів загальноосвітніх шкіл на національних культурних традиціях українського народу розглядались у дослідженнях А. Бойко, Р. Дзвінки, О. Дубасенюк, П. Ігнатенко, В. Кузя, Ю. Руденко, М. Стельмаховича, В. Струманського, В. Попружного, Г. Шевченко. Однак, педагогічний потенціал національно-культурних традицій у початковій школі остаточно не розкритий.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою статті є аналіз особливостей національного виховання молодших школярів у сучасних умовах.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням здобутих наукових результатів. Кожен народ, кожна нація тримається на прадідівських традиціях, звичаях, символах, віруваннях. І тільки вивчаючи і знаючи ці традиції, ми зможемо передавати культурну спадщину свого народу, набуту віками, нащадкам. І таким чином підтримувати козацький рід, якому, як

відомо, «немає переводу». Тільки осмисливши минуле, пізнавши витoki своєї культури та історії, можна й чіткіше зрозуміти сьогодення й уявити майбутнє.

Виховуючи учнів на національних традиціях, вчителі прагнуть сформувати у молодого покоління вірність ідеалам Української держави, горде почуття належності українського народу, стимулювати національне пробудження, відродити громадянське сумління і національний обов'язок. Саме у цьому полягає мета виховання молоді на національно-культурних традиціях українського народу.

Світовий досвід розвитку педагогічної теорії й практики переконливо показує, що кожен народ упродовж віків створює власну національну систему виховання і освіти. В часи державного й духовного відродження України головну роль відіграє національна система освіти й виховання.

Національна система виховання – це історично обумовлена і створена самим народом система ідей, поглядів, переконань, ідеалів, традицій, звичаїв та інших форм соціальної практики, спрямованої на організацію життєдіяльності підростаючих поколінь, виховання їх у дусі природно-історичного розвитку матеріальної і духовної культури нації [5].

Таким чином, національне виховання – це передусім виховання дітей на культурно-історичному досвіді рідного народу, в основі якого є традиції, звичаї, обряди, ритуали, свята.

Саме завдяки звичаям і традиціям в дитинстві найбільш активно сприймається етнічне середовище, національний характер, сім'я й рідна домівка. Виховання учнів на традиціях народу передбачає формування навичок свідомої поведінки, віковічних народних понять про добро і зло, а також доброзичливого ставлення до людей, вироблення вмій власноруч примножувати здобутки рідного народу, засвоювати і розвивати гуманні норми, принципи, правила співжиття та інші надбання народу.

Кожне звернення до традиційного національного досвіду надзвичайно потрібне. Воно збагачує, урізноманітнює, розширює і оновлює сприйняття

навколишньої природи, всього життя, праці й відпочинку українського народу в минулому і теперішньому.

Саме у початкових класах закладаються основи національного виховання: розуміння понять «патріотизм», «громадянський обов'язок», «національна свідомість» тощо. У цьому віці діти знайомляться з національними символами та традиціями, починають усвідомлювати унікальність свого роду і нації в цілому [4].

На жаль, як у державі в цілому, так і в освітній сфері зокрема, зазначена стаття Основного Закону реалізується лише фрагментарно. Якщо запитати учня молодшого класу, якої він національності, відповідь отримати буде складно, оскільки більшість з них взагалі можуть не знати, що таке етнос, національність. Саме тому стоїть питання в початковій школі берегти традиції, культуру, розвивати самобутність української нації, а також корінних народів та національних меншин.

Національна самоідентифікація дитини повинна починатися вже з початкових класів. Фактично це спонукає дитину до розуміння коріння власного «я», вивчення минулого свого народу за його етнічної складовою, а також інших народів, що проживають як в Україні, так і в світі. Вивчаючи минуле власного народу, дитина зможе з одного боку відчувати гордість за належність до відповідної нації, з іншого – ставитися з повагою до громадян інших національностей.

Формування національної свідомості і самосвідомості в школі відбувається через навчальні предмети, різноманітні заходи виховної і позакласної роботи та родинне виховання. Саме в сім'ї дитина успадковує не тільки правила поведінки, які формує родина, але і національний світогляд, культуру, яку родина несе і прищеплює дітям. Діти з раннього віку копіюють до неймовірної точності вчинки і висловлювання авторитетних їм людей, насамперед батьків, вихователів, вчителів, а згодом і однолітків. В школі національне виховання активно впроваджується через проведення ранків,

вечірок з національним колоритом свят на українську тематику: купальські обряди, пісні, обжинки, проводи зими. З часом, на жаль, тематика цих заходів змінюється, відбувається відхід від традиційних форм національного виховання [2].

Формування патріота та гуманіста в школі відбувається через такі навчальні предмети як українська мова, українське читання, курс «Я і Україна» (Громадянська освіта), де кожен урок пронизаний гордістю за рідний край, культуру, звичаї та традиції народу, де формується повага до державних і національних символів України. Широко використовуються на уроках елементи народної творчості, овіяної національним колоритом, через яку найкраще і найвлучніше можна показати мелодійність і красу української мови, культури [3].

Національні та загальнолюдські цінності реалізуються такими основними шляхами і засобами, як рідна мова, родовід, рідна історія, краєзнавство, природа рідного краю, національна міфологія, фольклор, народний календар, національна символіка, народні прикмети, вірування; релігійно виховні традиції, родинно-побутова культура, національні традиції, звичаї і обряди, національна творчість. Національна система виховання є складовою і невід'ємною частиною життєдіяльності, життєтворчості рідного народу. Тому система компонентів народної духовності, шляхи і засоби їх формування визначають сутність і зміст національної системи виховання [1].

Висновки з дослідження і перспективи подальших розвідок у цьому напрямі. Початкова школа повинна виховувати майбутніх громадян України на основі культурно-історичного досвіду нашого народу, його багатовікової мудрості та духовності. Ефективним засобом цієї роботи виступають національні традиції, які мають потужні виховні можливості. Таким чином дитина з раннього віку має можливість зрозуміти важливість традицій свого народу і буде намагатися власноруч примножити їх.

Література

1. Виходцева Н. С. Національне виховання молодшого школяра: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://teacher.at.ua/>
2. Кондик О. П. Сучасний погляд на національне виховання у початковій школі [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.osvita.org.ua>
3. Мазуркевич О. Р. Рідне слово в концепції національної освіти / О. Р. Мазуркевич. – К.: Рідна школа, 1993. – 95 с.
4. Підручники онлайн [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://books.br.com.ua>
5. Студопедія [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://studopedia.su>

УДК 37.091.2:004:613.86

Кузьміна О.В.

*доктор педагогічних наук, професор кафедри педагогіки ДВНЗ «ДДПУ»,
kuzmsna_ev@list.ru*

Кашуба В.

*здобувач вищої освіти 4 курсу фізико-математичного факультету, ДВНЗ
«ДДПУ»*

ЗАСОБИ ПОДОЛАННЯ КОМП'ЮТЕРНОЇ ЗАЛЕЖНОСТІ В УЧНІВ

Стаття присвячена визначенню основних причин та передумов виникнення комп'ютерної залежності у дітей шкільного віку. У ній окреслено шляхи подолання та запобігання комп'ютерної залежності учнів шкіл, а також методи раціонального підходу до роботи з комп'ютером у навчальному процесі; запропоновано правила користування комп'ютерними технологіями,

яких рекомендується дотримуватись учителям під час проведення уроків та планування домашніх завдань.

Ключові слова: онлайнві комп'ютерні ігри, психологічні фобії, психолого-педагогічні проблеми, віртуальна реальність, електромагнітне випромінювання.

Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Сучасний світ пропонує все більші можливості виру комп'ютерних технологій, які невпинно диктують свої правила життя, роботи, навчання. На перший погляд, навчання з використанням новітнього технологічного обладнання стає легшим у використанні, і деякі з навчальних закладів, а особливо школи, нарікають на недостатню кількість комп'ютерів та комп'ютерних класів; у той час як інші хизуються сучасною технічною забезпеченістю, чим приваблюють більшу кількість батьків, що мріють про достойні умови навчання своїх дітей. З іншого ж боку, ні для кого не є секретом, що комп'ютер – це не тільки найкращий друг та помічник, а ще й підступний ворог, котрий в умовах неконтрольованого, необдуманого, необґрунтованого та ненормованого використання стає вкрай небезпечним для дитячого організму, психіки та світосприйняття.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, у яких започатковано розв'язання проблеми і на які спирається автор, виділення невирішених раніше частин загальної проблеми котрій присвячується означена стаття. Різні аспекти проблеми залежності від комп'ютеру аналізуються давно. Аналіз етапів формування комп'ютерної залежності, методи діагностики і профілактики запропоновані вітчизняними авторами Т. Ю. Бальбот, Л. М. Юр'євою. Вивченню специфіки комп'ютерної діяльності присвячено дослідження А. В. Беляєва, М. Коула, О. М. Макаренко, С. Л. Новоселова, С. Пейперта, О. В. Постова. Роботи цих науковців присвячені прикладному аспекту вивчення віртуального світу.

Формулювання цілей статті (постановка завдання): з'ясувати засоби подолання комп'ютерної залежності в учнів.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням здобутих наукових результатів. У свій час Макаренко О. М. та Постова О. В. описали результати опитування підлітків щодо їх залежності від комп'ютера. «Під час опитування шкільними психологами більша частина учнів-респондентів виявила стурбованість проблемою надмірного захоплення школярами комп'ютерними іграми, що негативно впливає не лише на успішність тих, хто вчиться, а й вносить певний дисбаланс у психологічний стан підлітка» [1]. Вони також розробили низку практичних рекомендацій з питань особливостей соціалізації підлітків, захоплених комп'ютером, які подаються та обґрунтовуються наступним чином:

1. Особу, залежну від комп'ютера, не можна ізолювати від суспільства. Тут поняття реабілітації і соціалізації взаємно переплітаються. Підліток має навчитися **протистояти спокусі проводити час за комп'ютером** у соціальному оточенні та за допомогою соціального оточення, а не лише за втручання окремих фахівців.

2. Робота із залежними підлітками має відбуватися безпосередньо в школі, де навчаються учні, а не в реабілітаційній установі.

3. Соціалізація підлітків, що мають комп'ютерну залежність, має проходити за постійної участі та підтримки однолітків, що такої залежності не мають.

На базі розроблених рекомендацій автори припускають можливість створення окремої програми соціалізації підлітків з комп'ютерною залежністю. Тобто будуть враховані особливості даного виду залежності, а також особливості та потреби цільової аудиторії (самих підлітків) [1].

З вищенаведених рекомендацій випливає, що проблема є в самому залежному від комп'ютера учневі, і зовсім не в умовах, у які його ставить школа в гонитві за «сучасністю» подачі навчального матеріалу. На наш погляд,

досить важко «протистояти спокусі проводити час за комп'ютером» для незрілої дитини, коли дорослі самі штовхають її до цієї спокуси, а часто й самі є залежними від світової павутини (*не є винятком і деякі вчителі*).

На превеликий жаль, батьки, у більшості випадків, мало спілкуються зі своїми дітьми, сподіваючись на те, що в школі їхні любі нащадки знаходяться у повній безпеці та мають змогу отримувати знання, спілкування, харчування і нормальний фізичний розвиток. Є абсолютно зрозумілим те, що сьогодні батьки вимушені думати про кар'єру як засіб достойного існування більше, ніж коли-небудь раніше, адже оновлене суспільство – це суспільство, в якому править конкурентоспроможність та підстерігає безробіття. Тому на нас, як на вчителів сучасності лежить відповідальність не лише за якість знань з певного шкільного предмету, а й за формування світогляду та збереження здоров'я нового покоління технічного прогресу.

Уявімо собі життя сучасного школяра, котрий навчається у сучасній технічно обладнаній школі. У класній кімнаті, де дитина знаходиться цілий день, знаходяться інтерактивна дошка та комп'ютер, котрі є ввімкнутими якщо не цілий день, то напевне протягом кількох уроків, що робить уроки цікавішими, більш творчими та яскравими (*це окрім плазмового телевізора на стіні, який вмикається для відпочинку учнів на перерві*).

Звичайно ж, сучасний «просунутий» вчитель задає своїм учням домашні завдання відповідно до вимог часу – підготувати реферат (проект, повідомлення, презентацію) з використанням інформації з Інтернету, котру дитина також не може отримати без роботи за комп'ютером вдома. Не забуваймо, що в міжнародній Інтернет-мережі є безліч спокус, котрі з'являються варто лише несформованій особистості до неї потрапити: онлайн-відео ігри, найрізноманітніші яскраві сайти та чати – віртуальна реальність підсвідомо захоплює, і замість домашнього завдання до приходу батьків з роботи дитина (*а особливо це стосується підлітків*) знаходиться у її полоні. З приходом батьків з'ясовується, що необхідно було

зробити шкільне домашнє завдання з використанням Інтернету, тож батьки разом з дітьми успішно пораються з цим завданням до пізньої ночі. Більш того, якщо дитина не має батьківської підтримки та контролю, в нічний час вона продовжує своє віртуальне життя. А вранці невиспаний та знервований учень знову потрапляє до міцних щупалець комп'ютерних технологій та інтерактивних уроків. Додамо до цього всього згубну дію електромагнітного випромінювання та переважно із-за надлишкової зорової та слухової інформації. Звідси маємо дитячі психологічні фобії, так звану «комп'ютерну залежність» та купу інших психолого-педагогічних проблем.

Що ж таке комп'ютерна залежність? Невиконання обіцянок, даних самому собі або іншим стосовно зменшення часу, проведеного за комп'ютером, навмисне применшення або брехня щодо часу, проведеного за комп'ютером; втрата контролю над часом, проведеним за комп'ютером. Найбільш поширеними психічними ознаками комп'ютерної залежності є: роздратована поведінка, яка з'являється, вразі якщо з якихось причин тривалість роботи за комп'ютером зменшується; змішане почуття радості і провини під час роботи за комп'ютером; втрата інтересу до соціального життя і зовнішнього вигляду, виправдання власної поведінки і пристрасті.

Соціально-психологічний центр міста Славутич зазначає: «Комп'ютерна залежність небезпечна, наносить шкоду особистості. У людини, яка за власним бажанням прикута до комп'ютера, починаються проблеми з реальністю. Порушується соціальна адаптація, стає важко знаходити спільну мову і спільні теми з іншими людьми. Відбувається негативний вплив на навчальну, соціальну, робочу, сімейну, фінансову сфери діяльності. До психічних проблем додаються фізіологічні: головні болі, зміни тиску, біль в очах, ломота в кістках. Багатогодинне знаходження перед монітором може викликати порушення зору, зниження імунітету, втомленість, безсоння. Крім того, довге перебування в сидячому положенні впливає на хребет, викликає біль у попереку й проблеми з поставою» [2].

Якщо мова йде про Інтернет-залежність, то її визначення звучить так: «Це нав'язливе бажання увійти в Інтернет, перебуваючи в off-line, і нездатність вийти з Інтернету, будучи on-line». Симптоми залежності наступні: нав'язливе бажання перевірити свою поштову скриньку в Інтернеті, постійне очікування наступного виходу в мережу, непереборна потреба пошуку інформації у світовій павутині. Офіційною датою створення мережі Інтернет вважається 17 квітня 1991 р. Тобто нещодавно Інтернету виповнився 21 рік. Ця дата свідчить про те, наскільки короткотривалим за своїми часовими рамками є явище, яке викликало залежність у мільйонів осіб. У 1995 році в Сполучених Штатах Америки було офіційно визнано існування такого явища, як комп'ютерна залежність [4].

Висновок з дослідження і перспективи подальших розвідок у цьому напрямі. Таким чином, на нашу думку, порушена проблема повинна надихнути вчителів на прийняття мір захисту дітей від комп'ютерної залежності. Перш за все, необхідно обмежити використання новітніх технологій у школі до мінімально необхідного, осмисленого і спланованого. Так, якщо інтерактивна дошка, чи комп'ютер не використовуються якийсь проміжок часу, їх слід вимкнути. По-друге, ми не рекомендуємо задавати дітям шкільного віку домашнє завдання, пов'язане з використанням всесвітньої Інтернет-павутини (*ці завдання можливо замінити завданнями пошуку необхідної інформації в наукових друкованих виданнях, які вчитель повинен запропонувати учням для опрацювання – це буде набагато корисніше для розумового розвитку дітей, адже в Інтернеті діти зазвичай копіюють та друкують чужі думки, навіть не прочитавши; крім того це може залучити учнів до читання друкованих видань, що є не таким шкідливим, як читання з комп'ютерного екрану, де поряд з необхідною інформацією учні часто знаходять купу інформаційного сміття.*)

Стосовно класних керівників, вважаємо, що в їхній силі тактовно та мудро залучити батьків до запобігання можливих проблем зазначеного характеру, а також провести анонімне опитування батьків, яке допоможе

зрозуміти деяким з них, що вони самі є залежними від комп'ютера, таким чином слугуючи стереотипом поведінки для своїх нащадків. Адже, за визначенням, «на рівні з алкогольною та наркотичною залежностями, то комп'ютерна є досить поширеною серед такої вікової групи, як підлітки. Виникнення такого типу залежності відносять до кінця ХХ століття.» [3]. Але ж підлітки стають дорослими і несуть свою залежність у нове століття.

Література

1. Макаренко О. М., Постова О. В. Соціалізація підлітків та комп'ютерна залежність. / НАУКОВІ ЗАПИСКИ. Том 71. Педагогічні, психологічні науки та соціальна робота. – С. 24-26. [http:// www.nbu.gov.ua/Portal/soc_gum/NaUKMA/Ped/2007_71/05_makarenko_om.pdf](http://www.nbu.gov.ua/Portal/soc_gum/NaUKMA/Ped/2007_71/05_makarenko_om.pdf)

2. http://slavspc.at.ua/publ/statti/pidlitki_molod/simptomi_ta_poperedzhennja_komp_juternoji_zalezhnosti/13-1-0-116

3. <http://uk.wikipedia.org>

4. Electronic Opium: Computer Addiction in the Internet Age // <http://cse.stanford.edu/classes/cs201/projects-95-96/computer-addiction/index.html/>

УДК 159.922.76-056.45:159.9.07

Щербакова К. М.

учитель-логопед МДОЗ № 141, м. Донецьк

ДО ПРОБЛЕМИ ОБДАРОВАНОСТІ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ (НА МАТЕРІАЛАХ ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ)

У статті представлено основні напрями, за якими проводяться психолого-педагогічні дослідження обдарованості дітей дошкільного віку. Підкреслено основні чинники, що складають єдину інтегральну структуру

обдарованості: домінуюча роль пізнавальної мотивації; дослідницька творча активність, що виявляється у відкритті нового, постановці та розв'язанні проблем; оригінальність рішень; можливість прогнозування; здібність до створення ідеальних еталонів, які допомагають формуванню високих естетичних, моральних та інтелектуальних оцінок.

Ключові слова: обдарованість, напрями, наукове дослідження, психологія творчості, дошкільний вік.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими і практичними завданнями. Реформи, що відбулися у вітчизняній системі освіти, визначили з-поміж важливих напрямів спрямованість на гуманістичні, особистісно орієнтовані й розвивальні освітні технології, які зумовили зміни у ставленні до дітей з неординарними здібностями.

Однак під час роботи з такими дітьми постійно виникають педагогічні та психологічні труднощі. Вони зумовлені розмаїтістю видів обдарованості, безліччю суперечливих теоретичних підходів і методів, варіативністю сучасної освіти та надзвичайно малою кількістю фахівців, готових до роботи з обдарованими дітьми.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, у яких започатковано розв'язання проблеми і на які спирається автор, виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття. Аналіз сучасної наукової психолого-педагогічної літератури засвідчує наявність низки праць (А. Балацінова, Н. Біловус, Л. Крайнова, О. Марінушкіна, Б. Пашнєв, С. Саяпіна, В. Тесленко Г. Шубіна), у яких різнобічно представлено визначення, види обдарованості, організація роботи з обдарованою дитиною.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою статті є розкриття сутності обдарованості дитини дошкільного віку.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтування здобутих наукових результатів. Обдаровані діти – це діти, які значно випереджають однолітків за темпами розвитку і мають високий інтелектуальний і творчий потенціал, проявляють високі здібності в навчанні та в різних спеціальних видах діяльності [5].

Вважається, що психологічна структура обдарованості дитини майже співпадає з основними структурними елементами, що характеризують творчість і її творчий розвиток. Зовнішні ознаки творчого розвитку різноманітні: у дитинстві вони, перш за все, виявляються в ранньому мовному й інтелектуальному розвитку, захопленні якою-небудь діяльністю (музикою, малюванням, читанням тощо), в допитливості та підвищеній дослідницькій активності.

Сучасною дослідницею Біловус Н. виявлено сукупність педагогічних умов забезпечення розвитку обдарованих дітей: а) розробка способів ідентифікації розвитку обдарованих дітей старшого дошкільного віку; б) обґрунтування концептуальної моделі освіти дошкільників, зорієнтованої на специфіку розвитку їх інтелектуальних і творчих здібностей; в) впровадження розвивального середовища, задля створення дошкільникам умов для інтелектуального самопрояву і творчого самовираження; г) спільна робота дошкільного закладу з родинами задля розвитку здібностей дітей [3].

Розглядаючи проблему обдарованості дітей дошкільного віку, необхідно звернути увагу на наукові дослідження, які необхідно проводити за такими основними напрямками: теоретико-експериментальні дослідження; науково-методична робота; інформаційно-дослідницька робота; науково-практична робота; науково-організаційна робота.

Сучасний дослідник О. Марінушкіна підкреслює, що саме дослідження з психології творчості є базою для розпізнавання природи обдарованості, для вирішення нагальних проблем діагностики та розвитку обдарованих [4].

Методи і форми роботи з обдарованими дітьми, що практикуються в наш час, переважно базуються на емпіричній основі, не мають зв'язаної внутрішньої структури. Тому на одне з перших місць висувається завдання теоретичного обґрунтування конкретних методів і форм роботи (як чинних, так і нових) з обдарованими дітьми й учнями. Теоретичне підґрунтя всіх практичних заходів щодо роботи з обдарованими має стати елементом єдиної цілеспрямованої системи, надати можливість підвищувати ефективність сучасних методів роботи.

Безумовно, що одне з головних місць у наукових дослідженнях повинна посідати проблема «Обдарована дитина в родині». Родина, відіграючи найважливішу роль у формуванні мотиваційних факторів, системи цінностей, особистісних рис, створенні конкретних умов життя дитини, може здійснювати і стимулюючий, і негативний впливи на процес розбитку обдарованої дитини. Мета наряду досліджень – створення наукового підґрунтя для подальшої розробки ефективних методичних рекомендацій для батьків, програм літніх сімейних шкіл, сценаріїв тренінгів тощо.

Одним з найважливіших напрямів методичної роботи є створення великого комплексу програм, підручників і методичних посібників з навчання і розвитку обдарованих дітей у дошкільних закладах.

Великого значення сьогодні набуває розробка комп'ютерних психодіагностичних методик, навчальних програм і розвивальних ігор. Варто розробити методичні посібники з використання комп'ютерів у сфері навчання та розвитку обдарованих дітей, а також рекомендацій для психологів та педагогів щодо застосування комп'ютерних психодіагностичних методик. Необхідно створити методичні посібники та рекомендації з організації, ведення і використання комп'ютерних банків даних обдарованих дітей, вихователів, які працюють з ними, лонгitudних досліджень, ігрових, розвивальних, навчальних комп'ютеризованих методик, автоматизованих бібліографічних і фактографічних систем із проблем роботи з обдарованими дітьми [4].

Дослідники вищезазначеної проблеми наполягають на тому, що одним з основних напрямів науково-методичної роботи є створення комплексу методичних матеріалів для вчителів і вихователів обдарованих дітей. До цього комплексу повинні ввійти методичні посібники, рекомендації, програми лекційних курсів, семінарів та тренінгів. Матеріали розраховуються не тільки на викладачів навчальних закладів, у тому числі й шкіл, але й вихователів дошкільних закладів, психологів, фахівців із профорієнтації, керівників гуртків та студій [2; 1].

Ми переконані, що широке розгортання наукових досліджень і практична робота з обдарованими дітьми повинні спиратися на міцну інформаційну базу. У зв'язку з цим, на основі розгляду науково-практичних робіт, необхідним є створення комп'ютерних банків даних: обдарованих дітей містить такі відомості про обдарованих дітей: анкетно-біографічні дані, результати проведених психодіагностичних обстежень тощо; результатів лонгітюдних досліджень; психодіагностичних методик містить відомості про наявні психологічні методики, спрямовані на виявлення обдарованості, їх надійність та валідність, набір комп'ютеризованих методик для виявлення обдарованості; банк даних вихователів, які працюють з обдарованими дітьми, містить інформацію про їхній фах, форми роботи з дітьми; заявок на творчих фахівців; довідково-бібліографічних даних має анотовану інформацію з вітчизняної та зарубіжної літератури з різних проблем дитячої обдарованості. Крім цього, в банку збираються відомості про організації, що займаються дослідженнями, здійснюють програми та проекти, які пов'язані з науковою діяльністю у сфері дитячої обдарованості.

Немає сумнівів щодо важливості напряму науково-організаційної діяльності у дослідженні обдарованості дітей дошкільного віку, який передбачає розробку цільових, національних і регіональних проектів, програм з виявлення, навчання і розвитку обдарованих дітей.

Висновки з дослідження і перспективи подальших розвідок у цьому напрямі. Таким чином, аналіз наукових джерел дозволив виділити і надати характеристику пріоритетним напрямам досліджень обдарованості дітей дошкільного віку: теоретико-експериментальні дослідження; науково-методична робота; інформаційно-дослідницька робота; науково-практична робота; науково-організаційна робота.

Література

1. Аматыєва О. П., Саяпіна С. А. Пріоритетні напрями наукових досліджень обдарованості дітей дошкільного віку / О. П. Аматыєва, С. А. Саяпіна // Проблеми діагностики та проектування розвитку обдарованих дошкільників: матеріали II Всеукраїнської науково-практичної конференції, 11-12 квітня 2013 р., м. Алушка, АР Крим. – К.: Інститут обдарованої дитини, 2013. – С. 146–152.
2. Балацінова А. Д. Дитяча обдарованість як психолого-педагогічна проблема / А. Д. Балацінова // Педагогіка та психологія: зб. наук. пр. – Х.: ХНПУ імені Г. С. Сковороди. – Вип. 36. – С. 28–35.
3. Біловус Н. Б. Обдарована дитина: пошуки нової парадигми навчально-виховного процесу в сучасному дошкільному віці / Н. Б. Біловус // Науковий вісник Чернівецького університету. Зб. наук. праць: Педагогіка і психологія. – Чернівці: Рута, 2005. – Вип. 225. – С.10–16.
4. Марінушкіна О. Є. Організація роботи з обдарованими дітьми в закладах освіти: Навч.-мет. посіб. / О. Є. Марінушкіна, Г. Шубіна. – Х.: Вид. група «Основа»: «Тріада +», 2008. – 144 с.
5. Пашнєв Б. К. Психодіагностика обдарованості / Б. К. Пашнєв. – Х.: Вид. група «Основа»: «Тріада +», 2007. – 128 с.
6. Саяпіна С. А. Психолого-педагогічні дослідження математичної обдарованості дітей старшого дошкільного віку / С. А. Саяпіна // Освіта та розвиток обдарованості особистості. – 2012. – № 3-4. – С. 70–73.

УДК 373.3.091.32

Кузьміна О. В.

доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри педагогіки ДВЗН

«ДДПУ», kuzmina_ev@list.ru

Коренна К. О.

здобувач вищої освіти 3 курсу факультету підготовки вчителів початкових

класів ДВЗН «ДДПУ»

РОЛЬ НЕСТАНДАРТНИХ УРОКІВ ЯК ОДНОГО ІЗ ЗАСОБІВ АКТИВІЗАЦІЇ ПІЗНАВАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

У статті розглядається одне з актуальних питань сучасної освіти, а саме: нестандартні уроки, як засіб активізації пізнавальної діяльності учнів. За аналізом досвіду вчителів з проведення нестандартних уроків у початкових класах виділено позитивні та негативні сторони організації та проведення даних уроків.

Ключові слова: нестандартний урок, пізнавальна діяльність, початкова школа.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. В епоху інтенсивного розвитку, соціального і науково-технічного прогресу, соціум потребує активної діяльності людей. Важливим завданням для школи сьогодні є навчити дитину самостійно орієнтуватися в інформаційному просторі, плідно використовувати отриману інформацію. Необхідно формувати здатність кожної особистості творчо мислити, викликати інтерес до самостійного збагачення своїх знань. Надзвичайно важливим аспектом у формуванні особистості є підвищення її пізнавальної активності, що спрямовує учня на самовиховання, керівництво

своїм розвитком. Тож перед сучасним учителем постає завдання підвищувати пізнавальну активність учнів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, у яких започатковано розв'язання проблеми і на які спирається автор, виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття. Ґрунтовний аналіз наукової літератури та публікацій з означеної проблеми показав, що сьогодні відбувається активна дискусія з приводу визначення сутності нестандартних уроків, їх ролі у сучасній школі. Зокрема дана проблема привертала увагу таких видатних представників педагогічної науки: О. Антипової, Н. Волкової, Л. Лухтай, О. Митник, В. Паламарчук, І. Підласого, Е. Печерської, Д. Рум'янцевої, О. Чекіної, В. Шпак та інших.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Тому актуальним питанням сьогодні є як саме, якими шляхами це реалізувати, адже у сучасній школі традиційні уроки, які застосовуються вже протягом трьох століть як в нашій країні, так і закордоном, втрачають свою ефективність. Особливого значення дана проблема набула у навчанні молодших школярів, бо з приходом дитини до школи розпочинається новий етап у її розвитку.

Виклад основного матеріалу досліджень з повним обґрунтуванням здобутих наукових результатів. Стандартні уроки відіграли значну позитивну роль у навчанні школярів. Але вже в середині 70-х років минулого століття з'явилася тенденція до зниження ефективності традиційних уроків. Особливого значення дана проблема набула у навчанні молодших школярів, бо з приходом дитини до школи розпочинається новий етап у її розвитку. Учень першого класу потрапляє у зовсім нову для нього атмосферу учіння, тоді як нещодавно провідною його діяльністю була ігрова. Тепер він повинен засвоювати нові поняття з нових навчальних дисциплін, опановувати нову інформацію, робити спроби застосовувати її на практиці. У даний період є небезпека втрати інтересу молодшого школяра до навчання. Для науковців та педагогів-практиків це стало поштовхом до пошуку нових форм навчання, які б змогли

максимально активізувати навчально-пізнавальну діяльність учнів. Одним з варіантів розв'язання цієї проблеми стало введення в практику нестандартних форм навчання. Такі уроки не вкладаються у рамки стандартного. Учитель не дотримується чітких етапів навчального процесу, традиційних методів та видів роботи.

Чіткого визначення поняття «нестандартний урок» у педагогічній літературі досі не існує. Найбільш поширеною є характеристика такого уроку як імпровізованого навчального заняття, що має нестандартну (невизначену) структуру та невизначений задум й організаційну форму.

Опрацювавши статтю Л. В. Шилю можна зазначити, що думки з приводу сутності нестандартного уроку й на сьогоднішній день є неоднозначними [10]. На думку О. Антипової, В. Паламарчук, Д. Рум'янцевої, суть нестандартного уроку полягає в такому структуруванні змісту і форми, яке б й викликало насамперед інтерес учнів і сприяло їхньому оптимальному розвитку й вихованню. «Нестандартний урок як своєрідне педагогічне явище бурхливо розвивається, постійно набуваючи нових рис. Він – дитя перебудови суспільства і школи, і доля його пов'язана з долею цього процесу» [6, с. 65]. Л. Лухтай називає нестандартним такий урок, який не вкладається (повністю або частково) в межі виробленого дидактикою, на якому вчитель не дотримується чітких етапів навчального процесу, методів, традиційних видів роботи [2]. Е. Печерська бачить головну особливість нестандартного уроку у викладанні певного матеріалу у формі, пов'язаній з численними асоціаціями, різними емоціями, що допомагає створити позитивну мотивацію навчальної діяльності [7].

Найкраще і вдале визначення нестандартного (нетрадиційного) уроку дав відомий російський педагог І. П. Підласий. Він казав, що нестандартний урок – це імпровізоване учбове заняття, яке має нетрадиційну (невстановлену) структуру, а структура уроку прямо залежить від типу уроку, бо структура уроку – це сукупність, послідовність і зв'язок елементів (етапів), з яких він

складається. Якщо нестандартний урок не матиме певної структури, то навчальний процес буде стихійним. В той же час структура повинна бути гнучкою, динамічною, яка відповідає меті, змісту уроку, віку і рівню розвитку учнів, методам і прийомам роботи [8].

Щодо класифікації нестандартних уроків, то вона є також дуже не однозначною. Аналіз педагогічної літератури дав змогу виділити більше сотні типів нетрадиційних уроків.

При виборі типу уроку важливо враховувати вікові особливості учнів, їх бажання і вміння, а також той фактичний матеріал, який вивчатиметься на даному уроці. Учитель не дотримується чітких етапів навчального процесу, традиційних методів, видів роботи. Ефективність нестандартних уроків забезпечується за умов володіння вчителем методикою їх проведення та умілого використання таких уроків у певній системі в поєднанні з традиційними формами роботи.

Проведення нестандартних уроків робить процес навчання інтенсивним, бо створює атмосферу змагання, виховує вміння співпрацювати. Такі уроки сприяють розвитку творчості, формуванню власних поглядів на проблеми, які слід вирішити. Під час цих занять молодші школярі вчаться зіставляти, узагальнювати, систематизувати, розвивають мовлення [3].

Для нестандартних уроків характерною є інформаційно-пізнавальна система навчання – оволодіння готовими знаннями, пошук нових даних, розкриття внутрішньої сутності явищ через диспут, змагання. На цьому уроці вчитель може організувати діяльність класу так, щоб учні в міру можливості працювали самостійно, а він керував цією діяльністю, забезпечуючи її необхідними дидактичними матеріалами. Порівняно із звичайним, нормативним заняттям нестандартний урок стимулює пізнавальну самостійність, творчу активність та ініціативу школярів. Навчання на ньому спрямоване на підвищення їхніх знань, формування працьовитості, потрібних у житті навичок і вмінь.

Крім того, ці уроки більше подобаються учням, ніж буденні навчальні заняття. Насамперед тому, що навчальний процес тут має багато спільного з ігровою діяльністю дітей. Майже всі прийоми, особи, дії нестандартних уроків відзначаються ігровим стимулюванням. Найвищої майстерності в проведенні такого уроку досягає той учитель, який дозволяє своєму класові вільно почуватися й переживати, але утримує його в тих рамках, які потрібні для успіху в навчанні.

Особливість нестандартних уроків полягає в такому структуруванні змісту і форми, яке б викликало зацікавлення в учнів, сприяло б їхньому оптимальному розвитку й вихованню [4]. Цікавий урок має чітку структуру: урок повинен бути поділений на чіткі фрагменти з логічними мостами між ними. Кожна окрема частина уроку не повинна затягуватись (в середньому – до 12 хвилин, за виключенням пояснення нового матеріалу). Оскільки структура нестандартних уроків дуже різноманітна, вчитель має змогу змінювати її в залежності від індивідуальних та вікових особливостей учнів.

У процесі нашого дослідження ми ознайомилися з досвідом роботи деяких учителів з проведення нестандартних уроків у початкових класах. Ми дослідили досвід таких учителів, як Волотовської В. О., Задорожняк В. Л., Колмикової І. О., Мендик Т. Д.

Під час проходження педагогічної практики на базі Слов'янської ЗОШ І – ІІІ ст. № 4, серед учителів початкових класів нами було проведено опитування на тему використання нестандартних уроків у процесі навчання молодших школярів.

Учителям була запропонована серія запитань:

- Чи вважаєте ви необхідним проведення нестандартних уроків у процесі навчання молодших школярів?
- Чи використовуєте ви нестандартні форми навчання у своїй практиці?
- Як часто ви проводите нестандартні уроки?

За результатами опитування можна сказати, що вчителі даної школи вважають використання нестандартних уроків дуже ефективними під час навчання молодших школярів, але рідко використовують нестандартні уроки у своїй практиці. Під час проведеної бесіди після опитування, було з'ясовано, що причиною достатньо рідкого використання нестандартних уроків є: затрата більшого часу на підготовку і проведення таких уроків; організаційні труднощі (дисципліна, правила поведінки); ускладнюється система оцінювання, аналізу результатів навчання; недостатнє забезпечення науково-методичної і матеріально-технічної бази навчання.

У ході дослідження ми ознайомилися з досвідом учителів інших міст та шкіл, які активно використовують нестандартні форми навчання у своїй практиці не зважаючи на вище перелічені труднощі. Це такі педагоги як Задорожняк В. Л., Волотовської В. О., Мендик Т. Д. Виховання й розвиток особистості кожного школяра вони починають з 1 класу, коли діти роблять перші кроки в навчанні. Їх учні всебічно розвинені та виховані, добре вчаться, люблять і вміють самостійно працювати, успішно опановують знання в старших класах. Вони впевнені, що нестандартні уроки позитивно впливають на навчально-виховний процес у сучасній школі. Головна заслуга уроків з нетрадиційною структурою – дуже потужна активність учнів на уроці, але потрібно мати на увазі, якщо нестандартні уроки проводити повсякденно, то цікавість до навчання у дітей пропадає. Тому при використанні нестандартних уроків потрібно бути дуже обережним, для того, щоб дітей не перевантажити незвичайністю. Вчителям головне потрібно навчитись правильно підбирати форму роботи і якісно проводити урок. Якщо ці умови виконуються, то можна кожний урок зробити нестандартним.

Висновки з дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямі. Уся система роботи вчителів зорієнтована на всебічний розвиток дитини, збереження її здоров'я та живого інтересу до навчання, забезпечення міцних зв'язків між учнями, вчителями та батьками.

Тож, покладаючись на досвід учителів, які активно впроваджують нестандартні форми навчання, можна зробити висновок, що проведення нестандартних уроків є дуже ефективним шляхом для активізації навчально-пізнавальної діяльності молодших школярів, їх всебічного розвитку.

Література

1. Волкова Н. П. Педагогіка: Посібник для студентів вищих навчальних закладів. / Н. П. Волкова. – К.: Академія, 2002. – С. 324 – 351.
2. Лухтай Л. Нестандартний урок / Л. Лухтай // Початкова школа. – 1992. – № 3. – С. 31-35.
3. Кондратюк О. Нестандартні уроки в початковій школі / О. Кондратюк. – К.: Ред. загальнопед. газ., 2005. – 128 с.
4. Малафіїк І. В. Різні види нетрадиційних уроків / І. В. Малафіїк. – К.: Кондор, 2009. – 406 с.
5. Митник О., Шпак В. Народження нестандартного уроку / О. Митник, В. Шпак // Початкова школа. – 1997. – № 12. – С. 11 – 23.
6. Паламарчук В., Рум'янцева Д., Антипова О. У пошуках нестандартного уроку / В. Паламарчук, Д. Рум'янцева, О. Антипова // Рад. школа. – 1991. – № 1. – С. 65 – 69.
7. Печерська Е. Уроки різні та незвичайні / Е. Печерська // Рідна школа. – 1995. – № 8. – С. 62 – 65.
8. Подласый И. П. Педагогика: Новый курс. Учеб. пособие для студ. высших учеб. завед. / И. П. Подласый. – М.: Владос. – 2002. – 176 с.
9. Чекіна О. Ю. Школа — наш дім. Інтегрований урок з української мови та українського читання. 2 клас / О. Ю. Чекіна // Розкажіть онуку. – 2000. – № 4. – С. 48 – 49.
10. Шило Л. В. Нестандартний урок – ефективна форма організації занять / Л. В. Шило // Педагогічна майстерня. – 2014. – № 9. – С. 21 – 26.

УДК [373.2:001](477)"19/20"

Саяпіна С. А.

кандидат педагогічних наук, доцент кафедри педагогіки ДВНЗ «ДДПУ»

**НАУКОВІ ПІДХОДИ ДО ПЕРІОДИЗАЦІЇ РОЗВИТКУ ВІТЧИЗНЯНОЇ
ДОШКІЛЬНОЇ ПЕДАГОГІКИ ЯК НАУКИ
(1960 р. – ПОЧАТОК ХХІ СТОЛІТТЯ)**

У статті доведено, що необхідно здійснювати періодизацію вітчизняної дошкільної педагогіки як самостійної галузі педагогічної науки у взаємозв'язку із загальнофілософською періодизацією розвитку суспільства, загальнонауковою періодизацією розвитку науки і загальною періодизацією розвитку педагогіки, оскільки кожна із систем вищого порядку певним чином впливає на досліджувану систему.

Ключові слова: наукові підходи, наука, дошкільна педагогіка, періоди.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими і практичними завданнями. Визначення хронології розвитку дошкільної педагогіки – одна з найактуальніших проблем цієї науки, оскільки будь-яке педагогічне явище, що розглядається з позиції діахронії, у часовій послідовності, потребує визначення хронологічних меж і обґрунтування саме такого часового співвіднесення. Кожне покоління дослідників відкриває в історії науки відображення наукових течій, і наукова думка минулого постає у новому вигляді.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, у яких започатковано розв'язання проблеми і на які спирається автор, виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття. Періоди розвитку наукової думки, концепцій, трансформації методологічних засад висвітлюють у своїх дослідженнях О. Адаменко,

Л. Ваховський, С. Гончаренко, Н. Гупан, М. Євтух, Б. Коротяєв, В. Курило, В. Онищенко, Ю. Руденко, О. Сухомлинська, М. Ярмаченко та ін.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Мета статті полягає у характеристиці наукових підходів до періодизації розвитку вітчизняної дошкільної педагогіки як науки (1960 р. – поч. XXI століття).

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтування здобутих наукових результатів. У процесі пошуків порівнянних (за часом і для різних галузей наук) характеристик, їх розвитку ми вважаємо перспективним підхід до науково-дослідницької діяльності як до своєрідного інформаційного процесу. Із загальної інформаційної думки наука може розглядатися як складна динамічна інформаційна система, створена для збирання, аналізу й переробки інформації з метою отримання нових істин, нових практичних застосувань.

Зазначимо, що методологи історії педагогіки наголошували на необхідності здійснювати періодизацію з урахуванням як загальних закономірностей розвитку громадського життя, так й істотних моментів генези досліджуваної проблеми та визначальних етапів у розвитку систем, структурним елементом яких є означена проблема [2].

Наголошуємо на тому, що одним із найбільш методологічно виважених підходів до періодизації досліджуваної проблеми в педагогіці є парадигмальний підхід до періодизації розвитку системи освіти та педагогічної думки Східноукраїнського регіону (XX ст.). Науковець зробив аналіз періодів розвитку регіональної системи освіти у взаємозв'язку з розвитком загальнодержавної системи освіти, на підставі чого виокремив загальне й особливе в досліджуваній системі та відстежив спадкоємність, послідовність, розбіжність в їх розвитку; визначив загальні тенденції й суперечності в розвитку системи в цілому [3].

Сучасна дослідниця О. Сухомлинська розкриває власне бачення періодизації розвитку означеного феномена. Вона відштовхується від

культурно-антропологічного та цивілізаційного підходів: у контексті європейської цивілізації виокремлює український культурний простір і ті риси, що притаманні саме українській педагогічній думці як частині європейської традиції [5].

Безпосередньо дотичні до проблеми нашого дослідження дисертаційна робота Т. Садової «Становлення й розвиток вітчизняної дошкільної лінгводидактики (друга половина XIX століття – перша половина XX століття)» [4]. На думку науковця Т. Котик, – це перша робота з історії української дошкільної лінгводидактики, в якій найбільш повно представлено період формування лінгводидактичного аспекту в педагогічній думці XIX – XX ст., а також персоніфікований опис історії дошкільної мовної освіти першої половини XX століття [2]. Дослідниця, узагальнюючи результати аналізу наукових і методичних джерел, запропонувала таку періодизацію означеної проблеми: I: друга половина XIX століття; II: початок XX століття – 20-ті роки XX століття; III: 20–40-ві роки XX століття; IV: 40–60-ті роки XX століття. Ми припустили, що запропонована періодизація презентує поділ історії розвитку дошкільної лінгводидактики саме як цілісної системи науки, а не лише її освітнього аспекту.

У зоні особливого для нас інтересу знаходиться дослідження О. Гнізділової, в якому представлено періодизацію розвитку наукових шкіл у вищих педагогічних навчальних закладах східної України в XX ст. Авторкою запропоновано періодизацію: I – 20-40 рр. XX ст.; II – 50-70 рр. XX ст.; III – 80-90 рр. XX ст. Розподіл здійснено на підставі критеріїв: потреби суспільства з урахуванням його суспільно-політичного, соціально-економічного розвитку в підготовці кваліфікованих науково-педагогічних кадрів, зміни в освітніх пріоритетах держави, рівень розвитку вітчизняної психолого-педагогічної науки, специфіка світоглядної позиції і діяльності науковців [1].

Ми наголошуємо на тому, що науково обґрунтованої періодизації розвитку дошкільної педагогіки як науки ще не розроблено, тому необхідно

визначити не лише хронологію розвитку предмета нашого дослідження, а й висвітлити процес здійснення означеної періодизації.

Системний аналіз вітчизняної дошкільної педагогіки як науки (1960 р. – початок XXI століття) передбачає багаторівневий її опис, застосування комплексу кількісних (абсолютна й відносна кількість публікацій, монографій, дисертацій) та якісних (змістовність, новизна, суспільний резонанс публікацій, монографій, дисертацій, їх значення для розвитку педагогічної теорії й практики тощо) параметрів.

На сьогодні існують різні підходи до визначення поняття системи: єдність взаємопов'язаних процесів; організація взаємозв'язаних дій, розташованих у порядку наростання; послідовність дій; певна кількість елементів, що перебувають у зв'язках між собою та становлять певну єдність і цілісність; наявність певної структури, тобто її складників та зв'язків між ними; поєднання, устрій, утворення; сукупність якісно визначених елементів, між якими існує закономірний зв'язок чи взаємодія; комплекс взаємопов'язаних елементів; цілісна впорядкована сукупність взаємопов'язаних структурними відмінностями елементів, яка перебуває в постійних функціональних зв'язках із середовищем [2].

Узагальнюючи ці підходи, можна зробити висновок, що науку розглядаємо як керовану систему, що ієрархічно підпорядкована системі більш високого порядку – суспільній системі, яка й висуває перед наукою та окремими її ланками певні цілі й завдання. Зовнішні межі часового поділу історії розвитку вітчизняної дошкільної педагогіки окреслюються тими подіями, явищами, процесами суспільного життя, які спричинили якісні зміни в системі цієї науки. Тому початок і кінець періоду (зовнішні межі) може бути позначений конкретною датою, на відміну від внутрішніх меж, які окреслюють етапи розвитку.

Зазначимо, що кожен етап еволюції системи науки складається зі стадії становлення, що характеризується процесом самоутворення нових елементів і

зв'язків, і стадії розвитку, особливістю якої є самоускладнення частин і вдосконалення взаємозв'язків між ними, що створює ґрунт для появи нових елементів і взаємозв'язків. Таким чином, перехід від одного етапу системи до наступного характеризується появою нових внутрішніх елементів і зв'язків. Він може бути довготривалим і короткочасним, не позначеним конкретною датою виникнення, оскільки важко розмежувати в часі цілісний процес появи передумов, умов, створення підґрунтя для появи нових елементів, зв'язків і власне їх появу.

Розвиток дошкільної педагогіки як науки й загальної педагогіки є взаємозумовленим і взаємопов'язаним процесом. Вітчизняна дошкільна педагогіка на всіх етапах свого розвитку розглядала виховання та навчання як спеціально організовані процеси, взаємодію дорослої людини і дитини, спрямовану на формування у неї необхідних уявлень, навичок, якостей. Тим самим дошкільна педагогіка розвивалась сама. У свою чергу, загальна педагогіка, отримавши такий могутній і дієвий канал поширення, розвивалась й набувала нових значень. Тому в історико-педагогічній роботі ми зосередили увагу на вивченні процесів розвитку дошкільної педагогіки, проаналізували спрямованість та зміст психолого-педагогічних досліджень проблем виховання та навчання дітей дошкільного віку.

Висновки з дослідження і перспективи подальших розвідок у цьому напрямі. Отже, необхідно при періодизації педагогічних процесів враховувати специфіку генезису окремих педагогічних проблем у межах досліджуваного історичного етапу. Такий підхід узгоджувався з цілісним, системним розглядом педагогічного процесу, забезпечував висвітлення основних історичних зв'язків між явищами, розгляд проблеми з моменту її становлення в розвитку до певного стану; аналіз педагогічних явищ відбувався у зв'язку з відповідною сферою діяльності людей на тлі соціально-економічних і політичних проблем і подій.

Література

1. Гнізділова О. А. Становлення і розвиток наукових шкіл у вищих педагогічних навчальних закладах східної України в ХХ столітті: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра пед. наук: спец. 13.00.01 «Загальна педагогіка та історія педагогіки» / Олена Анатоліївна Гнізділова. – Харків, 2012. – 40 с.
2. Котик Т. М. Теорія і практика становлення та розвитку української дошкільної лінгводидактики : дис. ... д-ра пед. наук: 13.00.02 «Теорія і методика навчання» / Тетяна Миколаївна Котик ; Південноукраїнський державний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського. – Одеса, 2005. – 436 с.
3. Курило В. С. Освіта та педагогічна думка Східноукраїнського регіону у ХХ столітті / В. С. Курило. – Луганськ, 2000. – 460 с.
4. Садова Т. А. Становлення і розвиток вітчизняної дошкільної лінгводидактики (друга половина ХІХ століття – перша половина ХХ століття): дис... канд. пед. наук: 13.00.02 / Садова Тетяна Анатоліївна. – Одеса, 1997. – 214 с. – Бібліогр.: с. 186–212.
5. Сухомлинська О. В. Історико-педагогічний процес: нові підходи до загальних проблем / О. В. Сухомлинська. – К.: АПН, 2003. – 68 с.

УДК 37.035:172.15

Кузьміна О.В.

*доктор педагогічних наук, професор кафедри педагогіки ДВНЗ «ДДПУ»,
kuzmina_ev@list.ru*

Вагнер Г.О.

*здобувач вищої освіти 4 курс фізико-математичного факультету, ДВНЗ
«ДДПУ»*

РЕАЛІЗАЦІЯ ІДЕЙ І ЗАСОБІВ «ХРИСТІЯНСЬКОЇ КОЗАЦЬКОЇ РЕСПУБЛІКИ» ДЛЯ ВИХОВАННЯ ПАТРІОТИЗМУ

Стаття присвячена визначенню можливості реалізації ідей і засобів «християнської козацької республіки» для виховання патріотизму. У ній окреслено проблему виховання патріотизму у сучасному світі, виховання у Запорізькій Січі, поради по відродженню історико-культурних та господарських традицій українського козацтва для виховання патріотизму.

Ключові слова: християнська козацька республіка, виховання, патріотизм, педагогіка, козаки. Запорізька Січ.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. У сучасному світі головним завданням вчителя і школи є виховання всебічно розвиненої особистості та духу патріотизму у дітей. В умовах становлення української держави патріотичному вихованню належить пріоритетна роль. Наша Україна – молода держава, перебуває на шляху радикальних політичних, соціальних та економічних перетворень, обравши шлях переходу від тоталітарних ідеологій до свободи й демократії, національного відродження, цивілізованої, соціально зорієнтованої економіки, побудови нового громадянського суспільства.

Питання виховання свідомого громадянина, патріота своєї батьківщини, що постало перед людством ще в часи створення першої держави, і донині залишається актуальним, оскільки стабільність та могутність будь-якої країни багато в чому залежить від патріотизму громадян, їх готовності самовіддано служити її інтересам.

Провідним шляхом вирішення означеного завдання є створення ефективної системи патріотичного виховання школярів, змістовним компонентом якої є духовно-культурна спадщина народу України. А саме спадщина «християнської козацької республіки».

Аналіз останніх досліджень і публікацій, у яких започатковано розв'язання проблеми і на які спирається автор, виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття. Проблемам, пов'язаним з вихованням патріотизму молодого покоління, присвячені численні дослідження провідних українських науковців: взаємозв'язок патріотичного, громадянського та національного виховання висвітлено в працях В. Гонського, М. Качура, О. Коркішко, І. Мартинюка, В. Паплужного, Ю. Римаренка, О. Сухомлинської, Г. Шевченко та ін..

Важливим кроком у справі реалізації ідей і засобів козацької педагогіки є поширення знань про козацький національно-визвольний рух. У цій справі допомагають фольклорні джерела, історичні документи, козацькі літописи, наукові праці про козаччину В. Антоновича, М. Аркаса, М. Грушевського, Д. Дорошенка, М. Костомарова, І. Огієнка, Д. Яворницького, художні твори Б. Грінченка, П. Куліша, Б. Лепкого, Олександра Олеся, Т. Шевченка поетів І. Драча, Л. Костенко, Д. Павличка, В. Симоненка.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Мета статті полягає в тому, щоб дослідити освіту та патріотичне виховання в «християнській козацькій республіці» та оцінити можливість застосування тогочасних методів виховання до сучасної школи.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням здобутих наукових результатів. Здобувши незалежність, молода українська держава на початку ХХІ сторіччя переживає тяжкі часи – політична і економічна кризи та інші проблеми, які неодмінно з'являються у переломні для суспільства часи, коли визначаються орієнтири, відбувається переоцінка цінностей.

Побудова і розвиток держави як цивілізованого члена світового співтовариства неможлива без патріотичного виховання її громадян. Тому на сучасному етапі в Україні патріотичне виховання розглядається як один з найважливіших компонентів політичної соціалізації.

Але в деяких регіонах країни патріотизм став перероджуватися в націоналізм. Тому виникла необхідність розробки державних програм виховання патріотизму й толерантності. Неабияку значимість має формування патріотизму шляхом патріотичного виховання. «У період соціальних перетворень у сучасному українському суспільстві актуальність здобувають формування ціннісних світоглядних підстав виховання, нового виховного потенціалу системи освіти; забезпечення спадкоємності між поколіннями на основі громадської згоди у дусі формування культури миру й терпимості. Тому духовно-моральне становлення молоді, підготовка її до самостійного життя є найважливішою складовою розвитку суспільства та держави» [5, с. 10-11]. І тут на перший план виходять питання визначення конкретних цілей і завдань виховання, моделювання виховного простору з метою забезпечення самовизначення особистості, створення умов для її самореалізації.

«Патріотизм у науковій літературі визначається як одне із найглибших і найбільш стійких людських почуттів. Упродовж практично всього ХХ ст. робота національно свідомої інтелігенції по прищепленню молоді українського патріотизму зустрічала не тільки сильну протидію з боку органів державної влади, але й суттєвий психологічний опір самого населення» [1, с. 65].

Запорозька Січ – це один з тих світових феноменів, над яким замислювались і який намагалися з'ясувати багато поколінь дослідників. Рубіж XIV–XV століть. Тяжкою, чорною годиною був цей час для України. Її пошматували литовські, польські, угорські феодалі. Під ударами іноземних поневолювачів загинуло Галицько-Волинське, а згодом і Київське князівство. І тоді народ створив власні збройні сили. Це було козацтво. Саме воно взяло на себе одну з основних державних функцій – захист рідної країни.

Як сказав пізніше Богдан Хмельницький, козацтво склалося «з людей, що холопства не витримали й пішли в козаки». Недарма слово «козак» у тюркських мовах означав – «Вільна людина».

До лав козацтва вступали найсміливіші, наймужніші люди – адже на них чекали військові походи й битви, тривала повсякчасна боротьба проти напасників. Проте ці в недавньому минулому селяни, призвичаєні до землі, не тільки воювали. Козаки бралися за плуга, полювали хижого звіра, годували худобу, ремісничували. Вони засновували хутори й села, будували нові і відроджували зруйновані міста і містечка. Саме козацтво повернуло до життя спустошені татарами українські степи.

Згодом козаки створили систему укріплень у пониззі Дніпра, за порогами, на дніпровських островах. Захована в плавнях, густих заростях лози й очерету, козацька фортеця була неприступна для турецько-татарських загарбників. Пороги утруднювали польській шляхті підхід до неї. Козаки скористалися традиціями зведення фортифікаційних споруд часів Київської Русі, за якими важливу роль, окрім земляних укріплень, відігравали засіки. Від слова «засіка» (укріплення з дерев) і дістала свою назву Запорозька Січ. Хоч деякі дослідники вважають, що за основу назви правило слово «Сікти». Запорозькою називали Січ тому, що вона лежала за порогами.

Карл Маркс назвав Запорозьку Січ «козацькою християнською республікою». Він наголошував, що «з появою козацтва дух вольності розлився по Україні».

Характерними рисами козаків були висока національна свідомість і самосвідомість, політична активність, прагнення мати і зміцнювати власну державність, культ вільної особистості і захист її прав. Гордий, незалежний, сповнений людської, національної і громадянської гідності, поваги до інших людей і самоповаги, визначався характер українського козака. Зростанню козацької гідності і честі сприяв увесь демократичний устрій козацької республіки та запорізькі традиції народовладдя.

Багатовіковий визвольний козацький рух сприяв становленню унікального явища не лише української, але й світової культури – козацької педагогіки.

Козацька педагогіка – це частина народної педагогіки в її вершинному вияві, яка формувала в підростаючих поколіннях українців відданість рідній землі, батьківщині, народу, виховувала в них незламну силу духу, стійку волю і високу козацьку мораль, лицарські якості.

Мета козацької педагогіки – формування козака-лицаря, який свято береже заповіді, традиції батьків, дідів і прадідів; мудрого хлібороба і дбайливого господаря, захисника своїх вольностей і рідної землі.

Завдання козацької педагогіки:

1. Готувати фізично загартованих воїнів-захисників рідного народу від чужоземного поневолення.

2. Виховувати український національний характер, світогляд, духовність, мудрість, справедливість, мужність, шляхетність.

3. Формувати загальнолюдські духовні цінності, моральні чесноти, гуманізм, почуття милосердя і альтруїзму.

4. Формувати позитивне ставлення до освіти та знань.

В українській системі освіти і виховання найважливішими були провідні ідеї національного-визвольного козацькою руху – свобода і незалежність України, непорушність прав народу і людини, вільне волевиявлення особистості, утвердження народовладдя, самоврядування та ін.

Виникнення і розвиток козацької педагогіки були підготовлені всім ходом історії українського народу. Вона ввібрала в себе найкращі надбання наших пращурів від часів трипільської культури та Київської Русі.

Українська козацька система навчання і виховання була глибоко самобутнім явищем, аналогів якій не існує в світі, її висока оригінальність і ефективність проявлялась у кожному складовому компоненті, на всіх її ступенях.

1. Дошкільне родинне виховання.

З раннього віку дітей систематично і цілеспрямовано загартовували фізично, морально і духовно, готуючи їх до подолання життєвих труднощів у майбутньому. Вже в цей період специфічною була роль батька. Він цілеспрямовано займався загартуванням своїх дітей, формував у них честь і гідність. Готував їх до майбутніх випробувань долі, до захисту своєї землі.

В основі родинного виховання – культ Батька і Матері Дідуся і Бабусі, на яких ґрунтувався культ Родини і Батьківщини, Роду і Народу.

Козацька педагогіка дає своєрідне трактування статусу і ролі Батька і Матері в вихованні. Батько – це передусім захисник, охоронець сім'ї, безумовний авторитет, приклад мужності і відваги. Матір – берегиня роду, яка виховувала дітей на козацьких піснях, думках, казках.

2. Шкільне виховання в січових (козацьких) школах

За період існування козацької республіки великого значення набула початкова школа, що сприяла масовому поширенню освіченості в Україні. У цей час в Україні діяли дяківські, церковні, монастирські, братські школи, школи мандрівних дяків та виникає новий тип шкіл – січові школи.

Січові школи існували при всіх 44 церквах Запорізької Січі. Педагогічна діяльність у них була спрямована на виховання у школярів любові до свого народу, готовності віддавати життя за волю України. Цьому сприяло вивчення історії народу, козацьких дум, походи в степ на козацькі могили. Виховання

патріотизму поєднувалось із формуванням уміння поважати людину і милосердям.

У січових школах вчилися читати, писати, рахувати, оволодівали основами знань. На високому рівні відбувалося вивчення музики, учні оволодівали хоровим співом. Вихованці досягали значних успіхів у фізичному загартуванні, військово-спортивній підготовці. Тут хлопчиків учили «Богу добре молитися, на коні реп'яхом сидіти, шаблею рубати і відбиватися, з рушниць гострозоро стріляти і списом добре колоти». Великого значення надавали формуванню в учнів умінь плавати, веслувати, керувати човном, переховуватись від ворога на дні річки тощо.

Отже, школа часів Козаччини добре виконувала завдання давати народу ґрунтовну на той час освіту; виховувала молоді покоління в любові до рідної землі, свого народу, формувала готовність до захисту Вітчизни від ворогів. Для цього вона опиралася на народні традиції, використовувала його історію і народну педагогіку.

У наш час відбувається процес активного відродження козацької педагогіки і козацьких виховних традицій.

Ще в 1991 р. з'явилася ідея створення всеукраїнських дитячих і юнацьких організацій на основі традицій козацтва. На сьогодні гурти, загони та інші об'єднання юних козаків уже діють у ряді шкіл. Ці козацькі осередки у своїй діяльності керуються національною ідеологією, філософією, світоглядом та іншими складовими духовності.

Фундаментальним напрямом впровадження козацької педагогіки є дослідження юними козаками, гуртами, загонами історії українського козацтва, вивчення героїчного життя, подвижницької діяльності гетьманів, отаманів.

В. Я. Тимофєєв у своїй книзі: «Козацький дитячий та юнацький рух» дає наступні поради по відродженню історико-культурних та господарських традицій українського козацтва.

Доцільно скласти конкретні програми вивчення в школі козацького визвольного руху, козацького краєзнавства. Важливо, щоб учні успішно оволодівали історією української козацької державності. Одним із головних напрямів втілення в життя козацької педагогіки є відродження військово-спортивного мистецтва наших предків. Доцільно, щоб учні оволодівали такими видами спорту, як верхова їзда, стрільба, володіння списом, шаблею, плавання, подолання природних перешкод, керування човном, боротьба.

На високий теоретичний і практичний рівень слід піднести пізнання і відродження традицій козаків як мудрих хліборобів, орачів, оберігачів і примножувачів скарбів рідного краю, його природних багатств. Учні старших класів можуть прилучатися до організації і ведення фермерських господарств, оволодіння господарською винахідливістю, кмітливістю, творчою ініціативою, діловитістю козаків, до роботи у госпрозрахункових об'єднаннях, майстернях, кооперативах, асоціаціях, зразкових молодіжно-козацьких об'єднаннях і господарствах різного профілю. Не слід забувати, що козаки були чудовими городниками, садівниками, скотарями, пасічниками, займалися рибальством і мисливством, розводили породистих свійських тварин (овець, коней). Потребують практичного відродження і козацькі мистецькі традиції кобзарства, лірництва, гуртового танцю, співу, дотепного слова, різьбярства, іконопису, бондарства, гончарства, ковальства та ін. З цією метою доцільно організувати різноманітні мистецькі трудові об'єднання. Особливу увагу заслуговує вивчення і застосування на практиці козацьких знань з медицини, астрономії, агрономії, метеорології, кулінарії, а також пізнання сутності й особливостей козацької ідеології, філософії, світогляду, моралі, етики, характеру, правосвідомості як вищих виявів українського національного духу.

З метою активного формування козацької духовності, національної свідомості і самосвідомості необхідно:

а) щоб учні зрозуміли зміст понять «козацький характер», «козацький світогляд», «лицарська честь», брали участь у відродженні економічних, громадських, культурно-мистецьких та інших традицій козацтва;

б) привчати учнів до самостійності, самодіяльності, розраховувати на власні можливості, зосереджувати увагу на розвитку в них традиційних козацьких якостей – мудрості, кмітливості, ініціативності, підприємливості, гнучкості мислення;

в) створення бази для розвитку традицій козацтва (вечірньо-недільні козацькі школи, колегіуми, козацькі ліцеї, пансіонати);

г) проводити свята на козацьку тематику, організовувати виставки, фестивалі, конкурси, вікторини, зміст яких відображає різноманітні грані українського козацтва;

д) організовувати українські великосвітські і козацько-старшинські бенкети.

Як нова форма виховної роботи бенкети покликані формувати в учнів норми і правила лицарської поведінки, залишати в їхніх серцях і думках торжество народної правди, національних ідеалів краси, добра, істини, надихати на патріотичні справи, пробуджувати національну свідомість і самосвідомість.

Відродження і творчий розвиток у сучасних умовах козацької педагогіки є одним з ефективних шляхів становлення і вдосконалення національної школи, системи виховання, формування в підростаючих поколіннях високої духовності, утвердження державної незалежності України. Для сучасної теорії і практики виховання є секретом формування вірності і відданості, самопожертви, самозабуття козаків, що брatalися між собою. У відродженні козацької педагогіки важливим є пізнання психологічних, моральних світоглядних механізмів героїчних вчинків українського козацтва.

Висновки з дослідження і перспективи подальших розвідок у цьому напрямі. Отже, ми дослідили основні засади становлення козацької педагогіки

як складової системи національного виконання в Україні, дослідили Українське козацтво як елемент національної освіти та визначили мету та завдання. Як бачимо педагогічна думка в Україні розвивалась не на пустому місці, а на основі багатостолітнього виховного досвіду народу та шкіл Запорізької Січі, які значною мірою пожвавили розвиток шкільної освіти, провели глибоку системну організацію педагогічного процесу в Україні, сприяли глибокому національному вихованню, всебічному розвитку підростаючого покоління, виховати в них почуття патріотизму, гуманності. Саме в цих школах було ретельно розроблено і глибоко продумано зміст процесу навчання, чітке методичне забезпечення цього процесу.

Щодо козацької педагогіки, то у цю добу було розроблено чітку систему української освіти та виховання, тісно пов'язану з свободолюбивим духом козацтва, побратимства, основою якої були принципи гуманізму, демократизму, народності, ідеї українознавства та української етнопедагогіки.

Такий послідовний і продуманий розвиток освіти був зумовлений тим, що український народ завжди прагнув до грамоти, освіти, обстоював збереження національного, народного духу, православної віри, любові до рідної землі, мови, традицій, звичаїв.

Найголовнішим аспектом тут є те, що освіта була доступна усім верствам населення, як бідним, так і багатим, і ставлення учителів до учнів від цього не змінювалось.

Отже, і в сучасному світі застосування методів і засобів козацької педагогіки для виховання дітей, приведе до значного зросту патріотизму, національної свідомості в серцях дітей. Необхідно прагнути, щоб і в сучасності освіта була доступна всім верствам населення і щоб ставлення вчителів до учнів ніяк не змінювалось від того чи багатий учень чи ні.

Література

1. Андреева Т. М. Социальная психология. – М: МГУ, 1980. – 415 с.
2. Аркас М. Історія України-Руси. – К., 1990. – 115 с.
3. Ведмеденко Б.Ф. Виховання учнівської молоді на козацьких традиціях // Молодіжні проблеми в Україні: стан та шляхи вирішення. 36. наук статей. – Львів, 1997. – С.16–20.
4. Гурова О. Українська козацька педагогіка про духовний розвиток особистості особистості // Виховання і література. – 2001. – №1. – С. 51–58.
5. Пашенко Д. Патріотичне і національне виховання – складові становлення громадянина // Шлях освіти. – 2002. – № 1. – С. 9–14.
6. Федоренко Д. Мудрість козацької педагогіки: Учителеві сучасної школи про козацьку педагогіку / Освіта. – 1999. – С. 10–17.

УДК [37.015.31: 172.15] : 398. 8

Крутогорська Н.Ю.

*кандидат педагогічних наук, доцент кафедри педагогіки ДВНЗ «ДДПУ»,
krutogorskayan@yandex.ru*

Бондаренко А.В.

*здобувач вищої освіти 3-го курсу факультету фізичного виховання ДВНЗ
«ДДПУ», 2012avatar1997@mail.ru*

КОЗАЦЬКА ПІСНЯ ЯК ЗАСІБ ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ ОСОБИСТОСТІ

У статті розглянуто питання патріотичного виховання дітей та молоді як пріоритетного напрямку формування особистості. Підкреслено особливий вплив козацької пісні як могутнього засобу виховання. Через

особистісне сприймання й ставлення до пісні одного з авторів статті, учасника міського козацького гурту «Торські музики», розкрито сутність козацької пісні щодо формуванні особистості. Доведено, що виховна робота має бути цікавою й ефективною, привабливою й відповідати потребам практики, вимогам часу, тим перспективам, які окреслюються в процесі суспільної інтеграції.

Ключові слова: козацька пісня, патріотизм, народність, Україна, особистість, сутність, формування, вчитель.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Сучасні події, що відбуваються в Україні, вимагають нового бачення проблем виховання особистості. Важливим постає завдання патріотичного виховання. Оновленій незалежній Україні вкрай потрібні громадяни, які мають глибоко усвідомлену життєву позицію, яка корениться на народному ґрунті, народних звичаях і традиціях. Цілком закономірно, щоб бути гармонійно розвиненою, творчою особистістю, носієм духовної культури нації, необхідно з малку виховувати дитину на засадах національної самобутності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, у яких започатковано розв'язання проблеми і на які спирається автор, виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття. З давніх-давен на матеріалі народнопісенної творчості виховувались покоління, здійснювався цілісний підхід до виховання підростаючого покоління, впливаючи на почуття дітей і молоді, формування в них морально-духовних цінностей, ідеалів.

Багато педагогів-класиків, науковців приділяли увагу ролі народній творчості у патріотичному виховання, бо вважали, що саме народ є носієм історії нації, прагнень і бажань, патріотичного настрою (К. Ушинський, В. Сухомлинський, І. Бех, Г. Ващенко, О. Вишневський та ін.) [1].

Так, ідея народності у вихованні К. Д. Ушинського була основою педагогічної системи. Він зазначав, що народність є «... досі єдиним джерелом життя народу в історії», а народне виховання – «...живим органом в історичному процесі народного розвитку». Кожен народ має свою роль в історії. «Народ без народності – тіло без душі, якому лишається тільки піддатися законів розкладу і зникнути в інших тілах, що зберегли свою самобутність» [2, с. 57].

Козацька пісня – є народнопісенною творчістю, яка розкриває історичний шлях українського народу до свободи, незалежності, а її вивчення і усвідомлення допоможе якнайкраще сформувати особистість майбутнього громадянина країни.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Мета статті – через особистісне внутрішнє відчуття впливу пісні й участь у міському козацькому гурті «Торські музики» розкрити сутність козацької пісні як одного з засобів патріотичного виховання дітей та молоді.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням здобутих наукових результатів. Провідна роль у навчанні та вихованні підростаючого покоління належить сім'ї і школі. Виховати справжнього громадянина-патріота нашої держави можна лише за умови подальшого розвитку національної системи освіти, в якій виховання та навчання ґрунтується на ідеях народної філософії, засадах української етнопедагогіки, народознавства, основах християнської релігії, наукової педагогічної думки, родинного виховання тощо.

Козацька народна пісня – це могутній засіб національного виховання дітей і молоді в родині, школі, соціокультурному середовищі, бо саме у пісні, її надрах живе дух патріотизму. В наш час козацька народна пісня набуває важливого значення, бо вона розповідає про історію нашого народу, героїчні подвиги захисників Вітчизни, вчить шанувати своїх рідних і близьких людей – батька і матір, друзів. Пісенний фольклор має пізнавальне значення для освіти

дітей і молоді, тому варто наголосити на його широких освітньо-виховних можливостях. Через емоційну-чуттєву сферу він задіє всі інші структури і рівні свідомості та діяльності дитини: думки і почуття, установки й ціннісні орієнтації, переконання й мотиви поведінки, діяльність в цілому.

Румунський вчений-музикознавець, педагог минулого століття Джордже Брязул у своїх статтях з народної музики виділяв навчальну, розвивальну й виховну функції фольклору. Отже, аналізуючи педагогічний потенціал української народнопісенної творчості козаків, що сформувалося в XV-XVI ст., потрібно зазначити, що виникнення і розвиток пісень, їх вплив на формування світоглядних позицій дітей і молоді мають неоціненне значення у сучасному педагогічному процесі.

Багато козацьких пісень за своїми мотивами та ідейним змістом споріднені з історичними піснями та думами. Думи та історичні пісні, створені у часи козаччини, сповнені неприхованої гордості за тогочасних воїнів – безстрашних і непримиренних до ворога, але не позбавлених рис духовності та християнської моралі. Надприродні можливості пісенних персонажів, їхні надзвичайної духовної сили вчинки вивищують героїв епіки над світом звичайних явищ. Пісенна розповідь, де міфом є кожен образ і де кожне слово має неабияку вагу і значення, полонить людину, поступово втягуючи його у свій світ. Одна з таких дум, яка бере людину за душу – *«Ой, чого ж, ти почорніло?»* [4].

Козацькі пісні відзначаються багатством ідейного змісту, емоційною наснаженістю, високою художністю. Для їх поетичного стилю характерне органічне поєднання реалістичної конкретності з символічно-метафоричною образністю. Основний герой цих пісень – відважний воїн, оборонець вітчизни, готовий віддати за неї життя. Найпоширеніші теми козацьких пісень: прощання козака з рідними та його від'їзд з дому, мотив ностальгії за рідною домівкою, життя у походах без відпочинку, коли «нема де голову прихилити, і домом стає зелена діброва чи темний байрак». Особливо хвилюючий образ матері, яка

викохує сина-сокола «козаченькам на славу, воріженькам в розправу». Скільки величі й самопожертви виявляє вона, знаючи, що розлука принесе їй страждання! В таких піснях відчувається безмежна любов до рідної землі, готовність віддати своє життя заради Вітчизни, а особливо зворушливі почуття виникають до материнської любові. Прикладом цього є козацька пісня «В суботу пізенько» [3].

Важливу ідейно-художню роль відіграє також образ коня – вірного товариша козака. Кінь не покидає вбитого хазяїна-друга, журиться і плаче, намагається дістати «землі цілющої, води живущої», щоб повернути його до життя. Коли співаєш цю пісню («Пісня про коня»), то змалювання картинок твору посилює особистісну емоційність, дозволяє відчутти глибину людського горя, змушує співчувати й переживати.

У піснях часто мовиться про козацьку славу. Її поетичним символом виступає червона калина, червона китайка, висока могила як пам'ятник воїнській доблесті. Вся багата символіка козацьких пісень пов'язана з поетичними уявленнями про мужність, силу, міць (образи орла, сокола, дуба, явора).

У козацьких піснях яскраво виявляються патріотичні почуття народу. Їх герой усвідомлює, що він оборонець рідної землі, що в нього «родина – уся Україна».

Возвеличуючи козака, захоплюючись його безстрашністю, творці пісень вдаються до гіперболічного зображення. Козака знають не тільки татари, турки, шляхта, перед ним відступають навіть природні стихії (гасне вогонь, втихають води), втікають звірі, на камені лишаються його сліди («підківки знати»), самі собою опадають кайдани. У таких піснях чути відгомін легенд про запорожців-«характерників», що їх народ наділяв надприродною силою. Козак втілює в собі могутність і волелюбність народу, непримиренність до соціального й національного гніту. Козацькі народні пісні співалися по всій Україні і найбільше в центральних районах Лівобережжя, де розгорталися

воєнні дії. Поширившись по всій Україні, історичні пісні адаптували риси пісенного стилю тих територіально-мистецьких середовищ, де їх найбільше любили й виконували. Популярні вони і у нашій місцевості, бо проблеми висвітлені у пісенній творчості перекликаються з подіями сьогодення й спонукають замислитися над сенсом нашого життя, нашої боротьби за незалежність й процвітання України [3; 4].

Висновки з дослідження і перспективи подальших розвідок у цьому напрямі. Отже, було виявлено, що козацька пісня за своєю сутністю є могутній засіб формування патріотичних рис у дітей та молоді. Як засіб виховання має навчальну, виховну і розвиваючу функцію. Чим ефективніше батьки і вчителі будуть використовувати цей засіб виховання у своїй практиці роботи, тим успішніше буде йти процес формування особистості майбутнього громадянина нашої держави. Навчальний аспект цього засобу полягає у вивченні і збереженні знань про історію рідного краю, обряди, звичаї, традиції, у засвоєнні національної, духовної культури, морально-етичних норм і принципів. Виховний аспект допоможе у формуванні світогляду, дотримуванні усталених моральних й правових норм, політичних, релігійних та інших традицій, у вихованні підростаючого покоління у дусі національної єдності й духовного зв'язку поколінь. Розвивальний забезпечить розвиток пізнавальної й творчої активності, емоційної чутливості, естетичних потреб і смаків, прагнення до самовдосконалення, сприяє загальному розвитку особистості.

За багатовікову історію людство накопичило колосальний пісенний досвід і потрібно відібрати з нього найцінніше і необхідніше для засвоєння молодим поколінням, і через сім'ю, вчителя, суспільство трансформувати його у свідомість дітей і молоді. Впевнені, що саме від їх професійного підходу, якісного відбору дієвих засобів і методів виховання залежить реалізація програми формування молодого покоління.

Література

1. Проблеми українського національного виховання : збірник наукових праць / За ред. Надії Скотної та Марії Чепіль. – Дрогобич: Редакційно-видавничий відділ ДДПУ ім. Івана Франка, 2013. – 398.
2. Ушинський К. Д. Про народність в громадському вихованні // Твори: В 6т. – Київ: Рад. шк., 1954. – Т.1. – С.57.
3. Збірка козацьких пісень [Електронний ресурс]. – Режим доступу до сайту:http://kampot.org.ua/ukraine/traducii_ta_zvuchai/narodna_tvorchist/1664-kozack-psn.html
4. Козацькі пісні [Електронний ресурс]. – Режим доступу до сайту: <http://proridne.com/content/пісні/козацькі/>

УДК 378.147.091.3-027.22

Кузьміна О.В.

доктор педагогічних наук, професор кафедри педагогіки ДВНЗ «ДДПУ»

kuzmina_ev@list.ru

Волік С.В.

здобувач вищої освіти 4 курсу фізико-математичного факультету, ДВНЗ

«ДДПУ»

ВИРОБНИЧА ПРАКТИКА – ЯК ПЕРШИЙ ДОСВІД ЗНАЙОМСТВА З УЧНЯМИ

У статі наведені основні методи та засоби, які найчастіше використовують сучасні вчителі при першому знайомстві з учнями, зокрема метод анкетування та ігрові бесіди.

Ключові слова: школа, учні, здобувач вищої освіти, метод анкетування, бесіда.

Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими та практичними завданнями. Проблема знайомства з учнями постає перед кожним здобувачем вищої освіти, який проходить практику в школі у якості вчителя-предметника та класного керівника. Від того, наскільки вдало відбудеться знайомство вчителя з учнями, буде залежати їх подальше спілкування і навіть сам процес навчання. Позитивні емоції повинні залишитися і у викладача, і у учнів. Також, для подальшої роботи з учнями і кращого засвоєння ними матеріалу, необхідно враховувати особливості дитини: риси характеру, емоційний стан, умови виховання, вік тощо.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, у яких започатковано розв'язання проблеми і на які спирається автор, виділенні не вирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття. Багато сучасних науковців займаються розглядом різних підходів до учнів, зокрема розглядом питання першого знайомства з учнями. (Ш. О. Амонашвілі, І. П. Волков, О. М. Ворожейкіна, Р. Г. Хазанкін, В. Ф. Шаталов). Так, наприклад, у своїй праці Ш. О. Амонашвілі «Добрідень, діти!» висвітлює свій досвід навчання шестилітніх дітей в школі, спираючись на свою багатолітню педагогічну практику. Ворожейкіна О. М. у своїй праці «100 ідей для проведення уроку» пропонує для розгляду декілька типів анкет для знайомства з учнями.

Формулювання цілей статті (постановка завдання): виокремити і узагальнити найпоширеніші та найефективніші методики знайомства з учнями загальноосвітніх навчальних закладів під час проходження здобувачем педагогічного ВНЗ виробничої практики.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням здобутих наукових результатів. Перша зустріч з учнями, перша класна година – відчуття неоднозначні: провести її легко і важко одночасно. Легко – бо новий класний керівник, тим більше здобувач, викликає інтерес у школярів, і вони уважно сприймають все, що він говорить і робить, а значить, всі його

пропозиції будуть почуті і прийняті до відома. Важко – з тих же причин: для класного колективу здобувач-практикант – нова людина, підлітки насторожені і можуть бути внутрішньо затиснуті.

На першому тижні проходження практики, здобувач, як правило, не проводить класну годину. Він вивчає учнів на уроках, слідкуючи як хто відповідає, який рівень знань має. Задля кращого запам'ятовування їхніх імен, більшість здобувачів використовують такий метод: на аркуші розкреслюють план класної кімнати, тобто кількість рядів і парт, і коли когось з учнів вчитель викликає, здобувач вписує прізвище школяра, закріплюючи за його місцем (партою).

Дійсно, цей метод дуже вдалий. З його допомогою за перший тиждень, можливо і менше, можна запам'ятати імена всіх учнів. Існує також можливість познайомитись із школярами і на перервах, при цьому потрібно робити це обережно, оскільки спочатку вони можуть боятися контактувати з «новим учителем».

Інша справа – перша зустріч з учнями на класній годині.

Зазвичай першу зустріч прийнято починати зі знайомства. Спочатку здобувачу необхідно розповісти деякі відомості про себе, про свою професійну діяльність, захоплення; чому незвичайному він може навчити учнів, і що бажає зробити для того, щоб життя класного колективу було цікавим і насиченим. Також можна розповісти про свою систему виставлення оцінок, а також висловити побажання щодо навчального процесу. На першому уроці ні в якому разі не потрібно лякати учнів занадто суворими правилами або популяризувати свій предмет так, наче б то він кращий ніж предмети колег [1]. Добре, якщо школярі відразу побачать в своєму викладачеві добру, відкриту, справедливу людину, переймуться до нього симпатією, а також зрозуміють, яких проступків і помилок він не буде терпіти, дізнаються, як поводитися на уроці. Можна дозволити учням задавати питання – це буде сприяти довірливому спілкуванню. Ваша відвертість викличе і їх щирість.

Коли учні вже дізнались про вчителя-здобувача достатньо інформації, і він їх зацікавив, не налякав, то вони будуть із задоволенням розповідати про себе. Найпоширенішим методом дізнатись інформацію про учнів вважають анкетування. За для цього необхідно заздалегідь підготувати питання до анкетування, ще краще – яскраві таблички з питаннями. Бажано зробити анкету короткою і цікавою. У ній школярі зазначають свої прізвища і імена, коротко повідомлять про свої захоплення, про те, що їх цікавить і хвилює, про те, які шкільні предмети їм найбільш до вподоби. Корисно буде дізнатися, що у кожного з них виходить найкраще, і які доручення в шкільному житті йому подобаються.

Якщо перед здобувачем постала задача обрати актив класу, можна запропонувати учням також провести анкетування, але при цьому вони вже самі вирішують, хто і в яких сферах в їхньому класі є унікальним і неперевершеним. Приклад перелік запитань для такого анкетування:

1. Найрозумніший;
2. Найбільш ерудований;
3. Найвихованіший;
4. Найбільш начитаний;
5. Наймузичніший;
6. Найвродливіший;
7. Найбільш виконавчий [3].

Перелік питань при анкетуванні може бути найрізноманітнішим, в залежності від того, що практикант бажає дізнатися про учнів, з якою метою проводиться анкетування і т. ін.

Звичайно, анкета дозволить здобувачу отримати цінні відомості про кожного учня, проте цього буде недостатньо для формування повноцінного уявлення про взаємодію в класі. Щоб налагодити спілкування з класним колективом, бажано поговорити з кожним його членом, дозволивши всім учням висловитися, відповісти на декілька питань.

Якщо ж часу обмаль, можна задавати питання всьому класу і запропонувати учням піднімати руки, якщо вони хочуть відповісти. Наприклад, доречно запитати, чи люблять вони ходити до школи, чи є у них брати або сестри, чи подобається їм математика або література. Такі опитування особливо доречні при знайомстві з учнями молодших та середніх класів.

Якщо мова йде про дружній, не проблемний клас, можна запропонувати кожному учню коротко розповісти про себе при всьому класі. Такий спосіб знайомства буде доречним, якщо здобувач бажає провести класну годину і відразу розподілити обов'язки (без анкетування), вибрати старосту, активістів колективу. Таке спілкування з учнями допоможе швидше визначити, які шкільні справи цікавлять кожного з них, а також вибрати для кожного відповідні ролі [2].

Часто знайомство з учнями проводять у вигляді гри. Особливо вживаним такий вид знайомства є у молодшій та середній школі.

Приблизний план проведення гри:

Учням класу пропонується познайомитися незвичайним способом. По черзі кожен учень називає своє ім'я і на першу букву імені – прикметник, який найяскравіше його характеризує. Наприклад: Михайло – мудрий, Василь – веселий і т. ін.

Ця гра сприяє зняттю емоційної напруги, розвитку креативного мислення, згуртуванню колективу учнів, а також допомагає класному керівнику провести первинну діагностику. Адже в такій ситуації учень, як правило, формулює дійсно свої провідні якості.

Висновки з дослідження і перспективи подальших розвідок у цьому напрямі. Отже, можемо підсумувати, що існує безліч методів, ігор, сценаріїв для першого знайомства з учнями. У цій статті було виокремлено найбільш вдалі та найбільш вживані методи, які зручно використовувати здобувачам при першому проходженні виробничої практики в загальноосвітніх навчальних закладах. На мою думку, метод анкетування дещо програє живій бесіді з

учнями, але при деяких обставинах його доцільно використовувати, наприклад, якщо клас не дружній і не мають бажання розповідати про себе перед товаришами. Проте, кожен вчитель, кожен здобувач може обирати саме той метод для першого знайомства, який йому до вподоби і який дозволить максимально врахувати вікові особливості учнів.

Література

1. Ворожейкіна О. М. 100 цікавих ідей для проведення уроку. – Х: Вид, група «Основи», 2012 – 225с.
2. Карташов П. Й. Впровадження рекомендацій педагогічної науки у практику. – М., 1984.
3. Подимов Л. С. Підготовка вчителів до інноваційної діяльності. – М., 1995.
4. Григор'єва П. Р., Лінська Л. В., Усольцева Т. П. Основи конструктивного спілкування: Методичний посібник для педагогів-психологів. – 2-е изд., испр. І дод. – Новосибірськ: Изд-во Новосиб. ун-та, 1999. – 173 с.

УДК 37.013.78

Білецький О.А.

кандидат педагогічних наук, доцент кафедри педагогіки ДВНЗ «ДДПУ»

Дьоміна Г.О.

*здобувачка вищої освіти III курсу дефектологічного факультету ДВНЗ
«ДДПУ»*

РОДИНА ЯК ФАКТОР СОЦІАЛІЗАЦІЇ СТАРШОКЛАСНИКІВ

У статті розкривається проблема ролі сім'ї як фактору соціалізації старшокласників. Аналізується ступінь вивченості проблеми, схарактеризовується один з основних етапів розвитку особистості – старше дитинство (старший шкільний вік). Виокремлюються основні тенденції перехідного віку. У статті авторами здійснено спробу створення основних порад для батьків з і спілкування із підлітками у родині.

Ключові слова: соціалізація, старшокласники, родина, підлітковий вік, виховання, спілкування.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Соціальна нестабільність українського суспільства призводить до того, що людина, не встигаючи реагувати на зміни, перестає відчувати себе суб'єктом свого життєвого шляху, втрачає сенс життя. Найбільш сильно страждають від сучасних соціальних катаклізмів юнаки та дівчата, не підготовлені до вступу в повне протиріччя і жорстких вимог життя. Така ситуація ускладнюється віковими проблемами, властивими юнацтву, що переживає перехід від дитинства до дорослості. Основним змістом соціально-педагогічної підготовки юнацтва до

життя в новій країні є створення сприятливих соціально-психологічних умов для позитивного особистісного самовизначення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, у яких започатковано розв'язання проблеми і на які спирається автор, виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття. Ряд вчених (А. С. Алексеева, В. К. Андрієнко, Ю. В. Гербеев, І. А. Невський) під соціалізацією розуміють процес засвоєння індивідом протягом його життя соціальних норм і культурних цінностей того суспільства, до якого він належить. Соціалізація, як явище забезпечує соціальну адаптацію індивіда, тобто пристосування його до соціально-економічних умов, до рольових функцій, соціальних груп, соціальних організацій та соціальних інститутів, як середовищ життєдіяльності та включення соціальних норм і цінностей у внутрішній світ людини, її «я», зумовлюють структуру кожної конкретної особистості.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Одним з найважливіших інститутів соціалізації особистості є родина. Саме в родині людина одержує перший досвід соціальної взаємодії. Протягом якогось часу родина взагалі є для дитини єдиним місцем одержання такого досвіду. Саме тому метою нашого дослідження є визначення родини як фактора соціалізації

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням здобутих наукових результатів. На певному життєвому етапі у життя людини включаються такі соціальні інститути, як дитячий садок, школа, вулиця. Однак і в цей час родина залишається одним з найважливіших, а іноді й найбільш важливим, факторів соціалізації особистості. Родину можна розглядати в якості моделі й форми базового життєвого тренінгу особистості. Соціалізація в родині відбувається як у результаті цілеспрямованого процесу виховання, так і по механізму соціального учіння.

«Соціалізація старшокласників складна й суперечлива. Вона супроводжується наступними проблемами: погана дисципліна, небажання

вчитися, часом неповага до вчителів і однолітків, неадекватність самооцінки, низький (аутсайдер) або, навпаки, дуже високий (лідер, зірка) соціальний статус у групі, асоціальна поведінка і т.д. У зв'язку із цим, у виховній роботі зі старшокласниками необхідно реалізовувати певну педагогічну позицію, що включає розумінні й підтримку» [6, с. 102-103].

Для періоду старшого дитинства є характерним: збереження матеріальної залежності від родини, а також посилення її ролі в самовизначенні на майбутнє; збереження вирішальної ролі школи в задоволенні різноманітних пізнавальних і соціально-психологічних потреб; зростання здатності протистояти негативним впливам середовища; зростання ролі самоосвіти й самовиховання [5]. Усе це повинно враховуватися педагогами, учителями, психологами школи, мотивуючи їх на широке використання у виховній роботі й освітньому процесі сучасних, активних, інтерактивних методів соціально-психологічного навчання й виховання, таких як: дискусії, метод мозкового штурму, метод активного пошуку свіжих ідей, а також ігровий метод.

Психологи, починаючи з Л. С. Виготського, одностайно вважали головним новотвором підліткового віку почуття дорослості. Однак орієнтація на дорослі цінності й порівняння себе з дорослими найчастіше змушують підлітка знову бачити себе відносно маленьким, несамостійним. При цьому на відміну від дитини, він уже не вважає таке положення нормальним і прагне його подолати. Звідси суперечливість. Підліток претендує бути дорослим і в той же час знає, що рівень його домагань далеко ні в усьому виправданий.

Завжди найважливішим і впливовим фактором соціалізації була й залишається батьківська родина, як первинний осередок суспільства, вплив якої дитина випробовує раніше всього. Сімейні умови, включаючи соціальний стан, род занять, матеріальний рівень і рівень освіти батьків, значною мірою визначають життєвий шлях дитини. Крім свідомого, цілеспрямованого виховання, яке дають їй батьки, на дитину впливає вся внутрішньосімейна

атмосфера, причому ефект цього впливу накопичується з віком, переломлюючись у структурі особистості.

Немає практично жодного соціального або психологічного аспекту поведінки підлітків і юнаків, який не залежав би від їхніх сімейних умов у сьогоденні або в минулому. Правда, міняється характер цієї залежності. Так, якщо в минулому шкільна успішність дитини й тривалість її навчання залежали головним чином від матеріального рівня родини, то тепер цей фактор менш впливовий. Зате величезну роль відіграє рівень освіти батьків. За даними чернігівського соціолога Н. Ланового, у батьків з вищою освітою частка дітей з високою успішністю (середній бал вище 8) утричі вище, чим у групі родин з освітою батьків нижче семи класів. Ця залежність зберігається навіть у старших класах, коли діти вже мають навички самостійної роботи й не мають потреби в безпосередній допомозі батьків [2].

Крім освітнього рівня батьків, сильно впливає на долю підлітків і юнаків склад родини й характер взаємин між її членами. Неприятливі сімейні умови характерні для переважної більшості так званих важких підлітків.

Значний вплив на особистість підлітка виявляє стиль його взаємин з батьками, який лише частково обумовлений їхнім соціальним станом.

Одна з головних тенденцій перехідного віку – переорієнтація спілкування з батьків, учителів і взагалі старших на однолітків, більш-менш рівних по положенню. Така переорієнтація може відбуватися повільно й поступово або стрибкоподібно й бурхливо, вона по-різному виражена в різних сферах діяльності, але відбувається вона обов'язково.

По-перше, спілкування з однолітками дуже важливий специфічний канал інформації; по ньому підлітки і юнака довідаються багато необхідних речей, яких по тим або іншим причинам їм не повідомляють дорослі. Наприклад частину інформації з питань статі підліток одержує від однолітків, тому їх відсутність може затримати його психосексуальний розвиток або додати йому нездоровий характер [7].

По-друге, це специфічний вид міжособистісних відносин. Групова гра й інші види спільної діяльності виробляють необхідні навички соціальної взаємодії, уміння підкорятися колективній дисципліні й у той же час відстоювати свої права, співвідносити особисті інтереси із суспільними. Поза суспільством однолітків, де взаємини будуються принципово на рівних основах і статус треба заслужити й уміти підтримувати, дитина не може виробити необхідних дорослому комунікативних якостей. Змагальність групових взаємин, якої немає у відносинах з батьками, також служить цінною життєвою школою.

По-третє, це специфічний вид емоційного контакту. Свідомість групової приналежності, солідарності, товариської взаємодопомоги не тільки полегшує підліткові автономізацію від дорослих, але й дає йому надзвичайно важливе почуття емоційного благополуччя й стійкості. Змог чи не змог він заслужити повагу й любов товаришів, має для самоповаги підлітка вирішальне значення.

Підсилюється потреба не тільки в соціальній, але й просторовій, територіальній автономії, недоторканності свого особистого простору.

Підлітковий вік – період максимального захоплення телевізором, причому переваги старших школярів уже мало в чому відрізняються від запитів дорослої аудиторії.

Для певної категорії старшокласників телевізор служить засобом відходу від реального, діяльного життя, і це негативно позначається як на їхніх естетичних смаках, так і на їхній соціальній активності. Які б не були причинно-наслідкові зв'язки, надмірно прив'язані до екрану підлітки гірше ставляться до школи, менше займаються спортом (хлопчики) і частіше скаржаться на нудьгу у вільний час, чим школярі, що не так захоплюються телепередачами. Більш різноманітне й активне дозвілля сполучається з більш сприятливими особистісними якостями. Так що й тут учителям є над чим подумати [9].

Крім того, важливу інтегруючу роль у родині відіграють емоційні відносини. Завдяки їм члени родини відчують себе єдиною спільністю й відчувають теплоту й підтримку один одного. Відносини любові й симпатії сприяють зменшенню переживань, без яких не обходиться сімейне життя й виховання дітей.

Порушення емоційних відносин у родині впливає на формування особистості підлітка. Виділяють два види порушень емоційного відношення батьків до підлітків, які найбільше зустрічаються, це:

1. **«Нерозвиненість батьківських почуттів»**, що виражається в небажанні мати справу з підлітком, поверхневому інтересі до його справ. Батьки часто скаржаться на стомлюючі батьківські обов'язки, що вони відривають від чогось більш важливого й цікавого. Причиною нерозвиненості батьківських почуттів можуть бути, зокрема, особливості сімейного виховання, наприклад, те, що сам батько в дитинстві був відкинутий своїми батьками, не отримував батьківського тепла.

2. **«Зрушення в установках батьків стосовно підлітка залежно від статі»** – нерідко таке відношення батьків до підлітка обумовлюється не реальними якостями підлітка, а тими, які батьки приписують його статі, «взагалі чоловікам» або «взагалі жінкам». Тоді при наявності переваги, наприклад, жіночих якостей спостерігається неусвідомлене неприйняття підлітка чоловічої статі, і навпаки. Це неприйняття відчувається підлітками й може вести до порушень полольової ідентифікації, використанню неадекватних захисних механізмів, невротичним реакціям [8].

Сучасна педагогіка усе ясніше усвідомлює те, що формування особистості дитини, тим більше юнака, неможливо зрозуміти, залишаючись у рамках традиційної схеми «учитель – учень», навіть доповненої таким фактором, як «родина». Вивчення окремо взятих факторів і інститутів соціалізації переростає в їхнє системне дослідження, де повинні знайти

належне місце й сусідські взаємини, і регіональні особливості даної місцевості, і всі інші умови, у яких протікає життя дитини й навколишніх людей.

Значний вплив на особистість підлітка виявляє стиль його взаємин з батьками, який лише частково обумовлений їхнім соціальним станом.

Висновки з дослідження і перспективи подальших розвідок у цьому напрямі Отже, щоб максимізувати позитивний та звести до мінімуму негативний вплив родини на виховання дитини, необхідно пам'ятати про наступні внутрішньосімейні психологічні фактори, що мають виховне значення:

- брати активну участь у житті родини;
- завжди знаходити час, щоб поговорити з дитиною;
- цікавитися проблемами дитини, вникати в усі виникаючі в її житті складності й допомагати розбудовувати свої вміння й таланти;
- не виявляти на дитину ніякого тиску, допомагаючи їй тим самим самостійно схвалювати рішення;
- мати уяву про різні етапи в житті дитини;
- поважати право дитини на власну думку;
- уміти стримувати власницькі інстинкти й ставитися до дитини як до рівноправного партнера, який просто поки що має менший життєвий досвід;
- з повагою ставитися до прагнення інших членів родини робити кар'єру й самовдосконалюватися.

Література

1. Азаров Ю. П. Семейная педагогика / Ю. П. Азаров. – М.: Политиздат, 1985. – 238с.
2. Бондаровська В. Школа для батьків / В. Бондаровська, К. Бабенко, О. Возіянова. – К.: Тов «Багисклор», – 2003. – 320 с.
3. Бондарчук О. І. Сім'я як осередок соціалізації дитини // Проблеми соціальної захищеності дітей в ринкових умовах. – К.: АЛД, 1998. – 95 с.

4. Волкова Н. П. Педагогіка: посібник для студентів вищих навчальних закладів / Н. П. Волкова. – К.: Академія, 2001. – 576 с.
5. Григорьева А. А. Семейная психология / А. А. Григорьева, М. М. Прокопьева – Якутск. Издательство ЯГУ, 1998. – 37 с.
6. Евтеева Т. А. Свободное время и развитие личности // Советская педагогика. 1980. – №10, – С. 100–108.
7. Єрмаков І. Педагогіка життєтворчості: орієнтири для ХХІ століття // Кроки до компетентності та інтеграції в суспільство: Наук.-метод. зб. – К., 2000. – С. 18–19.
8. Кравченко А. И. Социология / А. И. Кравченко. – М.: Академический проект, 2000. – 211 с.
9. Сухомлинський В. Вибрані добутки: В 5 т. – К., 1979. –Т. 1. – С. 474.

УДК 316.624-053.6

Кузьміна О.В.

*доктор педагогічних наук, професор кафедри педагогіки ДВНЗ «ДДПУ»,
kuzmina_ev@list.ru*

Безсмертна А.

*здобувач вищої освіти 4 курс фізико-математичного факультету ДВНЗ
«ДДПУ»*

АНАЛІЗ ПРИЧИН ДЕВІАНТНОЇ ПОВЕДІНКИ УЧНІВ

В статті проводиться теоретичний аналіз особливостей девіантної поведінки підлітків на основі сучасних психологічних досліджень. Розкривається сутність понять «девіантної поведінки», «девіантної

особистості», «девіантної поведінки підлітків». Досліджуються причини та особливості девіантної поведінки підлітків.

Ключові слова: девіантна поведінка, деліквентна поведінка, асоціальна поведінка, девіантність, дезадаптивність.

Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. На сьогоднішній день, в умовах загальносистемної кризи, проблема вивчення девіантної поведінки та її профілактики в умовах розвитку сучасного українського суспільства має низку невирішених проблем: відсутність ясної позитивної державної ідеології, спрямованої на зміну ієрархії суспільних цінностей; недосконалість законів і роботи правоохоронних органів, безкарність злочинів; безробіття (явне та приховане); відсутність соціальних гарантій і державної підтримки економічно неспроможних сімей з дітьми; руйнування і криза традиційних інститутів соціалізації підростаючого покоління; пропаганда насильства і жорстокості через засоби масової інформації; відсутність своєчасної і кваліфікованої диспансеризації дітей, що дає змогу виявляти фізичне та психічне порушення здоров'я підлітків і юнаків, надавати їм відповідну допомогу; недоступність для дітей безкоштовної якісної додаткової освіти; доступність тютюну, алкоголю, наркотиків; різні сімейні проблеми такі, як неповна сім'я; матеріальне становище сім'ї (як бідність, так і багатство); низький соціально-культурний рівень батьків; стиль виховання в сім'ї (відсутність однакових вимог, жорстокість батьків); зловживання батьками алкоголю, наркотиків та ін.; недостатнє або надлишкове задоволення потреб дітей; потуральне ставлення батьків до вживання дітьми психотропних речовин. Тому темою даної статті є проблема девіантної поведінки та шляхи її подолання серед сучасної молоді.

Тривожним симптомом є збільшення кількості неповнолітніх з девіантною поведінкою, що характеризується потягом дітей до алкоголізму, наркоманії, порушення громадського порядку, хуліганства, вандалізму.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, у яких започатковано розв'язання проблеми і на які спирається автор, виділення невирішених раніше частин загальної проблеми котрим присвячується означена стаття.

Проблема девіантної поведінки розкрита в працях багатьох вітчизняних і зарубіжних вчених, серед них Б. Г. Ананьєв, Я. Вингендер, Я. Гишинский, Є. В. Змановская, Л. М. Зюбин, Ю. О. Клейберг, О. Г. Ковальов, В. П. Кондрашенко, Л. А. Ландова та ін.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Виявити та проаналізувати основні причини девіантної поведінки підлітків.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням здобутих наукових результатів. Для встановлення психологічних причин девіантної поведінки підлітків розглянемо сутність поняття девіантної поведінки та різноманітні фактори, які обумовлюють це явище.

У соціально-психологічних та педагогічних дослідженнях для позначення відхилень (девіації) в поведінці людини використовуються різні визначення: деліквентна поведінка, девіантна поведінка, асоціальна поведінка і т.п. Девіація є однією із сторін явища мінливості, яке притаманне як людині, так і навколишньому світу. Мінливість в соціальній сфері завжди пов'язана з діяльністю і виражається в поведінці людини, яка представляє взаємодію її з навколишнім середовищем, опосередкована зовнішньою і внутрішньою активністю підлітка. Якість процесів даної взаємодії дозволяє «ділити» поведінку на нормальну і ту, яка відхиляється від норми [5].

Девіантна поведінка – одна з видів поведінки, яка пов'язана з порушенням відповідних віку норм і правил поведінки, характерних для мікросоціальних відносин (сімейних, шкільних) і малих статевовікових соціальних груп. Тобто цей тип поведінки можна назвати анти дисциплінарним. Типовими проявами девіантної поведінки є ситуаційно зумовлені дитячі та підліткові поведінкові реакції, такі як: демонстрація, агресія, виклик, самовільне і систематичне відхилення від навчання або трудової діяльності;

систематичні втечі з дому та бродяжництво, пияцтво та алкоголізм дітей та підлітків; рання наркотизація та пов'язані з нею асоціальні дії; неправомірні дії сексуального характеру; спроби суїциду [4].

Розвиваючись в інформаційному суспільстві, молодь виявляється беззбройною під потужним впливом ЗМІ та реклами, який анонсує жорстокість і насильство. Як уточнюють дослідники, молодь з високими когнітивними показниками виступає в ролі пасивних споживачів засобів масової інформації. Не виключено, що вони приймають беззастережно правила гри, моделюють свою поведінку, орієнтуючись на банальні або дивні події, які зображуються на екрані.

Таким чином, несприятливі умови в сім'ї та школі, проблеми на шляху до знань і пов'язані з цим невдачі в навчанні, невміння будувати взаємини з оточуючими і виникають на цій основі конфліктні ситуації, різні психофізичні відхилення в стані здоров'я часто ведуть до кризи духу, втрати сенсу існування, до негативної девіації і злочинності, як найбільш гострої форми девіантної поведінки підлітків [8].

Відхилення в поведінці має складну природу, обумовлену різними факторами, що знаходяться в складній системі взаємодії і взаємовпливу. Тут має місце взаємодія багатьох факторів: спадковість, середовище, виховання, власна практична діяльність людини.

Можна виділити основні фактори, що обумовлюють девіантну поведінку.

1. Біологічні фактори. Виражаються в існуванні несприятливих фізіологічних чи анатомічних особливостей організму людини які ускладнюють її соціальну адаптацію. Мова іде не про спеціальні гени, що фатально обумовлюють девіантну поведінку, а лише про ті факти, що поряд з соціально-педагогічною корекцією вимагають також і медичні. До них відносяться:

- Генетичні, що передаються по спадковості. Це можуть бути порушення розумового розвитку, дефекти слуху і зору, тілесні пороки, ушкодження нервової системи.

- Психофізіологічні, пов'язані з впливом на організм людини психофізіологічних навантажень, конфліктних ситуацій, хімічного складу навколишнього середовища, різних видів випромінювань, що призводить до різного виду соматичних, алергічних, токсичних захворювань.
- Фізіологічні, що включають в себе дефекти мови, зовнішню непривабливість [7].

2. Психологічні фактори. До психологічної теорії відноситься: наявність у людини психології або акцентуації певних рис характеру. Це відхилення виражають в нервово-психічних захворюваннях, психопатії, неврастенії [3].

3. Соціально-педагогічні фактори. Виявляються в дефектах шкільного, сімейного чи суспільного виховання, в основі яких лежить статево-вікові та індивідуальні особливості розвитку дітей, що призводять до відхилень в ранній соціалізації дитини в період дитинства з нагромадженням негативного досвіду. Шкільна неуспішність дитини та наступний розрив статево-вікові та індивідуальні особливості розвитку дітей, що призводять до відхилень в ранній соціалізації дитини в період дитинства з нагромадженням негативного досвіду. Шкільна неуспішність дитини та наступний розрив зв'язків зі школою веде до неформальності пізнавальних мотивів, інтересів і шкільних навичок. Такі діти, як правило, погано підготовлені до школи, негативно ставляться до домашніх завдань, виражають байдужість до шкільних оцінок, що говорить про їх навчальну дезадаптацію [2].

4. Соціально-економічні фактори включають соціальну нерівність; розшарування суспільства на багатих і бідних; зубожіння значної маси населення; обмеження соціально прийнятих способів одержання гідного заробітку, безробіття, інфляцію і, як наслідок, соціальну напруженість [6].

5. Морально-етичні фактори виявляються, з одного боку, у низькому моральному рівні сучасного суспільства, руйнуванні цінностей, у першу чергу

духовних, падіння моралі; з іншого боку – у нейтральному ставленні суспільства до девіантної поведінки.

Таким чином, девіантну поведінку можна розглядати як реакцію дитини на певні умови (соціальні чи мікросоціальні), в яких вона опинилась, і в той же час як мову спілкування із соціумом, коли інші соціально прийняті способи спілкування вичерпали себе чи недоступні [9].

Можна прийти до висновку, що провідною причиною девіантної поведінки підлітка, є альтернативна поведінка його батьків та найближчого оточення, тобто умов його життєдіяльності. Реакції підлітка на таку ситуацію його розвитку досить різноманітні. Так, в молодшому підлітковому віці найбільш поширені шляхи компенсації незадоволеності власним станом в системі взаємовідносин зводяться до намагання знизити цінність бажаного, до сублимації, фантазії, фрустрації (у формі агресії або уходу). Для старших підлітків більш властиві такі форми негативного ставлення до дорослого, як реакція опозиції (демонстративні дії негативного характеру), реакція відмови (неприйняття до вимог), реакція ізоляції (намагання уникнути небажаних контактів).

Таким чином, дитина приймає свою дезадаптивність та сприймає її вже як норму життя, без ресурсів та умов виправити це становище. Викривлення уявлення особистості про ставлення до неї з боку оточуючих, закріплюючись, стає своєрідною позицією, що визначає весь її подальший розвиток. Це веде до невідповідності між усвідомленням особистістю свого ставлення до себе, до інших, до власної діяльності і є реальним змістом та проявом цих відносин, причиною виникнення неузгодженості ставлень або когнітивного дисонансу. Внаслідок цього вимоги суспільства можуть залишатися зовнішніми щодо такої особистості, тому вона не прийматиме їх. Оскільки з розвитком особистість дедалі стає незалежною від зовнішніх впливів, існує загроза, що її поведінка все помітніше відхилятиметься від соціально-прийнятих норм.

Висновок з дослідження і перспективи подальших розвідок у цьому напрямі. На підставі наведеного матеріалу приходимо до наступних висновків. До психологічних причин девіантної поведінки підлітків відносяться:

1. Внутрішні фактори: психологічні бар'єри, духовні проблеми, порушення ціннісно-мотиваційної сфери, емоційні проблеми, низький рівень адаптивних можливостей, негативний життєвий досвід та відсутність позитивного життєвого досвіду, особливості локусу контролю та рівень самоповаги тощо.

2. Зовнішні фактори, що розглядаються як зовнішні умови, які впливають на особистість, але відображаються в психіці та поведінці дитини, тому відносяться до психологічних. Вони включають: порушення взаємовідносин з оточенням; недостатня соціальна захищеність та невиконання виховних функцій сім'ї (сімейна занедбаність), що призводить до порушення адаптації підлітка; недостатність уваги з боку суспільства (соціальна занедбаність); ігнорування або неадекватні методи впливу та відсутність допомоги з боку вихователів (педагогічна занедбаність), що призводять до прогресування дезадаптивної поведінки підлітка; негативний вплив неформальної групи однолітків тощо. В результаті чого формується чітка позиція -«девіантна», яка сприймається підлітком вже як норма поведінки.

Проблема девіантної поведінки вивчається давно, але незважаючи на це, в сучасному світі вона не стає менш актуальною. Річ у тому, що девіантна поведінка, як правило, закладається в підлітковому віці, адже впродовж цього періоду відбувається своєрідний перехід від дитинства до дорослості, від незрілості до зрілості, який пронизує всі сторони розвитку підлітка: анатомо-фізіологічна перебудова інтелектуальний, етичний розвиток, а також різноманітні види діяльності. Крім того, загальновідомо, що підлітки у наш час як і в будь-який інший, є однією з найменш захищених верств населення. Отже, якщо не займатися виявленням і профілактикою девіантної поведінки в

підлітковому віці, то ця проблема не зникне, незважаючи на велику кількість розробок наукових підходів.

Література

1. Ананьев Б. Г. *Людина як пізнання* / Б. Г. Ананьев. – СПб.: Пітер, 1998. – 170 с.
2. Вингендер І. Соціально-психологічні аспекти девіацій в Угорщини / І. Вингендер // *Психологічна наука й освіту*. – 2000. – №3. – С. 5–15.
3. Гилинский Я. *Соціологія девіантної поведінки* / Я. Гилинский. – СПб.:СПбФ РАН, 1999. – с. 12–27.
4. Змановская Є. В. *Девіантологія: Психологія поведінки. Навчальний посібник* / Є. В. Змановская – М.: Видавничий центр Академія, 2004. – С. 288–301.
5. Зюбин Л. М. *Навчально-виховне роботу з важкими учнями* / Л. М. Зюбин. – М.:Висш. Школа, 1982. – 191 с.
6. Клейберг Ю. О. *Психологія девіантної поведінки* / Ю. О. Клейберг. – М.: ТЦ Сфера, 2001. – 192 с.
7. Ковальов О. Г. *Психологічні основи виправлення правопорушення* / О. Г. Ковальов. – М.: Юрид. Література, 1968. – 136 с.
8. Кондрашенко В. П. *Девіантна поведінка в підлітка*. – Мінськ: Білорусь, 1988. – 204 с.
9. Ландова Л. А. *Соціологічна теорія девіантної поведінки* / Л. А. Ландова, М.Ф.Шурупова // *Соціально-політичний журнал*. – 1993. – № 4. – С. 87–125.

УДК 37.036:39:172.15

Плюхіна Н.П.

старший викладач кафедри педагогіки ДВНЗ «ДДПУ»

Шевченко В.М.

здобувачка вищої освіти III курсу філологічного факультету ДВНЗ «ДДПУ»

РОЛЬ НАРОДНОЇ ПЕДАГОГІКИ В ПАТРІОТИЧНОМУ ВИХОВАННІ МОЛОДІ (ШКОЛЯРІ 12-15 РОКІВ)

У статті розкриваються роль і особливості використання народної педагогіки в системі патріотичного виховання молоді.

Ключові слова: народна педагогіка, засоби народної педагогіки, патріотичне виховання.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Останнім часом у молодіжному середовищі часто-густо виявляються негативізм, демонстративне ставлення до дорослого, жорстокість в крайніх проявах. Різко зросла і «помолодшала» злочинність. Багато молодиків виявилися сьогодні за межами виховного середовища.

Багато вчених відзначають, що криза відбувається у душах людей. Система колишніх духовних цінностей і орієнтирів втрачено, а нові – не достатньо розроблені. Натомість, поширюється система хибних цінностей «масової» культури та субкультури.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, у яких започатковано розв'язання проблеми і на які спирається автор, виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття. Розуміння патріотизму має глибоку теоретичну традицію. Вже в

Платона є розмірковування про те, що батьківщина дорожче батька і матері. У працях таких мислителів, як М. Макіавелі, Ю. Крижанич, Ж. Ж. Руссо, І. Г. Фіхте розглядається любов до Батьківщини як самоцінність,

Над проблемами патріотичного виховання працювали також Я. А. Коменський, А. С. Макаренко, В. О. Сухомлинський та І. Ф. Харламов.

На прикладах життя письменників І. Багряного, П. Грабовського, О. Довженка, І. Франка, Т. Г. Шевченка ми можемо побачити красу людських вчинків, почуттів, народні традиції, яких так неухильно дотримувались наші батьки, діди, прадіди.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою статті є розкриття значення народної педагогіки для створення системи патріотичного виховання підростаючого покоління.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням здобутих наукових результатів. Проблеми патріотичного виховання громадян України і, зокрема учнів, є надзвичайно актуальним на сучасному етапі розвитку нашої держави. У контексті подальшої розбудови суспільства виникає потреба у формуванні активної, творчої особистості учня-патріота, від діяльності якого у майбутньому значною мірою залежатиме духовний розвиток і добробут Української держави. Чітке визначення ідеалів патріотичного виховання і ціннісних орієнтацій учнів сприятиме оптимізації цього важливого напрямку виховання та подоланню негативних явищ у суспільній свідомості, зокрема відсутності у деякого з молодих людей чітких світоглядних основ поведінки і діяльності, байдужості до державних проблем, низького рівня моральності та культури. Проблема формування громадянина – патріота розглядається як пріоритетна в Державній національній програмі «Освіта» («Україна XXI століття»), «Концепції позашкільної освіти та виховання», у «Програмі патріотичного виховання дітей та учнівської молоді». Вищезгадані документи ставлять перед українським суспільством завдання виховання в учня любові до рідної Батьківщини, формування якостей громадянина-патріота

України. Важливим орієнтиром загальноосвітньої школи у вихованні в молодого покоління почуття патріотизму є стратегічний рекомендаційний документ «Програма патріотичного виховання дітей та учнівської молоді». У ньому підкреслюється, що в становленні правової держави школа є могутнім фактором відродження нації, виховання у дитини патріотизму, формування активного громадянина. Вивчення й осмислення літератури (філософської, педагогічної та психологічної), дало змогу сформуванню поняття патріотизму, яке актуальне сьогодні, в умовах розбудови громадянського суспільства та правової держави в Україні. Патріотизм – це любов до Батьківщини, свого народу, турбота про його благо, сприяння становленню й утвердженню України як суверенної, правової, демократичної, соціальної держави, готовність відстояти її незалежність, служити і захищати її, розділити свою долю з її долею. Ефективність виховання патріотизму значною мірою залежить від реалізації діяльнісного підходу. Особистість громадянина-патріота формується інтенсивніше, якщо він любить Батьківщину не лише на словах, а й на ділі, якщо бере реальну участь у діяльності, в якій апробуються на практиці громадські цінності, якщо ця діяльність торкається його почуттів, відповідає його потребам та інтересам.

У патріотичному вихованні особливого значення набуває особистісно-зорієнтований підхід, коли в центрі освітньо-виховного процесу стоять інтереси дитини, її потреби та можливості, права окремого індивіда, його суверенітет. Лише через таку ієрархію ціннісних підходів, як людина (особистість) -народ (культура, історія, освіта) – держава (суспільство) можна реалізувати перспективну і демократичну модель виховання громадянина-патріота.

Необхідною умовою оптимізації патріотичного виховання є дотримання також системного підходу, який передбачає розгляд цілісного багаторівневого взаємозалежного відкритого процесу, в його постійному розвитку і саморозвитку.

Щоб виховати справжнього патріота ми повинні відродити рідну мову, зберегти, розвинути її, як першоелемент національної культури. Вчитель-словесник має такий арсенал засобів виховання, як література .... На прикладах життя письменників, літературних героїв вчителі нашої школи показують красу людських вчинків, почуттів, народної традиції, яких так неухильно дотримувались наші батьки, діди, прадіди. За приклад служить життєвий подвиг Тараса Григоровича Шевченка, Івана Франка, Павла Грабовського, Олександра Довженка, Івана Багряного і багато інших. Вони нічого не просили від України, а просто любили її синівською любов'ю, належали своєму народові до останнього подиху. Любов до рідної природи розглядалась як важливий фактор патріотизму. На уроках, екскурсіях на природу, на виробництво учні знайомляться з державними документами: статтями Конституції України, Законом «Про охорону від, лісів». Патріотичні почуття школярів виховуються в результаті цілеспрямованого впливу на дитину сім'ї, школи та позашкільних закладів. Але найбільший вплив на виховання дітей, їхній розвиток, формування патріотичних почуттів має виховна робота в школі. Виховну роботу потрібно спланувати так, щоб поєднувати традиційні методи виховання з інноваційними та практичними заходами. Методи виховання потрібно застосовувати не окремо, а комбіновано, доповнюючи один одного. Форми і методи обираються з урахуванням психолого-вікових особливостей та пізнавальних можливостей старших підлітків, а також інших індивідуальних уподобань. Обираючи форми та методи виховання патріотизму, необхідно пам'ятати, що вони залежать від поставленої мети, змісту матеріалу, виховних та розвивальних завдань, інтересів і потреб учнів, рівня вихованості, інтелектуального розвитку. До таких методів та форм належать: дискусія, «мозкова атака», тематичний диспут, «круглий стіл», ділові ігри, тренінги, брейн-ринг, метод проектів. Крім названих, можна застосовувати також традиційні методи: бесіди, диспут, лекції, семінари, різні форми роботи з книгою, періодичною пресою, самостійне рецензування тощо. Результативність

патріотичного виховання великою мірою залежить від того, наскільки ті чи інші форми й методи виховної діяльності стимулюють розвиток самоорганізації, самоуправління дітей, підлітків, юнацтва, молоді. Отже, нині провідною проблемою української педагогіки стає розробка методологічних засад формування особистості учнів загальноосвітньої школи. Патріотичне виховання сучасного школяра серед різноманітних теоретичних підходів до вирішення цього питання посідає одне з головних місць. В умовах становлення української держави патріотичному вихованню належить пріоритетна роль.

Протягом багатьох віків український народ створював традиції, які притаманні тільки українському народу. Джерелом українських традицій є народна педагогіка, яку не випадково називають усною, традиційною фольклорною, материнською школою, яка покликана формувати духовні цінності у людини. Українська народна педагогіка традиційно охоплює такі важливі напрями виховання дітей, як трудове, моральне, інтелектуальне, фізичне й естетичне. Народ завжди турбувався про те, щоб дитина зростала здоровою фізично, засвоювала морально-естетичні закони, ставала багатою духовно, оволодівала народною культурою, зростаючи палким патріотом. Актуальність виховання на засадах народної педагогіки зумовлена соціальною потребою сьогодення, тобто, відродження національної культури, збереження й збагачення неоціненних духовних скарбів народу. Ідеї народної педагогіки високо цінували педагоги різних часів і епох, які всебічно вивчали їх і широко використовували для своїх виховних систем.

Одним із перших, хто теоретично обґрунтував народне виховання, був Я. А. Коменський. У своїх працях він звертався до побуту, культури народу та його традицій виховання. В основі його принципів та ідеалів лежать народні педагогічні погляди.

Ідеям народної педагогіки, як важливому засобу виховання молодого покоління, надавав уваги Г. С. Сковорода. У своїх притчах, байках, листах він говорив про природовідповідність виховання та радив звертатися до рідного

слова, народної творчості, бо «правильне виховання полягає у природі самого народу».

Особливе місце в науково-педагогічній спадщині К. Д. Ушинського займала народна педагогіка, де він писав про важливість у навчально-виховному процесі пам'яток народної культури: «Виховання, створене самим народом і побудоване на народних засадах, має ту виховну силу, якої немає у найліпших системах, заснованих на абстрактних ідеях або запозичених в іншого народу». Ідеями народної педагогіки переймалися і Т. Г. Шевченко, який добре знав побут і звичаї українського народу, І. С. Нечуй-Левицький, який розглядав виховні проблеми, як єдине ціле з етнічною педагогікою з формування національної самосвідомості, духовності: «Народні наші пісні, казки, приказки, колядки, козацькі думи, – все це в українського народу невичерпний, багатий скарб для навчання та виховання. І в школі для напутіння життя...».

Саме з дитинства закладаються основи духовності, яка розвивається протягом усього життя. Духовність – це категорія, яка розкриває людину, як істоту, яка глибоко вкорінена в культуру, є гуманною, моральною, із широкими пізнавальними інтересами. Духовність не існує поза національною свідомістю. Духовність – поняття синтетичне, узагальнююче і всеохоплююче, воно включає такі поняття, як духовна культура, духовні потреби, духовні інтереси, духовне життя. Духовність виявляється в багатстві внутрішнього світу особи, її ерудиції, розвинутих інтелектуальних та емоційних запитах. Філософи стверджують, що «духовність – це якісна характеристика свідомості людини, що відображає панівний тип її цінностей». Духовність також не дається дитині в готовому вигляді, тобто вона не може бути лише просвітництвом або простим запам'ятовуванням ідейних та моральних норм, смислових орієнтацій. Кожен учень, поступово засвоюючи ідеї, ціннісні орієнтації, емоційно-естетичні надбання народу сам емоційно засвоює певні компоненти духовності, виробляє своє ставлення до них, реалізуючи в практичній діяльності. Використовуючи

скарби народної педагогіки, її заповіді, викладачі, вихователі, повинні знаходити різні засоби, щоб зацікавити, спонукати учнівську молодь до праці, пробудити їхню допитливість, виховуючи любов і повагу до рідної мови, як першоелементу народності, живого організму спілкування, основи національного вираження, єдиної скарбниці духовних цінностей, адже через мову народ генерує національний дух, характер, психологію, традиційну родинно-побутову культуру, спосіб життя. Вітчизняна педагогіка – це не лише наука, але й мистецтво, яке сповідує ідеї народності, гуманізму, національного виховання, гармонійного розвитку особистості, доступності освіти, всебічної уваги і поваги до дітей, підготовки молодого покоління до життя.

Основну мету виховання народна педагогіка вбачає в тому, щоб навчити кожного бути людиною. Навіть знання без людяності нічого не варті. «Знання без людяності – це меч у руках безумця» кажуть у народі. Людина, яка не знала історії свого роду вважалася безрідною. Повага і любов до свого роду, рідної землі, національних звичаїв і традицій починалася з цінування писемних пам'яток, переказів, предметів побуту, сімейних реліквій та інших матеріалів про життя пращурів. Знання свого родоводу по батьківській лінії та материнській, свого генетичного коріння – ознака цивілізованої людини. Однією з характерних рис української народної педагогіки було шанобливе ставлення до жінки матері, жінки-трудівниці. Мати – символ життя, тепла і всеперемагаючої любові! За народною мораллю, образити матір або батька вважалося великим злочином.

За народними поглядами, працьовитість – це вагоме мірило гідності людини, її становище в суспільстві та сім'ї. Ставлення до праці широко відображено в прислів'ях і приказках, в яких закладено ідеали народу, його морально-етичні норми; оспівано в народних піснях. Народ дуже цінував честь трудової людини і осуджував зневажання етики й моралі; цінував і цінує лицарську честь, готовність віддати своє життя за Батьківщину. Любов до рідної Вітчизни, патріотизм – визначальні риси справжньої людини.

Висновки з дослідження і перспективи подальших розвідок у цьому напрямі Таким чином кожен педагог має широкі можливості для створення власної системи роботи, методичної концепції на основі народознавчих ідей і засобів. Справжня педагогічна творчість неможлива без використання в повсякденній діяльності скарбів народної творчості, її традицій.

Відродження народної педагогіки, виховання на засадах народної педагогіки та її окремих ланок, вітчизняних педагогічних здобутків, ідей ґрунтується на педагогічних традиціях українського народу, які вироблялися протягом усієї історії розвитку народу. Відроджуємо не лише для того, щоб відновити кращі здобутки минулого, а й для того, щоб наснажити її сучасним науковим змістом, який й дотепер не втрачає свого значення.

Література

1. Коменский Я. А. Избранные педагогические сочинения : В 2-х т. Т.1. – М.: Педагогика, 1982. – 656 с.
2. Левківський М. В. Історія педагогіки: навч.-метод. Посібник / Михайло Левківський
3. Стельмахович М.Г. Народна педагогіка / М.Г. Стельмахович. – К., Рад. школа, 1985. – 312 с.

УДК 37.064.1:373.015.31

Кузьміна О.В.

доктор педагогічних наук, професор кафедри педагогіки ДВНЗ «ДДПУ»,

kuzmina_ev@list.ru

Рябенка Д. С.

здобувач вищої освіти 2 курсу факультету підготовки вчителів початкових

класів ДВНЗ «ДДПУ», darya.ryabenka@mail.ru

ЄДНІСТЬ СІМ'Ї ТА ШКОЛИ ПО ФОРМУВАННЮ УМІНЬ ТА НАВИЧОК КУЛЬТУРИ РОЗУМОВОЇ ПРАЦІ У ШКОЛЯРІВ

У статті висвітлюються теоретичні засади проблеми формування умінь та навичок культури розумової праці школярів, готовність до виховання дітей сім'ї та школи. Проаналізовано поняття «сім'я», «школа», «розумова праця», «культура розумової праці» у наукових розробках вітчизняних та зарубіжних учених.

Ключові слова: школа, сім'я, розумова праця, культура розумової праці.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. В даний час актуальною проблемою є взаємодія сім'ї і школи у процесі формування умінь та навичок культури розумової праці, оскільки сім'я і школа – два основних і рівноправних суб'єкта соціалізації особистості в період дитинства і отрочтва. Говорячи про взаємини між школою і родиною, перш за все, важливо відзначити, що вони повинні ґрунтуватися на принципах взаємозв'язку, взаємопідтримки і взаємодоповнення у виховній діяльності. Батьківська громадськість повинна відчувати себе соратником педагогічного колективу при розробці та реалізації конкретних виховних завдань, програм педагогічного

впливу з урахуванням контингенту даного освітнього закладу і його сімейно-побутового оточення [5].

Аналіз останніх досліджень і публікацій, у яких започатковано розв'язання проблеми і на які спирається автор, виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття. Аналіз педагогічної, психологічної літератури, української літературної та педагогічної спадщини показує, що проблемою родинного виховання, зокрема, стосунками між батьками і дітьми та про напрямки сімейного виховання писали ще Аристотель, Я. А. Коменський, Г. Песталоцці, Ж.-Ж.Руссо, Г. Сковорода. Важливого значення даній проблемі надавали М. Барановський, О. Барвінський, Януш Корчак, А. Макаренко, В. Сухомлинський, К. Ушинський.

Розглянуто сутність, структуру, зміст культури розумової праці (Ю. Бабаїнський, К. Сухомлинський, Б. Райський); досліджено умови формування культури розумової праці у сім'ї та школі (А. Зан, В. Караковський, В. Лозова, А. Макаренко, П. Підкасистий, В. Пилипчук, Є. Тощенко, Т. Шамова, Є. Шорохова, Г. Щукіна та ін.); представлено уміння та навички культури розумової праці (В. Буряк, Г. Марковець, Н. Натрошвілі); розкрито проблему формування готовності школярів до розумової праці (Д. Боговлінський, А. Громцева, Н. Ковалевська, О. Малихін, І. Редковець) [5].

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Мета статті полягає в теоретичному обґрунтуванні процесу формування умінь та навичок культури розумової праці школярів.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням здобутих наукових результатів. Серед багатьох проблем, які представляють теоретичний і практичний інтерес, педагогіка надає великого значення проблемі формування умінь та навичок культури розумової праці школярів. Постановка і можливе вирішення цієї проблеми задовольняє не тільки теоретичний інтерес педагогічної науки, але й запити педагогічної практики.

В поняття «культура розумової праці» входить вміння раціонально організувати режим розумової роботи, здатність робити все точно і акуратно, тримати в порядку робоче місце, матеріали і т. ін. [2]

Культура розумової праці – це синтез якостей особистості, які в сукупності характеризують особистісне ставлення до навчальної діяльності, рівень її інтелектуальних, організаційно-технічних, гігієнічних сторін, що дають можливість учневі якісно, раціонально, з найменшими витратами сил і часу виконувати будь-яку розумову роботу.

Виховання культури розумової праці являє собою складну багаторівневу модель, що включає в себе навчально-організаційні, навчально-інформаційні та навчально-комунікативні вміння та навички і передбачає виховання кожного учня в індивідуальному режимі. Особистісне ставлення (ставлення учня до навчання, спрямованість, інтереси, світогляд, духовний світ особистості) виступає головним компонентом, що робить вплив на всі інші компоненти, складові культуру розумової праці.

Центральне місце в понятті «культура розумової праці» займає інтелектуальний компонент, інтелектуальні вміння і навички, засновані на оволодіння учнями основними операціями мислення, – це вміння виділяти навчальні завдання, здійснювати обробку тексту, що приводить до запам'ятовування цього тексту [5].

У вихованні культури розумової праці школярів активну участь повинні брати батьки, для яких на класних та загальношкільних батьківських зборах повинні читатися лекції: «Роль батьків у розвитку навчально-пізнавальних здібностей своїх дітей», «Як треба і як не треба допомагати дітям вчитися», «Чому деякі діти погано вчаться?», «Яким має бути робоче місце учня».

Тісний взаємозв'язок школи та сім'ї може розвиватися завдяки педагогічній освіті батьків і залученню їх до виховної роботи.

У разі необхідності вчитель запрошує батьків окремих учнів до школи на розмову. Під час бесіди з ними дуже важливо дотримуватися педагогічного

такту, створити атмосферу доброзичливості, довір'я. Щоб викликати батьків на відвертість, треба розмовляти з ними про учня наодинці, переконати їх в конфіденційності розмови. Така бесіда буде корисна і для вчителя, і для батьків. Педагог відповідає на запитання батьків, висловлює їм свої вимоги. Батьки отримують корисні поради і допомогу від педагога, переконуються в його уважному ставленні до них, турботі про їхню дитину.

В організації роботи з батьками важливо знайти їх можливості (чим вони можуть допомогти школі), коректно висловити свої пропозиції у письмовій формі (найкраще це робити на класних батьківських зборах).

У роботі з батьківськими комітетами вчителі, адміністрація школи повинні виявляти тактовність, доброзичливе, уважне ставлення до їх пропозицій, своєчасно реагувати на них, розуміти, що їх діяльність сприяє спілкуванню, зближенню педагогів з батьками і на цій основі успішному вирішенню багатьох складних питань виховання [3].

Для забезпечення форм і змісту співпраці школи і батьків використовують усні журнали; педагогічний десант (виступи педагогів на підприємствах). Ефективними є спільні тематичні заходи «дерево родоводу» – зустрічі поколінь; «у сімейному колі» (індивідуальні консультації, зустрічі з лікарями, психологами, юристами); «родинний міст» – зустрічі з батьками та обговорення проблем виховання; «народна світлиця» – звернення до народних традицій у сімейному вихованні; «день добрих справ» – спільна трудова діяльність педагогів, батьків і дітей; «дискусійний клуб» – обговорення проблемних питань виховання; «аукціон ідей сімейного виховання», «батьківський ринг», «дні довіри», «сімейні дні в класі» тощо.

Висновки з дослідження і перспективи подальших розвідок у цьому напрямі. Під час проведення певних досліджень сформулювалися деякі висновки: родинне виховання має здійснюватися в тісній взаємодії зі школою, зокрема, вчителям початкових класів, і мати на меті забезпечення фізичного і

психічного здоров'я дітей, повноцінного розвитку готовності до школи, набуття життєвого досвіду.

Мета розумового виховання – забезпечення засвоєння учнями основ наук, розвиток їх пізнавальних здібностей і формування на цій основі наукового світогляду.

Його зміст – система фактів, понять, положень з усіх галузей науки, культури і техніки.

Під час розумового виховання відбувається накопичення певного фонду знань: термінології, символів, імен, назв, дат, понять, існуючих між ними зв'язків і залежностей, відображених у правилах, законах, закономірностях, формулах.

Отже, розумове виховання має таку спрямованість, як пізнання дитиною навколишнього світу. Різносторонність і повнота цього процесу визначаються єдністю пізнавального і естетичного сприйняття, що позитивно впливає на розвиток духовної культури дитини. Вчителі, вихователі повинні вивчати сім'ю, щоб спрямовувати сімейне виховання на всебічний розвиток дитини, надавати допомогу батькам [2].

Література

1. Блонский П.П. Работа школы с родителями. Вестник просвещения. / П. П. Блонский – М., 1928. – №4. – С. 10.
2. Кислюк П. В. Партнерство школи та сім'ї: стаття. / П. В. Кислюк. – Одеса.: 2011.
3. Кузьмінський А. І., Омеляненко В. Л. Педагогіка родинного виховання: Навчальний посібник. / А. І. Кузьмінський, В. Л. Омеляненко – К.: Видавничий центр «Знання», 2006 – 324 с.
4. Макаренко А. С. Лекції про виховання дітей. Пед.соч. в 8-ми т. Т.4. / А. С. Макаренко – М., 1984.
5. Спільна виховна робота школи, сім'ї та громадськості [Електронний ресурс]: Режим доступу – <http://uareferats.com/index.php/referat/details/19132>

УДК 37.091.12:005.336.4

Греш І. Б.

*заступник директора з НВР ЗОШ I–II ступенів № 22, м. Торез,
Донецька область*

ТВОРЧІСТЬ СУЧАСНОГО ВЧИТЕЛЯ В СТРУКТУРІ ПЕДАГОГІЧНОЇ МАЙСТЕРНОСТІ

У статті розглядається проблема творчості сучасного вчителя в структурі педагогічної майстерності. Доведено, що творчий вчитель – це творча особистість з високим ступенем розвиненості мотивів, характерологічних особливостей і творчих умінь. Зазначено, що педагогічна креативність вчителя розвивається протягом всієї педагогічної діяльності і є вирішальним фактором його самореалізації.

Ключові слова: творчість, педагогічна креативність, педагогічна діяльність, творчі уміння.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими і практичними завданнями. Держава, суспільство, громадськість сьогодні зацікавлені в такому вчителі, який здатен до творчого осмислення соціокультурних цінностей суспільства, теоретично і практично готовий до творчого використання знань, умінь і навичок у професійній діяльності. Вчитель, який здатен зайняти авторську позицію, повести до вершини знань, творчо взаємодіяти зі своїми вихованцями.

Головна потреба сучасної школи – талановиті особистості, духовно обдаровані, творчі люди, яскраві індивідуальності, метою яких є виховання гармонійно розвиненої особистості.

Актуальність цієї проблеми зумовлена ще й тим, що професія вчителя – одна з найбільш творчих і складних, тому що вона поєднує в собі науку та

мистецтво. Цю професію можна порівняти з працею письменника, режисера, актора, психолога та науковця. Для досягнення загальної мети вчителю необхідно проявити творчість у підборі та підготовці матеріалу, створити замисел і його реалізувати, проявити педагогічну майстерність, щоб донести знання учням і при цьому не забувати про індивідуальність кожної дитини.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, у яких започатковано розв'язання проблеми і на які спирається автор, виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття. Аналіз особистісно-індивідуальних якостей вчителя ми знаходимо у працях Л. Божович, Л. Виготського, І. Кона, О. Леонтьєва, С. Рубінштейна. Визначенню поняття творчої особистості у філософській, педагогічній та психологічній літературі приділяють багато уваги А. Зак, В. Кан-Калік, С. Сисоєва, В. Цапок та інші.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою статті є характеристика педагогічної креативності вчителя, що розвивається протягом всієї професійної діяльності і є вирішальним фактором його самовдосконалення.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтування здобутих наукових результатів. Більшість науковців, дослідників, педагогів висловлюють думку, що творча особистість – «це індивід, який володіє високим рівнем знань, має потяг до нового, оригінального. Для творчої особистості творча діяльність є життєвою потребою, а творчий стиль поведінки – найбільш характерний» [3, с. 113].

Сучасній школі вкрай необхідний педагог-вихователь, який уміє творчо працювати з дітьми, батьками та громадськістю. Саме тому в основі розвитку творчих здібностей студентів лежить оволодіння теорією педагогічної науки, методичними знаннями і безпосередня практична діяльність.

Ми будемо виходити з того, що *творчий вчитель – це творча особистість* з високим ступенем розвиненості мотивів, характерологічних

особливостей і творчих умінь, що сприяють успішній творчій педагогічній діяльності, і яка, внаслідок спеціальної професійної підготовки і постійного самовдосконалення, набуває знань, умінь і навичок педагогічної праці, *оволодіває уміннями по формуванню творчої особистості учня у навчально-виховному процесі.*

За таких умов, ми вважаємо, що здатність творчого вчителя до педагогічної творчості характеризується не тільки *високим рівнем педагогічної креативності*, і відповідно до сучасних вимог *рівнем володіння предметом*, який викладається, а й набутими *психолого-педагогічними знаннями, уміннями та навичками*, які забезпечують ефективність його взаємодії з учнями *щодо розвитку творчих можливостей учнів у навчально-виховному процесі.*

Слід зазначити, що педагогічна креативність вчителя розвивається протягом всієї педагогічної діяльності і є вирішальним фактором його просування до вершин педагогічної майстерності.

На основі теоретичного аналізу і власних досліджень ми виділяємо такі *ознаки педагогічної креативності* вчителя: високий рівень соціальної і моральної свідомості; пошуково-перетворюючий стиль мислення; розвинені інтелектуально-логічні здібності (вміння аналізувати, обґрунтовувати, пояснювати, виділяти головне тощо); проблемне бачення; творча фантазія, розвинуте уявлення; специфічні особистісні якості (любов до дітей, безкорисність, сміливість, готовність до розумного ризику в професійній діяльності, цілеспрямованість, допитливість, самостійність, наполегливість, ентузіазм); специфічні мотиви (необхідність реалізувати своє «Я», бажання бути визнаним, творчий інтерес, захопленість творчим процесом, своєю працею, прагнення досягти найбільшої результативності в конкретних умовах своєї педагогічної праці); комунікативні здібності; здатність до самоуправління; високий рівень загальної культури.

Наведений перелік ознак педагогічної креативності можна використовувати для проведення їх оцінювання і самооцінювання майбутніми

вчителями і вчительками, які працюють, і розробки на цій основі програми їх самовдосконалення.

Ми виділяємо такі *критерії творчої педагогічної діяльності вчителя*, які за своєю сутністю є індивідуально-творчими і характеризують творчу педагогічну діяльність вчителя як творчий процес: 1) розробка принципово нових підходів до навчання, виховання і розвитку учнів; 2) раціоналізація та модернізація змісту, форм, методів та засобів навчально-виховного процесу у світлі реформування освіти, зокрема з метою розвитку творчих можливостей учнів, їх талантів та обдарованості; 3) комплексне і варіантне використання в професійній діяльності всієї сукупності теоретичних знань і практичних навичок; 4) бачення нової проблеми у зовнішній знайомій ситуації, знаходження варіантних шляхів її вирішення; 5) застосування науково-доказового вибору дій у конкретній педагогічній ситуації; 6) проведення систематичного самоаналізу професійної діяльності, науково-дослідницької роботи по творчому узагальненню власного досвіду своїх колег; 7) володіння формами і методами управління творчою навчальною діяльністю учнів з метою розвитку їх творчих можливостей; 8) реалізація на практиці принципів педагогіки співробітництва; 9) прояв гнучкості при виборі оптимального управлінського рішення нестандартних (особливо конфліктних) ситуаціях; 10) оригінальне конструювання навчально-виховного процесу [3].

Висновки з дослідження і перспективи подальших розвідок у цьому напрямі. У процесі творчої професійної діяльності розкриваються творчі можливості педагога, відбувається їх реалізація та розвиток. Творча діяльність характеризується гнучкістю мислення, оригінальністю в реалізації завдань, здібністю знаходити нові зв'язки, швидко переключатися, проводити аналогії тощо. Саме такий вчитель, творча особистість зможе виконати соціальне замовлення суспільства – виховати і навчити всебічно розвинену особистість. Творчість у школі можна запровадити лише через творчість учителів.

Література

1. Коркішко О. Г., Саяпіна С. А. Формування творчої особистості майбутнього вчителя в процесі професійної підготовки на заняттях з методики виховної роботи / О. Г. Коркішко, С. А. Саяпіна / Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М.П.Драгоманова. Серія 16. Творча особистість учителя: проблеми теорії і практики: Збірник наукових праць / Ред. кол. О. Г. Мороз, Н. В. Гузій (відп. ред.) та ін. – Вип. 6(16). – К.: НПУ, 2007. – С. 117 – 121.

2. Освітні технології: Навч.-метод. посібник / О. М. Пехота, А. З. Кіктенко, О. М. Любарська та ін. / За заг. ред. О. М. Пехоти. – К.: А.С.К., 2001. – 256 с.

3. Педагогічні технології: наука – практиці : навч.-метод. щорічник / О. І. Кульчицька, С. О. Сисоєва, Я. В. Цехмістер; [за заг. ред. С. О. Сисоєвої]. – Вип. 1. – К. : ВПОЛ, 2002. – 281 с.

УДК 373.091.2:005.642.6

Кузьміна О.В

доктор педагогічних наук, професор кафедри педагогіки ДВНЗ «ДДПУ»,

kuzmina_ev@list.ru

Афанасьєва Є.М.

здобувач вищої освіти 2 курсу факультету підготовки вчителів початкових

класів, ДВНЗ «ДДПУ»

НОРМУВАННЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ШКОЛЯРІВ

У статті розглядається одне з актуальних питань сучасності, а саме: процес знаходження та дослідження нормування та оптимізації навчальної діяльності. Робота містить перелік методів, досліджень та аналіз творів

дослідників та педагогів, роботи, які може застосовувати педагог, що до швидшого та оптимального нормування навчальної діяльності школярів.

Ключові слова: нормування, оптимізація, школярі, діяльність, дослідники, педагог.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Нормування навчальної діяльності школярів нерідко ототожнювалася впровадженням проблемних прийомів викладання. І тут необхідно враховувати те, що проблемне навчання у багатьох випадках виконує роль засобу нормування, але не може вважатися синонімом процесу нормування загалом. Також проблема полягає у забезпеченні нормувальної навчальної діяльності та у пошуках педагогічних умов забезпечення оптимізації учбової діяльності у практичній роботі сучасної початкової школи.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, у яких започатковано розв'язання проблеми і на які спирається автор, виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття. Аналіз психолого-педагогічних досліджень засвідчує, що в сучасній педагогіці вже розроблена певна система способів нормування навчального процесу, котра побудована на логіці послідовного вибору найкращих варіантів усіх основних компонентів навчання – його завдань, змісту, методів, засобів, форм організації й аналізу його результатів. Також аналізується перелік методів, досліджень та аналіз творів дослідників та педагогів, роботи, які може застосовувати педагог, що до швидшого та оптимального нормування навчальної діяльності школярів.

Одними з відомих науковців, на роботи яких спирається педагогічна наука в цьому питанні у наші часи стали: Амонашвілі Ш. А., Сухомлинський В. О., Ушинський К. Д., Фіцула М. М., та інші.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Аналіз психолого-педагогічної літератури та аналіз нормування навчальної діяльності у роботі початкової школи.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням здобутих наукових результатів. Реформування системи освіти – одне з найважливіших завдань нашого часу. Інструментом реформування є інноваційна діяльність на всіх рівнях освіти, що розглядається як процес внесення якісно нових елементів. Освітня реформа є серйозним дієвим чинником підвищення інноваційно-інтелектуального потенціалу країни. Стратегічні орієнтири реформування освіти в Україні окреслено в Національній доктрині, Концепції розвитку загальної середньої освіти, вищої освіти, законах про інноваційну та інтелектуальну діяльність.

Держава визнає за школою право на пошуки нових, нетрадиційних підходів до організації шкільного життя, сприяє освітянам-практикам в опануванні нових методів професійної діяльності, методів пошуку та експерименту відповідно до чинного законодавства.

Ефективність навчального процесу молодших школярів залежить від тих форм навчальної діяльності, на фоні яких відбувається пізнавальний процес. Разом з тим не всі аспекти такого взаємозв'язку у організації колективної учбової діяльності є достатньо досліджені [3].

Провідна діяльність у молодшому шкільному віці – навчальна. Як основну потребу в період початкового навчання виділяють потреба в суспільно значущій діяльності, якою і є навчання у школі.

Нормування навчальної діяльності в початковій школі сприяє зниженню в учнів небажаного психологічного напруження, яке нерідко веде до різкого спаду результативності навчання. Зниження психологічного напруження досягається за рахунок:

– запровадження у шкільну практику технологій, спрямованих на підвищення сформованості системи вмінь і навичок навчальної праці;

- активізації навчальної діяльності молодших школярів;
- орієнтації навчальної роботи на загальний розвиток учнів.

Організація навчального процесу на засадах системи нормування передбачає перебудову викладання і зростання самостійної пізнавальної діяльності учнів. У ній здійснюється не тільки активний пошук, відбір, але й оперування засобами, необхідними для розв'язання завдань. Саме на сходинці творчої активності стверджуються власні шляхи досягнення мети, які не подібні до загальнонавчаних [1].

Велике значення має створення особистого контакту вчителя і учня. Неуспішність у початкових, особливо в перших класах у деякого з учнів може виникнути внаслідок повільного темпу роботи.

Діти з повільним темпом роботи неспроможні працювати так швидко, як інші учні. В зв'язку з цим у них уже з перших уроків починають з'являтися певні прогалини в знаннях, а з ускладненням матеріалу ці прогалини збільшуються. Щоб запобігти неуспішності на цьому етапі навчання, треба певною мірою полегшити дитині процес засвоєння нових для неї знань шляхом зменшення обсягу роботи, полегшення завдань, впровадження індивідуальних занять [4].

Висновки з дослідження і перспективи подальших розвідок у цьому напрямі. Керуючись результатами аналізу науково-методичної літератури та даними вивчення досвіду роботи практиків, можна сказати, що підвищення працездатності молодших школярів можливе лише за рахунок оптимізації і нормування навчального процесу. Нормування навчального процесу в початковій школі, спрямована на підвищення його результативності переважної більшості авторів розглядається як система заходів, що покликана зробити навчання усвідомленою потребою школяра, яка досягається через розвиток у дітей пізнавальних процесів та уваги, формуванні у них способів навчальної діяльності, старанності, працьовитості, цілеспрямованості, самооцінки, найбільш сприятливої для успішного оволодіння знаннями.

Література

1. Сухомлинський В.О. Вибрані твори: В 5-ти тт. – Т.4. – К.: Радянська школа, 1977. – 184 с.
2. Фіцула М.М. Педагогіка. Посібник. – К.: Академвидав, 2003. – 528 с.
Яценко Т.С. Ефективний засіб оптимізації педагогічного спілкування // Початкова школа. – 1981. – №12. – С.63-69.

УДК 373.3.091.32

Кузьміна О.В.

*доктор педагогічних наук, професор кафедри педагогіки ДВНЗ «ДДПУ»,
kuzmina_ev@list.ru*

Дем'яненко Д.

*здобувач вищої освіти 2 курсу факультету підготовки вчителів початкових
класів ДВНЗ «ДДПУ», mari.artemowa@yandex.ua*

РОЛЬ НЕСТАНДАРТНИХ УРОКІВ – ОДИН З ШЛЯХІВ АКТИВІЗАЦІЇ ПІЗНАВАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ УЧНІВ

Спрямування нестандартних уроків на активізацію пізнавальної діяльності учнів.

Ключові слова: нестандартні уроки, активізація пізнавальної діяльності учнів, початкова школа.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Важливою проблемою для педагогіки залишається питання урізноманітнення навчального процесу та активізації пізнавальної діяльності учнів. Сучасним школярам доступні

найрізноманітніші джерела інформації, але саме наявність готової інформації сприяє втраті інтересу до навчання. Зникає прагнення до пошуку, пізнання, творчості. Поданий вчителем матеріал може здаватися учням нецікавим та «сухим», тому завдання вчителя – зацікавити їх.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, у яких започатковано розв’язання проблеми і на які спирається автор, виділення невирішених рішень частин загальної проблеми, котрими присвячується означена стаття. Багато педагогів, науковців розглядають роль нестандартних уроків, як одного із шляхів активізації пізнавальної діяльності учнів.

Пошук шляхів активізації пізнавальної діяльності учнів на уроках – не нова проблема в дидактиці. Проблемами методики уроку, шляхів його вдосконалення переймалися багато вчених і вчителів таких, як А. М. Алексюк, Ю. К. Бабанський, Є. М. Ільїн, М. І. Махмутов, В. О. Оніщук, І. П. Підласий, Д. О. Тхоржевський, Н. М. Яковлєв та багато інших.

На думку О. Антипової, В. Паламарчук, Д. Рум’янцевої та ін., суть нестандартного уроку полягає в такому структуруванні змісту і форм, яке б викликало насамперед інтерес учнів і сприяло їхньому оптимальному розвитку й вихованню. Л. Лухтай називає нестандартним такий урок, який не вкладається (повністю або частково) в межі виробленого дидактикою, на якому вчитель не дотримується чітких етапів навчального процесу, методів, традиційних видів роботи. Е. Печерська бачить головну особливість нестандартного уроку у викладанні певного матеріалу у формі, пов’язаній з численними асоціаціями, різними емоціями, що допомагає створити позитивну мотивацію навчальної діяльності. О. Митник і В. Шпак наголошують, що нестандартний урок народжується завдяки нестандартній педагогічній теорії, вдумливому самоаналізу діяльності вчителя, передбаченню перебігу тих процесів, які відбуваються на уроці, а найголовніше – завдяки відсутності штампів у педагогічній технології.

Як бачимо, у фаховій літературі, на сторінках періодичної преси (ми певні, що методичні об'єднання шкіл та наукові конференції ВНЗ також розглядають ці важливі для освіти питання) відбувається дискусія щодо визначення сутності нестандартних уроків та цінності нових форм занять у навчанні, розвитку й вихованні учнів. Тож, «нестандартний урок як своєрідне педагогічне явище бурхливо розвивається, постійно набуваючи нових рис.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням здобутих наукових результатів. Тема нестандартних уроків надзвичайно актуальна сьогодні. Наша держава стоїть на порозі глобальних змін у суспільстві. Основні проблеми, які вчитель має розв'язати на уроці з учнями, – уміння мислити, комунікабельність, тобто необхідно пробудити творчість, активність, захоплення дітей, інтерес до навчального процесу. Тому важливо використовувати особливі форми і методи навчання для цього. Актуальним є створення нових освітніх технологій, які мають сприяти загальному розвитку особистості, формуванню її світоглядної культури, індивідуального досвіду, інтуїції, творчості, інтегративності мислення. Тому дуже важливо використовувати такі методичні засоби, які сприяють виконанню основних завдань навчання, знімали б час від часу напруженість, давали емоційну розрядку.

Питання активізації навчання учнів відносяться до числа найбільш актуальних проблем сучасної педагогічної науки і практики. Реалізація принципу активності в навчанні має певне значення, тому навчання і розвиток носять діяльнісний характер, і від якості навчання як діяльності залежить результат навчання, розвитку та виховання учнів.

Нетрадиційний, нестандартний урок – ця форма класичних занять все наполегливіше утверджується в шкільній практиці. Багато вчителів вбачають у ній засіб подолання стереотипу уроку, зміни звичних способів спілкування, демократизації взаємовідносин між вчителями та учнями. Що ж дає нестандартний, нетрадиційний урок?

По-перше, активізацію розумової діяльності учнів. Стимулює мислити, думати, порівнювати, аналізувати, виправляючи свої помилки і помилки свого товариша.

По-друге, розвиток пізнавальних інтересів учнів до навчання. Їм цікаво вчитися, прагнучи знати якомога більше, щоб виступати в ролі вчителя, контролюючи чи перевіряючи товариша.

По-третє, розвиток зв'язного мовлення та творчих здібностей учнів. Вони вчаться правильно, грамотно і красиво говорити.

Отже, одним з ефективних шляхів виховання в школярів інтересу до вивчення предмету є ігри. Гра притаманна самій природі дитини. У процесі гри чудовий світ дитинства поєднується з прекрасним світом науки, в який вступають учні. Граючись, учень «занурюється» в ситуації, які відображають епізоди реального життя. В іграх різні знання і відомості учень отримує вільно. Тому часто те, що на уроці здається складним, під час гри легко засвоюється. «Гра, – писав видатний педагог В. О. Сухомлинський, – це шлях дитини до пізнання світу, в якому вона живе, це іскра, яка запалює вогник допитливості» [6].

Включення в урок дидактичної гри або ігрових прийомів, що витікають із завдань навчання та виховання, і носить навчальний характер, наближає нову діяльність дитини до звичайної і робить менш помітним перехід до серйозної навчальної праці.

Під час гри діти завжди дуже уважні, зосереджені і дисципліновані. Різноманітні ігрові дії, за допомогою яких розв'язується те чи інше розумове завдання, підтримують і посилюють інтерес дітей до навчального предмету.

Прогресивна педагогіка в усі часи високо оцінювала ігрові форми цілеспрямованої організації життєдіяльності дітей. В працях К. Д. Ушинського, А. С. Макаренка гра розглядається як потужний засіб виховання волі, колективізму, наполегливості та практичних навичок діяльності. Сучасна дидактика залишає за учнем повне право на гру в школі і розглядає її як один із

важливих показників відповідності навчання віковим можливостям школярів. Гра є ефективним засобом навчання, але не універсальним. Тому питання раціонального, свідомого, виправданого використання гри в навчанні є предметом кропітких досліджень.

У процесі проведення нестандартних уроків учень може отримати знання від учителя, книги, перегляду фільму, а також від комп'ютера. Кожному із цих способів передачі знань притаманні переваги і недоліки. Найбільш потрібний, необхідний для кожного конкретного випадку спосіб залежить від виду навчального матеріалу, стилю навчання, обраного учнем, а також від уміння педагога і його методики викладання.

Дослідження показують, що для учнів навчального закладу найбільш цікавими є ті уроки, на яких чітко організовано навчально-трудоий процес, де їх залучають до активної пізнавальної діяльності, що приносить їм успіх, радість пізнання й праці.

Таким чином, нестандартні уроки в початкових класах руйнують застиглі штампи в організації навчально-виховного процесу школярів, спрямовуючи їх в русло активізації пізнавальної самостійності й творчої активності учнів.

Висновки з дослідження і перспективи подальших розвідок у цьому напрямі. Головна заслуга уроків з нетрадиційною структурою – дуже потужна активність учнів на уроці, але потрібно мати на увазі, якщо нестандартні уроки проводити повсякденно, то цікавість до навчання у дітей пропадає.

Тому при використанні нестандартних уроків потрібно бути дуже обережним, для того щоб дітей не перевантажити незвичайністю. Вчителям головне потрібно навчитись правильно підбирати форму роботи і якісно проводити урок. Якщо ці умови виконуються, то можна кожний урок зробити нестандартним. А студентам – детальніше знайомитися з системою нетрадиційних уроків та інноваційними технологіями навчання для своєї подальшої педагогічної роботи.

Таким чином, нестандартні уроки в початкових класах руйнують застиглі штампи в організації навчально-виховного процесу школярів, спрямовуючи їх в русло активізації пізнавальної самостійності й творчої активності учнів.

Отже, форма організації навчання є важливою дидактичною проблемою, яка безпосередньо впливає на результативний компонент навчального процесу. Вона тісно пов'язана з методами і засобами навчання, бо кінцевий результат визначається комплексом дидактичних умов, серед яких важливе місце посідають організаційні форми навчання. Проблема організаційних форм навчання є досить актуальною сьогодні. Вона ще остаточно не розв'язана. Основними напрямками вдосконалення організаційних форм навчання у дидактиці вважається модернізація змісту навчання, опрацювання та впровадження елементів індивідуалізації, технізації тощо.

Література

1. Антипова О., Рум'янцева Д., Паламарчук В. У пошуках нестандартного уроку // Рад. школа. – 1991. – № 1. – С.65–69.
2. Бабанський Ю. К. Педагогіка. – М. :Просвітництво, 1984. – 608с.
3. Волкова Н. П., Педагогіка. К.: Академія, 2002р. –340 с.
4. Махмутов М. И., Современный урок. – М.: Педагогіка, 1981. –192 с.
5. Нестандартні уроки в початковій школі / Упоряд. О. Кондратюк. – К.: Ред. загальнопед. газ., 2005. – 128 с. – (Б-ка «Шкільного світу»).
6. Подласый И. П. Педагогика. – М.: ВЛАДОС 1999. – «Нестандартні уроки». – 530 с.
7. Шамова Т. И. Активизация учения школьников / Т. И. Шамова. – М. : Педагогика, 1982. – 208 с.

УДК 37.015.3:316.614.5

Кузьміна О.В.

*доктор педагогічних наук, професор кафедри педагогіки ДВНЗ «ДДПУ»,
kuzmina_ev@list.ru*

Дяченко В. М.

*здобувач вищої освіти 2 курсу факультету підготовки вчителів початкових
класів ДВНЗ «ДДПУ», valery.ya@inbox.ru*

ВПЛИВ СІМ'Ї НА ФОРМУВАННЯ ПІЗНАВАЛЬНИХ ІНТЕРЕСІВ УЧНІВ

У статті розглядається вплив сім'ї на формування пізнавального інтересу в учнів, готовність батьків та школи співпрацювати, задля досягнення спільної мети, розвинути цікавість у дітей до навчання. Значну увагу приділено вихованню дітей, та визначено характерні ознаки його впливу на зацікавленість до навчання.

Ключові слова: сім'я, школа, пізнавальний інтерес, формування інтересу.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Глибокі перетворення, що відбуваються в сучасному суспільстві, призводять до змін у сфері освіти, пред'являються нові вимоги до навчання і виховання. На перше місце в освіті виходить розвиток активної особистості, здатної до самовдосконалення, саморозвитку, до творчого перетворення дійсності. Досягнення даної мети неможливо при не сформованості у дітей пізнавальної мотивації до навчальної діяльності, яка спонукала б їх до наполегливої, систематичної навчальної роботи.

Особлива роль у формуванні пізнавальної мотивації відводиться сім'ї. Одне із завдань сім'ї, як інституту розвитку та виховання дитини – створити

максимальні умови для його росту і розвитку. Подібні базові умови для повноцінного людського розвитку може створити тільки сім'я.

З моменту приходу дитини в школу, сім'я продовжує, певною мірою, впливати на її навчальну діяльність. Значну частину часу дитина проводить у сім'ї і, тому вона може взяти на себе допомогу в управлінні процесом формування мотиваційної сфери (потреб, цілей і, звичайно, інтересів), яка є ядром особистості, необхідною умовою її активності.

Таким чином, безсумнівна значна роль сім'ї у вихованні пізнавальних інтересів дитини. Співпрацюючи в цьому питанні, школа і сім'я сприяють створенню сприятливих умов для розвитку дитини. Суть творчого співробітництва педагогів і сім'ї школяра полягає в тому, що обидві сторони зацікавлені у вивченні дитини, розкритті та розвитку в ній найкращих якостей її особистості. Це допомагає педагогам батькам об'єднувати свої зусилля у створенні умов для формування у дитини тих якостей і властивостей, які йому необхідні для самовизначення і самореалізації.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, у яких започатковано розв'язання проблеми і на які спирається автор, виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття. У психологічній і педагогічній літературі розкрито роль пізнавального інтересу в навчально-виховному процесі та шляхи його підтримання та розвитку (Л. С. Виготський, Л. В. Занков, В. Н. М'ясищев, С. Л. Рубінштейн, О. Я. Савченко, В. О. Сухомлинський, Б. М. Теплов, Д. Н. Узнадзе, Г. І. Щукіна та ін.). Стверджується, що пізнавальний інтерес відіграє провідну роль в успішності навчання і є одним із головних чинників, котрі впливають на мотивацію навчальної діяльності молодшого школяра.

Деякі вчені сходяться на думці, що мотивація до навчання в учнів не довільна, а це означає, що бажання вчитися найменше залежить від таких факторів, як необхідність мати освіту, професійна зацікавленість та ін.. Дієвим мотивом учіння в молодшому шкільному віці зазвичай є саме інтерес, а

головним чином, цей інтерес, розвивають батьки, а вже потім школа. Л. С. Виготський писав: «Інтерес – ніби природний двигун дитячої поведінки, він є вірним виразом інстинктивного прагнення, вказівкою на те, що діяльність дитини збігається з його органічними потребами. Ось чому основне правило вимагає побудови всієї виховної системи на точно врахованих дитячих інтересах...» [2].

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Мета статті полягає в теоретичному обґрунтуванні впливу сім'ї на формування пізнавального інтересу в учнів.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням здобутих наукових результатів. Одним з постійних сильнодіючих мотивів діяльності є інтерес. Інтерес (від лат. «Interest» – має значення «важливо») цікавість – емоційний вияв пізнавальних потреб людини, дуже важливий для формування різноманітних навичок та інтелекту. Інтерес – єдина мотивація, що здатна зробити роботу приємним зайняттям протягом певного проміжку часу. Цікавість як процес є необхідним елементом для розвитку творчості [2].

Психологічною і педагогічною наукою встановлено, що важливим мотивом діяльності людини є інтерес – вибіркова спрямованість особи на ті чи інші об'єкти, яка виявляється у прагненні пізнати їх, займатися саме цією діяльністю [6].

Я. А. Коменський, по значущості впливу на дитину, ставить учителів лише на друге місце після батьків. Тобто з цього можна зробити висновок, що основну роль у вихованні дітей відіграють саме батьки [4].

У ході роботи визначено, що пізнавальний інтерес – це особливе ставлення людини до того, що його оточує, в якій висловлено його прагнення до всебічного, глибокого вивчення істотних властивостей навколишньої дійсності. Він безсумнівно впливає на розвиток пам'яті, творчої уяви, уваги, мислення, а також є потужним стимулом у розвитку цінних якостей особистості – наполегливості в досягненні мети, цілеспрямованості, прагнення до

досягнення наміченого результату. Сформувати пізнавальний інтерес у дітей в сім'ї можна через емоційне ставлення до справи, через виховання свідомості, відповідального ставлення, розуміння суспільної важливості, потреби виконувати справу.

Сімейне виховання має свою специфіку, яка позитивно впливає на розвиток пізнавальних інтересів дитини. Специфіка виховання пізнавального інтересу в сім'ї полягає в тому, що за своєю природою сімейне виховання, насамперед, засноване на почутті. Важливо коли вся гама почуттів, що виникають у сім'ї, благотворно впливає на розвиток і виховання дитини: дає йому відчуття щастя, надійності існування, почуття захищеності від зовнішніх негараздів, і в особі батьків – авторитетних порадників, помічників, захисників, старших друзів.

Сім'я, як і все суспільство, зазнала значних змін. Через ті чи інші причини вона іноді недостатньо виконує свою виховну функцію. І, як результат, зростає число неблагополучних сімей, у яких батьки неспроможні або не бажають повною мірою займатися вихованням своїх дітей. Тому знижується рівень навчально-виховного процесу.

Зрозуміло, що тип сім'ї впливає прямо або побічно на виховання дітей, на формування пізнавального інтересу, на фізичний, емоційний, моральний розвиток.

Саме тому існує певна специфіка сімейного виховання, що відрізняє його від виховання суспільного, тому що в сім'ї є великі можливості виховання через здійснення принципу індивідуального підходу до дитини в процесі його розвитку і формування особистості. Варто відзначити, що за своєю природою сімейне виховання засноване на почутті. Спочатку сім'я, як правило, зароджується на почутті любові, що визначає моральну атмосферу цієї соціальної групи, стиль, тон взаємин її членів: прояви ніжності, ласки, турботи, терпимості, великодушності, вміння прощати, почуття обов'язку.

У сім'ях, де виховується кілька дітей, особливий мікроклімат. Діти дружні, щедри, товариські. Якщо росте одна дитина, її, як правило, надмірно пестять. А. С. Макаренко застерігав батьків: «Єдина дитина дуже скоро стає центром сім'ї. Піклування батька і матері, зосереджені на цій дитині, звичайно перевищують корисні норми». Щоб виховання однієї дитини в сім'ї було повноцінним, слід будувати взаємини так, щоб малюк не помічав надмірної уваги до себе, не звикав, що все найкраще тільки йому. Батьки повинні уникати непотрібних примовлянь: «Ти ж у мене один єдиний, ти ж для мене все на світі...» Зростаючи у такій атмосфері, маленький школяр швидко усвідомлює свою виключність, і для безвільних батьків може стати малим тираном [5]. Спокійна, трудова атмосфера взаємної турботи, вимогливості дозволить і в одnodітній сім'ї виховати прекрасних чуйних дітей.

Зустрічаються і такі сучасні сім'ї, у яких діти відчують дефіцит батьківської любові. Це зовсім не означає, що в цих сім'ях діти занедбані, що їм не купують іграшки, смачну їжу. Навпаки, вони можуть мати все, що потрібно для нормального фізичного і розумового розвитку, але не відчувати уваги, тепла, довір'я батьків.

Останнім часом зростає кількість неповних сімей. Процес виховання в неповній сім'ї звичайно деформований. Діти з таких сімей відчують гостру потребу в певному соціальному статусі, хочуть мати обох батьків. Також найчастіше батькам не вистачає часу повноцінно піклуватися та виховувати дитину, бажання забезпечити дитину матеріально забирає майже весь час щоб забезпечити її морально. Також при розриві відносин, батьки часто займають протилежні позиції у справі виховання, що, безсумнівно, позначається на дітях [3].

Питання особистісного розвитку школярів привертає увагу батьків, педагогів, психологів. З огляду на це ведуться пошуки причин невстигання дитини в школі, труднощі її адаптації.

Важливою функцією сімейного виховання є пробудження та підтримка в дітях прагнення навчатися.

Батьки задають і вихідний рівень прагнень дитини – те, на що вона претендує у навчальній діяльності та стосунках.

Задля успішного формування батьками у дітей пізнавального інтересу можна дати важливі поради:

1. Батькам потрібно активно брати участь у навчанні і вихованні своєї дитини, не відгороджуватись від неї.

2. Частіше розмовляти з дитиною. Пам'ятати, що ні телевізор, ні радіо не замінить їй батьків.

3. Намагайтесь вислухати дитину до кінця. Поділитись своїми враженнями – природна потреба малюка.

4. Організовувати дозвілля дитини, надавати їй змогу ходити в кіно, театр, на виставки тощо: привчати слухати музику, читати художню літературу, підтримувати інтерес до техніки, образотворчого мистецтва і фізкультури.

5. Передплачувати дітям газети, журнали, заохочувати до того, щоб розповідали прочитане і це буде тільки позитивно відображатись на пам'яті та розумінні прочитаного дитиною.

Висновки з дослідження і перспективи подальших розвідок у цьому напрямі. Щоб розвинути пізнавальні інтереси дітей батькам необхідно весь час вивчати зміни, що відбуваються з особистістю дитини, звертати увагу на те, які види діяльності, події, люди цікавлять дитину.

Література:

1. Бондаревський В. Б. Виховання інтересу до знань і потреби до самоосвіти. – М.: Просвещение, 1985.

2. Выготский Л. С. Педагогическая психология / Л. С. Выготский. – М., 1996. – 536 С.

3. Дементьева І. Негативні фактори виховання дітей у неповній сім'ї // Соц. дослідні. – М., 2001. – № 11.

4. Коменский Я. А. Великая дидактика. – Избр. пед. соч. – М., Учпедгиз, 1955. Лесгафт П. Ф. Сімейне виховання дитини та його значення. 1991.

5. Макаренко А. С. Лекції про виховання дітей // Твори: В 7-и т. Т.4. – К.: Рад. школа, 1954.

Марусинець М. Розвиток пізнавальної активності: психологічні умови та дидактичні засоби // Дошкільне виховання. – 1999. – № 12.

УДК 373.3.015.31:82-343

Кузьміна О.В.

доктор педагогічних наук, професор кафедри педагогіки ДВНЗ «ДДПУ»,

kuzmina_ev@list.ru

Карпенко К.В.

здобувач вищої освіти 2 курсу факультету підготовки вчителів початкових

класів ДВНЗ «ДДПУ»

ВИКОРИСТАННЯ КАЗОК У ВИХОВАННІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

У статті розглядається одне з актуальних питань сучасної освіти, а саме: вплив казок у вихованні молодших школярів. Охарактеризовано форми і методи роботи з дітьми за допомогою казок. Розкрито, що казка є одна з найбільш ефективних і перевірених способів і засобів виховання дітей.

Ключові слова: казка, діти, виховання, навчання, школа.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Сьогодні від народження діти розвиваються під впливом ЗМІ, комп'ютерних технологій,

Інтернету. Саме тому часто відчувається обмеженість спілкування дитини з однолітками та батьками.

Педагогіка у пошуках методів виховання сучасних дітей постійно звертається до тисячолітнього досвіду народу. Який свідчить про те, що виховання дошкільників починається з казки, яка здатна виховувати і навчати, об'єднувати дітей та батьків.

«Казка, гра, фантазія, – пише В. Сухомлинський – животворне джерело дитячого мислення, благородних почуттів і прагнень.... Через казкові образи в свідомість дітей входить слово з його найтоншими відтінками... Під впливом почуттів, що породжені казковими образами, дитина вчиться мислити словами. Діти знаходять велике задоволення у тому, що їхня думка живе у світі казкових образів, в них – перший крок від яскравого, живого, конкретного до абстрактного».[4].

Аналіз останніх досліджень і публікацій, у яких започатковано розв'язання проблеми і на які спирається автор, виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття. Загальні питання виховання казкою знайшли відображення в працях Т. Грабенко, Е. Заїки, Т. Зінкевич-Євстігнеєвої та ін. Виховний потенціал казок В. Сухомлинського вивчали О. Господаренко, М. Масловська, Н. Озерна, Р. Шулигіна та ін.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Мета роботи полягає в тому, щоб розглянути застосування казки в процесі виховання дітей молодшого шкільного віку.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням здобутих наукових результатів. Роль казки в житті дітей батьки часто недооцінюють. Насправді її вплив на формування особистості дитини вже доведено психологами. Казка глибоко проникає в думки дитини, змушує замислитися. Ні який мультфільм ніколи не зможе замінити читання казки. Читаючи казку дитина потрапляє у чарівний світ мрій, фантазуючи уявляє,

аналізує, розмірковує, а значить розвивається – відбувається формування особистості.

Важливим чинником становлення і розвитку особистості дитини є освіта. За сучасними визначеннями, зміст освіти – це не тільки сукупність інформації, але і набуття певного досвіду. Тому основними рисами сучасної людини є освіченість та вихованість.

Освіченість включає в себе сукупність необхідних для життя знань і вмінь, і внутрішнє спонукання до їх застосування. Науковці довели, що передача пізнавальної, наукової інформації через авторські наукові казки, глибоко впливає на розвиток особистість дитини.

Фізіологічні та психологічні особливості дитини не дозволяють переобтяжувати її когнітивну сферу, ще К. Ушинський відмічав, що дитина «...мислить образами, формами, фарбами, звуками», тому здатна до систематизації та усвідомлення знань через певні образи. Сильніше впливає на почуттєву сферу дитини яскраві образи, забезпечуючи міцність запам'ятання отриманої інформації. Доведено вченими, що через емоційну взаємодію з образами діти засвоюють певні знання й уявлення, виробляють конкретні судження, формулюють особистісні висновки. Образність казки сприяє формуванню перших уявлень про ті об'єкти і явища, про які в ній розповідається.

Казка може виступати як носій національних та загальнолюдських цінностей, які відкриваються для дитини у доступній формі.

В процесі виховання особливу роль відіграє народна казка. За твердженнями низки дослідників, етностосвід має свої особливості та специфічні риси у різних видах казок. Предметом оповіді в казці є дивовижні та незвичайні події, які мають пригодницький характер. А важливою рисою казкових героїв є їх традиційність як втілення етичного та соціального досвіду народу.

С. Русова у статті «В оборону казки» наголошувала, що через народні казки, які містять у собі національний чинник, суть якого полягає в урахуванні умов життя, історії того народу, тієї нації, де народилася дитина, впливають на становлення особистості дошкільника.

Надзвичайно велику роль у вихованні відіграють казки, які пишуть дитячі педагоги та психологи. Написані професіоналами казки цікаві і актуальні для сучасних дітей, але при цьому обов'язково слідує класичному правилу «добро перемагає зло» [1].

Казка – це ланцюжок пригод, незвичайних ситуацій, що виникають у житті персонажів, а от же і їхніх дій щодо розв'язання певних завдань.

Слухаючи казку, дитина вчиться відрізнити правильні вчинки від неправильних, добрих персонажів від злих, бачить негативні наслідки поганої поведінки. Виховний ефект досягається без нотацій і моралей, дитина отримує нові знання про світ і про саму себе, природно [3]. Переконаність, що добро обов'язково перемагає, що можна завжди вирішити будь-яке завдання, залишаючись чесною і доброю людиною, позначається на характері дитини найпозитивнішим чином. Вона стає більш впевненою в собі, сміливішою і рішучішою, цінує друзів і допомагає оточуючим.

Казки склалися, відшліфовувались протягом століть, акумулювали досвід людства у боротьбі зі злом. Сьогодні вони допомагають дітям відчувати впевненість у собі, у тому, що вони зможуть подолати труднощі, які готує їм життя. Враження від навколишньої дійсності виховний вплив дорослих, предметне оточення – ось необхідні умови для стимулювання активності, руху дитячої фантазії, виникнення духу творення, бажання власноруч конструювати образ гри, будувати іграшковий простір, заповнювати його іграшками та іншими матеріалами. У процесі виховання дітей особливе значення має емоційний комфорт дитини, оскільки практика свідчить, що саме він є однією з головних умов гармонійного розвитку творчої особистості в сучасних умовах. Художні твори є засобом різнобічного розвитку і виховання. Процес засвоєння

моральних принципів має бути активним, цікавим, раціональним, максимально наближеним до життя дітей [5].

Казки – багатючий матеріал, що подає дітям загальнолюдські цінності й високу мораль не у вигляді нудних і сухих повчань та наказів, які надто часто викликають у дітей природне прагнення чинити навпаки, а в такій словесно-емоційній формі, яка невимушено підводить дітей до самостійного висновку: чому саме потрібно поводитись гарно, чому лише позитивні вчинки приводять до справжньої радості і задоволення. Адже у казках з м'яким гумором і тонким психологічним розрахунком висміюються такі негативні моральні якості і риси як жадібність, лінощі, хвалькуватість тощо. Казка забезпечує змістовне, цікаве, радісне виховання та навчання дітей, та є засобом всебічного розвитку особистості [2].

Висновки з дослідження і перспективи подальших розвідок у цьому напрямі. Казка відіграє важливу роль у житті дитини. Вона виховує, розвиває і навіть лікує. Використовуючи ресурси казки педагоги зможуть позитивно впливати на формування характеру дитини. Хороша, добра казка навчить дитину правильній поведінці, прищепить важливі для успішного життя якості і впорається з дитячими страхами. Характер – справа наживна, і в наших силах виростити малюка добрим, розумним, сміливим і цілеспрямованим, тобто, справжньою людиною, здатною до рефлексії.

Література:

1. Бондаревская Е. В., Кульневич С. В. Педагогіка: личность в гуманистических теориях и системах воспитания / Е. В. Бондаревская, С. В. Кульневич – Ростов-на-Дону: Учитель, 1999. – 183 с.
2. Бех І. Д. Виховання особистості: навчально-методичний посібник: У 2-х кн. – К. : Либідь, 2003. – Кн. 2: Особистісно-орієнтований підхід: науково-практичні засади. – 342 с.

3. Бех І. Д. Гуманізм у вихованні підростаючої особистості / І. Д. Бех // Рідна школа. – 1995. – № 9. – С. 23-25.

4. Василь Сухомлинський і дошкілля Полтавщини / автор-укладач О. П. Сімон. – Полтава : ПОІППО, 2008. – 200 с.

Калуська Л. Василь Сухомлинський – гуманістична педагогіка / Л. Калуська // Дитячий садок. – 2007. – 34 (418) вересень. – С. 32–33.

УДК 37.091.32

Кузьміна О.В.

доктор педагогічних наук, професор кафедри педагогіки ДВНЗ «ДДПУ»,

kuzmina_ev@list.ru

Кришталь І.

здобувач вищої освіти 2 курсу факультету підготовки вчителів початкових класів, ДВНЗ «ДДПУ»

ШЛЯХИ ВДОСКОНАЛЕННЯ УРОКУ

У статті розглядається актуальна проблема вдосконалення сучасного уроку, шляхи її вирішення.

Ключові слова: вдосконалений урок, методи і шляхи проведення вдосконаленого уроку, шляхи вдосконалення уроку, освіта, школа.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Вдосконалення уроку – найголовніша і найактуальніша проблема сучасної стратегії освіти. Докорінні зміни в політичній, соціальній та економічній галузях і викликана ними побудова якісно нової системи національної освіти потребує радикального

перегляду цілей, принципів, змісту, які могли б сприяти вихованню освіченої, культурної та професійно здібної особистості. І саме шляхом вдосконалення уроку ми можемо надати дитині повноцінну гідну освіту [2].

Аналіз останніх досліджень і публікацій, у яких започатковано розв'язання проблеми, і на які спирається автор, виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття. Сучасні дослідження в галузі освіти доводять, що традиційне навчання з найпоширенішими лекційними та запитальними методами не підходять більшості учнів. Тому навчання має бути пристосоване до індивідуальних потреб різних учнів. Це вимагає від учителя різноманітних підходів у навчанні. Від уроків, де в центрі уваги знаходиться вчитель, слід переходити до уроків, де самі учні доходять висновків з допомогою вчителя.

Методист М. О. Рибнікова писала: «Викладання є мистецтво, а не ремесло – у цьому корінь учительської справи. Випробувати десять методів і обрати свій, передивлятися десять підручників і не дотримуватися жодного неухильно – ось єдиний можливий шлях викладання. Весь час винаходити, вимагати, удосконалювати – ось єдиний курс учительського робочого життя» [1, с. 146].

Відомий педагог І. П. Підласий говорить, що «вдосконалений урок – це імпровізоване учбове заняття, яке має нетрадиційну (невстановлену) структуру. Структура уроку – це сукупність, послідовність і зв'язок елементів, з яких він складається. Якщо вдосконалений урок не матиме певної структури, то навчальний процес буде стихійним. В той же час структура повинна бути гнучкою, динамічною, яка відповідає меті, змісту уроку, віку і рівню розвитку учнів, методам і прийомам роботи» [3, с. 192–193].

На думку О. Антипової, В. Паламарчук, Д. Рум'янцевої, суть вдосконаленого уроку полягає в такому структуруванні змісту і форми, яке б й викликало насамперед інтерес учнів і сприяло їхньому оптимальному розвитку й вихованню. «Вдосконалений урок як своєрідне педагогічне явище бурхливо

розвивається, постійно набуваючи нових рис. Він – дитя перебудови суспільства і школи, і доля його пов'язана з долею цього процесу» [4, с. 65–69].

Формулювання цілей статті (постановка завдання). На основі педагогічної літератури проаналізувати шляхи вдосконалення уроку.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням здобутих наукових результатів. Педагогічна наука та шкільна практика спрямовують свої зусилля на пошуки шляхів вдосконалення уроку. Основні напрямки наступні.

1. Удосконалення змісту освіти з погляду його науковості, доступності, світоглядницької, політехнічної і трудової спрямованості через стандартизацію навчальних предметів, розробку і використання нових навчальних планів, програм, варіативних удосконалених підручників.

2. Інтенсифікація процесу навчання. Основні способи інтенсифікації: мотивація навчання шляхом формування в учнів пізнавального інтересу, почуття обов'язку і відповідальності за навчання; підвищення інформативності навчання, тобто збільшення обсягу знань, які засвоюються за один і той же час; прискорення темпу навчання, усунення непродуктивних затрат часу; впровадження активних методів навчання – групових, проблемних, програмованих, дослідницьких, самостійної роботи тощо; раціоналізація навчальної діяльності учнів, формування у них уміння вчитися, розвиток навичок читання, письма, обчислень; використання активних форм навчання – семінарів, співбесід, практикумів, екскурсій, нетрадиційних занять; використання нових ТЗН, включаючи комп'ютери, автоматизовані засоби контролю.

3. Оптимізація процесу навчання – це вибір найкращих його варіантів для конкретних умов з метою отримання найкращих результатів без перевантаження вчителів і учнів. Існує кілька способів вибору варіанту навчання: стереотипний, коли віддається перевага якомусь певному варіантові навчання; шлях спроб і помилок, коли вчитель вибирає варіанти навчання

шляхом стихійних спроб, допускаючи помилки, без наукового обґрунтування вибору; оптимальний шлях, який обирає педагог за допомогою науково обґрунтованого вибору найбільш раціонального для певних умов варіанту навчання.

Учитель хоч би до якого варіанту навчання був схильний, хоч би як любив експериментувати, завжди повинен намагатися приймати оптимальні рішення, які дозволяють коротким шляхом досягати навчально-виховної мети. Педагогічна наука і практика визначають основні способи оптимізації процесу навчання: комплексне планування завдань на уроці; конкретизація завдань для окремого класу; виділення головного, суттєвого у змісті; вибір найкращих для цих умов методів, форм, засобів навчання; інтенсифікація навчально-виховного процесу; вибір відповідного темпу навчання; створення оптимальних умов для навчання; виявлення відповідності результатів навчання реальним можливостям учнів і нормативам затрат часу. Найбільших успіхів досягають ті вчителі, які оволоділи всією сукупністю названих способів діяльності, а не окремими з них.

4. Розвиток методичної майстерності, ініціативи і творчості вчителів. Керівники методичних органів, навчальних закладів повинні створювати необхідні умови для росту педагогічної майстерності вчителів, більш сміливо заохочувати передовиків і новаторів, високо цінити педагогічний талант. Потрібно постійно поліпшувати якість методичної літератури для вчителів, створити методичні комплекти з усіх предметів, забезпечити вчителів методикою психолого-педагогічного вивчення учнів. Використовуючи все багатство методів, форм і засобів навчання і виховання, слід одночасно вести пошук нових підходів до навчального процесу, розвивати методичне винахідництво вчителів. Уся ця робота забезпечить ефективність і якість у вирішенні завдань, які стоять перед освітянами України.

Вдосконалені уроки можуть бути: віршовані (римовані) уроки; інтегровані (міжпредметні) уроки; уроки-дискусії (урок-діалог, урок-диспут,

урок-засідання, урок-круглий стіл, урок-практикум, урок-семінар, урок-суд, урок-телеміст); уроки-дослідження (урок-знайомство, урок-панорама ідей, урок-пошук, урок-самопізнання, урок «Що? Де? Коли?»); уроки-звіти (урок-аукціон, урок-залік, урок-захист, урок-інтерв'ю, урок-екзамен, урок-ерудит, урок-композиція, урок-концерт); уроки-змагання (урок-вікторина, урок-КВК – конкурс веселих та кмітливих, урок-конкурс, урок-мозкова атака, урок-турнір); уроки-мандрівки (урок-екскурсія, урок-марафон, урок-подорож); уроки-сюжетні замальовки (урок-казка, урок-ранок, урок-спектакль)

Структура уроку і його тип утворюються з комбінації основних елементів процесу навчання. Структурна побудова уроку залежить від конкретних учбово-виховних задач, характеру передбачуваної на уроці діяльності і навчальної взаємодії вчителя з дітьми.

Висновки з дослідження і перспективи подальших розвідок у цьому напрямі. Вдосконалені уроки позитивно впливають на навчально-виховний процес у сучасній школі. Головна заслуга уроків з новою нетрадиційною структурою – дуже потужна активність учнів на уроці. Вчителям головне потрібно навчитись правильно підбирати форму роботи і якісно проводити урок. З плином часу потрібно більш і більш вдосконалювати уроки для того, щоб у дітей не зникав інтерес до навчання.

Література

1. Наволокова Н. П. Енциклопедія педагогічних технологій та інновацій. – Х.: Вид. група «Основа», 2009.
  2. Крюкова Д. До проблем удосконалення навчально-виховного процесу в навчальному закладі // Рідна школа. – 2003. – № 8. – С. 10–11.
  3. Махмутов М. И. Современный урок. – М.: Педагогика, 1981. – 192с.
- Паламарчук В., Рум'янцева Д., Антипова О. У пошуках нестандартного уроку // Рад. школа. – 1991. – №1. – С. 65-69.

УДК 37.01(477)"19":37.018.1

Кузьміна О.В.

доктор педагогічних наук, професор кафедри педагогіки ДВНЗ «ДДПУ»,

kuzmina_ev@list.ru

Крюченко Д.О.

здобувач вищої освіти 3 курсу факультету підготовки вчителів початкових

класів, ДВНЗ «ДДПУ»

В. О. СУХОМЛИНСЬКИЙ ПРО ВЗАЄМИНИ МІЖ БАТЬКАМИ ТА ДІТЬМИ – ЯК ОДИН З ФАКТОРІВ ВИХОВАННЯ У РОДИНІ

У статті доведено, що правильно організоване виховне середовище дитини-це гармонійні відносини між батьками у родині.

Ключові слова: освіта, школа, сім'я, індивідуальний підхід, розвиток особистості, цілісне виховне середовище.

Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок із важлими науковими чи практичними завданнями. Серед виховних факторів, що впливають на розвиток особистості, вагоме місце займає цілісне виховне середовище дитини, яке орієнтоване на зменшення або послаблення дії деструктивних впливів, а також узгодження виховних цілей різних соціальних інституцій, які безпосередньо чи опосередковано впливають на її розвиток. Така необхідність базується на різновекторності соціальних впливів, які характерні для сучасних соціокультурних реалій, що дезорієнтують дитину в її моделях поведінки і соціальних очікуваннях, слугують фактором дегармонізації відносин людини і середовища.

Соціально-педагогічна цінність і новизна спадщини В. Сухомлинського визначаються у контексті історичної епохи, внеску у розвиток педагогіки

середовища, створення єдиної виховної системи за місцем проживання дитини, практичної реалізації механізмів інтеграції виховних сил, їхньої дієвості та згуртованості навколо школи як соціокультурного центру, активізації громади у розв'язанні завдань соціального виховання підростаючого покоління.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, у яких започатковано розв'язання проблеми і на які спирається автор, виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується дана стаття.

Спостерігається недостатність соціально-педагогічного аналізу спадщини В. Сухомлинського, оскільки середовище розглядалося лише на рівні дії його окремих елементів, й поза увагою дослідників залишилися соціально-педагогічні засади формування цілісного виховного середовища дитини. Проблеми, що хвилювали В. О. Сухомлинського, охоплювали практично майже всі аспекти в теорії й практиці, а також педагогів-новаторів, таких як: П. Беринди, І. Борецький, М. Драгоманова, А. Макаренка, М. Пирогова, С. Русової, Г. Сковороди, М. Смотрицького, Ф. Прокоповича, К. Ушинського, Т. Шевченка та ін.

Формулювання цілей статті (постановка завдання): визначити та проаналізувати особливості формування цілісного виховного середовища дитини у спадщині В. Сухомлинського.

Виклад основного матеріалу, дослідження з повним обґрунтуванням здобутих наукових результатів. В основу визначення і з'ясування сутності, змісту та структури цілісного виховного середовища дитини, особливостей його формування і функціонування було покладено теоретичний аналіз понять «середовище», «соціальне середовище», «виховне середовище» як базових категорій провідного поняття теми дослідження, виокремлення його концептуальних основ, структурних компонентів, а також особливостей гуманістичної педагогіки В. Сухомлинського, центрованої навколо особистості, її потреб і завдань духовного розвитку, розкритих у попередніх різноаспектних дослідженнях його педагогічної спадщини.

Аналітичний огляд стану дослідженості спадщини В. Сухомлинського у контексті проблеми формування цілісного виховного середовища дитини дозволив виокремити ряд концептуальних ідей та положень його педагогіки, актуальних для соціально-педагогічної інтерпретації.

Ціннісно-світоглядною установкою розбудови цілісного виховного середовища у спадщині В. Сухомлинського став антропологічний принцип. Сенс цього принципу полягав у тому, що дитина виступала як вихідна, базова цінність. На його основі забезпечується осягнення буття дитини у його цілісності, повноті та різноманітності її взаємозв'язків, потреб, можливостей, прагнень і очікувань, а також запитів та можливостей середовища на основі їх пізнання шляхом діалогічної взаємодії та добору методів і засобів виховання з урахуванням природи дитини. Завдяки такому підходу увага В. Сухомлинського концентрувалася не лише на соціально-педагогічній інтерпретації сутнісних характеристик людини, але й на розумінні кожного етапу дитинства як самоцінного, унікального та рівноправного з кожним іншим етапом життя людини. Усвідомлення самоцінності й унікальності дитинства, як і налагодження системних зв'язків школи з різними інституціями, потребували якісних змін усталених міжособистісних відносин між суб'єктами цілісного виховного середовища.

У ціннісному світовідношенні людини виділяється основне коло цінностей, що виконують сенсоутворюючу роль в її житті. Такими є цінності життя й особистості, індивідуальності щастя, свобода, істина. Прагнення людини реалізувати ці цінності у своєму житті являє собою безупинний процес, у ході якого укладається так зване «друге коло цінностей», цінностей-засобів. У ситуації визначення пріоритетних цінностей-засобів існує декілька доповнюючих одна одну традицій.

Таку якісну зміну В. Сухомлинському вдалося здійснити завдяки опорі на принцип духовності, який повноправно можна вважати наскрізним, оскільки його сутність присутня і в інших принципах. Зміст принципу духовності

розкривався, насамперед, у ціннісному й гуманному ставленні до дитини, до людини будь-якого іншого віку і статусу і позначався на характері соціальних зв'язків. Зокрема, цей принцип, завдяки зверненню до моральної сфери особистості, до її совісті як іманентного імперативу, обумовлював вихід за межі власних егоїстичних інтересів та спонукав до гармонізації власного «Я» з інтересами інших людей через прояв милосердя та доброти. Моральні настанови, численні традиції та свята (наприклад, свято Матері, День Невідомого героя, свято дівчаток, рапорт друзям тощо) не лише відображали соціально-ціннісні духовні якості, а й містили механізм діяльнісного утворення таких якостей, які виявлялись у взаємодопомозі, повазі, щирості тощо. Традиції та свята відображали зрозумілі та значимі для всієї громади цінності, що й дозволило об'єднати її навколо розв'язання, спільних суспільних завдань. Виявлено, що у педагогічній практиці В. Сухомлинського школа, будучи культурним осередком громади, стала ідейним центром розбудови партнерських стосунків з різними суб'єктами виховної дії й, насамперед, з сім'єю. Дотримуючись принципу партнерства школи і сім'ї як діалогу культур, педагог розбудовував цілісне виховне середовище дитини у відповідній вісі координат «школа – сім'я», навколо якої, шляхом залучення до такого культурного діалогу, зосереджувалися інші суб'єкти виховного середовища. У межах цього принципу, в якості специфічної форми соціально-педагогічної роботи із сім'єю, В. Сухомлинським було створено «батьківську школу», основна мета діяльності якої спрямовувалася на надання батькам дитини 13 елементарних педагогічних знань, формування у них педагогічної культури, включення їх у систему єдиних педагогічних вимог до дитини, залучення до партнерських взаємин, культурного діалогу. Завдяки функціонуванню батьківської школи відбулося налагодження дружніх стосунків між школою та сім'єю, між учителями, батьками та дітьми. Такі стосунки вийшли за межі типового виховного процесу і знайшли свій вияв у творчій співдружності. У результаті відбувалося виховання батьків, підвищувався рівень їхніх педагогічних знань, що вело до появи сприятливого інформаційного фону та

психологічного мікроклімату у родині, а, отже, об'єктивно позначилося і на особистісному становленні дитини. Оскільки сім'ї, як малій соціальній групі, притаманна комунікативна функція та наявність розгалужених соціальних зв'язків, то різні форми взаємодії школи і сім'ї, у тому числі і функціонування «батьківської школи», батьківські дні в школі, різноманітні за тематикою батьківські збори тощо виступали у педагогічній практиці В. Сухомлинського як ефективні механізми педагогізації соціального середовища – сільської громади.

Висновки с дослідженням і перспективи подальших розвідок у цьому напрямі. Отже, на нашу думку, результати проведеного аналізу засвідчили ефективність розв'язання поставлених завдань. В. О. Сухомлинський з нових позицій підходить і до оцінки життєвої позиції, і ролі дитини в сім'ї. Діти в сім'ї – це не тільки слухняні виконавці волі батьків і старших, вони рівноправні члени сім'ї, активні учасники всіх сімейних справ, вони можуть чинити взаємний позитивний вплив на сім'ю; поведінку батьків і старших, їх ставлення до своїх сімейних і громадських обов'язків. Вони не повинні відчувати своєї нерівності, неповноцінності, приниженої гідності. Василь Олександрович завжди відстоював право дітей активно втручатись у сімейні справи. Під впливом думки дітей, їх вимог, ставлення батьків до деяких антисоціальних явищ – п'янства, крадіжок, обману, протекціонізму, нечесного способу життя та інших аморальних вчинків, – можна змінити або позбутися цих явищ.

Література

1. Сухомлинський В.О. Твори в 5 томах. – К., 1976–1977;
2. Сухомлинський В. О. Сто порад учителю / В. О. Сухомлинський. – К.: Радянська школа., 1988. – 310 с;
3. Сухомлинський В. О. Моя педагогічна система / В. О. Сухомлинський // Рад школа. – 1988. – №6. – С. 17
4. Сухомлинський В. О. Павлівська середня школа / В. О. Сухомлинський // Вибр. тв. в 5-ти томах. – Т.4. – К. : Рад. шк., 1977. – С.206-300.

УДК 373.3.015.31:796

Кузьміна О.В.

доктор педагогічних наук, професор кафедри педагогіки ДВНЗ «ДДПУ»,

kuzmina_ev@list.ru

Садовський П.

здобувач вищої освіти 4 курсу фізико-математичного факультету ДВНЗ

«ДДПУ»

З ДОСВІДУ ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ У ГРУПІ ПРОДОВЖЕНОГО ДНЯ

В статті висвітлені форми, завдання і організаційно-методичні особливості фізкультурно-оздоровчих заходів в групах продовженого дня, представлені результати дослідження динаміки фізичної працездатності молодших школярів в різні періоди року та обґрунтовано підбір змісту «Годин фізичної культури» з врахуванням особливостей працездатності учнів. Результати проведених досліджень підтверджують необхідність врахування вікових особливостей тижневих і сезонних змін працездатності при плануванні і проведенні занять з фізичної культури для учнів різних класів молодшого шкільного віку з метою підвищення їх оздоровчого впливу.

Ключові слова: учні, група продовженого дня, фізична працездатність.

Постановка проблеми в загальному вигляді та її розв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. У системі навчання і виховання школярів важливе місце займають групи продовженого дня (ГПД). Оскільки діти залишаються у школі після напруженої навчальної праці й перебувають у ній протягом тривалого часу, то завдання керівників ГПД саме й полягає у тому, щоб створити раціональні умови для подальшої навчально-

виховної роботи та активного відпочинку учнів. Правильно організований руховий режим школярів стимулює підвищення розумової і фізичної працездатності, якості виконання домашнього завдання, компенсує дефіцит рухів, який спостерігається у зв'язку з інтенсифікацією навчального процесу тощо [10]. Однак, на сьогоднішній день проблема організації в ГПД спеціальних фізкультурно-оздоровчих занять, які забезпечували б підвищення працездатності, зміцнювали здоров'я та вдосконалювали рухові навички школярів залишається актуальною.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, у яких започатковано розв'язання проблеми і на які спирається автор, виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття. Організаційно-методичні особливості фізичного виховання молодших школярів в умовах груп продовженого дня вивчали ряд науковців, зокрема, Богданов Г. П., Бондар А. Д., Жалій А. П., Заворотов В. А., Кінль В. М., Кобзар Б. С., Марчук В. І., Мінскін Е. М., Огородніков А. А., Сокурєнко Н. Ф., Хрущов С. В., Шурухіна В. К. та інші. Проблеми оптимізації процесу фізичного виховання в групах продовженого дня присвятили свої дисертаційні дослідження Амалін В. Н., Горобей М. П., Крапотів А. А., Черняєв В. В., Шукевич Л. В. Серед низки вітчизняних робіт останніх років з проблеми фізичного виховання в групах продовженого дня відомі роботи Богуславської Л., Борисенко А., Вільчковський Е., Голубенко М., Гончаренко С., Дремель Г., Дубогай О., Заїки А., Кондратенко Л., Мар'євої О., Охрімчук Р., Співак О., Шияна Б., Шуль Я.

Формування цілей статті (постановка завдання). Мета даної роботи – обґрунтування організації «Годин фізичної культури» в групах продовженого дня з врахуванням фізичної працездатності учнів молодшого шкільного віку.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням здобутих наукових результатів. Вирішення завдань фізичного виховання у ГПД реалізується через цілісну систему фізичних вправ і рухів, що організовані

у такі форми занять: 1) фізкультурні паузи під час виконання домашніх навчальних завдань; 2) прогулянки; 3) години фізичної культури. «Години фізичної культури» (ГФК) виступають основною формою серед фізкультурно-оздоровчих заходів в групах продовженого дня. Передбачається, що вони повинні проводитися щодня і вирішувати такі завдання: 1) створення умов активного відпочинку учнів; 2) зняття розумової напруги з школярів; 3) протидія розвитку надмірного стомлення; 4) забезпечення ефективного відпочинку; 5) підвищення загальної й розумової працездатності; 6) цікаве та змістовне проведення дозвілля; 7) удосконалення фізичного розвитку і рухової підготовленості школярів.

Організацію «Годин фізичної культури» в групах продовженого дня слід розглядати у тісному взаємозв'язку з іншими формами роботи. Їх розміщення в режимі шкільного дня повинно здійснюватись з урахуванням часу прийому їжі, а також прогулянок на свіжому повітрі. Найкращим часом для її початку є зниження працездатності. Доведено, що після підйому працездатності школярів з 8 до 11 години надалі відбувається її зниження, а до 14 години – найбільш інтенсивно. Одночасно фіксується і інтенсивне зниження рухливості нервових процесів. Це характерно для всіх школярів. Однак в учнів молодших класів рівень працездатності нижчий, а період найбільш ефективної роботи коротший. Тому оптимальним часом для проведення «Години фізичної культури» є час після 12 години [2]. Середня тривалість заняття для першого класу становить 35-45 хвилин; для других-четвертих – 45-60 хвилин і залежить від багатьох обставин: втоми учнів, характеру попереднього і наступного видів діяльності, погодних умов. Однак структура «ГФК» має подібність до структури уроків фізичної культури, (тобто складається з підготовчої, основної та заключної частин й аналогічного їх призначення). Зміст «ГФК» також має тісний зв'язок зі змістом уроків фізичної культури. При організації і проведенні занять рекомендується дотримуватись таких вимог: 1) до занять залучаються всі діти групи; 2) заняття повинно мати загально розвиваючий характер; 3) в основі

змісту заняття повинен бути ігровий компонент; 4) по можливості заняття проводити на свіжому повітрі; 5) необхідно забезпечити оптимальне фізичне навантаження.

Заняття проводяться у вільній обстановці і мають ігровий характер. Разом з тим, для забезпечення різнобічного та оздоровчого впливу «Годин фізичної культури» їх необхідно чітко організовувати. При проведенні занять варто враховувати той факт, що психофізіологічні особливості дітей 6-10 років мають значний вплив на коливання їх фізичної працездатності як протягом дня, так і тижня [7]. Тому, врахування динаміки фізичної працездатності при організації фізкультурно-оздоровчих занять молодших школярів в групах продовженого дня допоможе підвищити їх оздоровчий ефект. Фахівцями встановлено, що динаміка фізичної працездатності протягом тижня відрізняється в кожній паралелі 1-4 класів, а також має свої характерні особливості і відмінності в осінній, зимовий та весняний періоди року [5].

Висновки з дослідження і перспективи подальших розвідок у цьому напрямі. З даного дослідження витікає, що вирішення завдань фізичного виховання у ГПД реалізується через цілісну систему фізичних вправ і рухів, що організовані у такі форми занять як: фізкультурні паузи під час виконання домашніх навчальних завдань, прогулянки, години фізичної культури. Заняття потрібно проводити у вільній обстановці, разом з тим, для забезпечення різнобічного та оздоровчого впливу, їх необхідно чітко організовувати. При проведенні занять варто враховувати той факт, що психофізіологічні особливості дітей 6-10 років мають значний вплив на коливання їх фізичної працездатності.

Таким чином особливості динаміки працездатності необхідно враховувати при організації фізкультурних занять, що, на нашу думку, дозволить оптимізувати вплив цих занять на фізичний стан учнів.

Література

1. Абетка вихователя ГПД / [упорядкув. М. Голубенко]. – К. : Ред. загальнопед. газ., 2004. – 128 с.
2. Бенедь В. П. Цілеспрямовані дії фізичних вправ на розумову працездатність людини / Бенедь В. П., Ковальчук Н. М., Завацький В. І. – Луцьк: Надстир'я, 1996. – 104 с.
3. Борисенко А. У режимі продовженого дня / А. Борисенко // Фізичне виховання в школі. – 1997. – №1. – С. 31-35.
4. Вільчковський Е. С. Система фізичного виховання молодших школярів для викладачів та студентів вищих навчальних закладів освіти 1-3 рівня акредитації / Вільчковський Е. С., Козленко М. П., Цвек С. Ф. – Київ: ІЗМН, 1998. – 232 с.
5. Гаврилюк А. Зміст «Годин фізичної культури» в групах продовженого дня з урахуванням динаміки працездатності учнів молодшого шкільного віку // зб. наук. праць [Молода спортивна наука України] / А. Гаврилюк. – Львів: НВФ «Українські технології», 2009. – Вип. 13. – Т. 2. – С. 35-41.
6. Гаврилюк А. П. Фізичне виховання в групах продовженого дня: навчально-методичний посібник / А. П. Гаврилюк. – Луцьк: Волинська обласна друкарня, 2009. – 194 с.
7. Гнітецька Т. Режими інтенсивності фізкультурно-оздоровчих занять молодших школярів з урахуванням динаміки тижневої працездатності : зб. наук. праць [«Фізичне виховання, спорт і культура здоров'я у сучасному суспільстві»] / Т. Гнітецька, А. Гаврилюк. – Луцьк, 2005. – С. 205-209.

УДК: 37, 026

Кузьміна О. В.

доктор педагогічних наук, професор кафедри педагогіки ДВНЗ «ДДПУ»,

kuzmina_ev@list.ru

Собіна К.

здобувач вищої освіти 2 курсу факультету підготовки вчителів

початкових класів, ДВНЗ «ДДПУ»

ОСНОВНІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ У ШКОЛЯРІВ УМІННЯ ВЧИТИСЯ

У статті розглядаються питання здатності учнів до навчання та формування їх умінь. Також, використання різних підходів до навчання дитини, зокрема у вигляді ігор.

Ключові слова: компетентність, уміння вчитися, дидактика, навчально-виховна діяльність.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Дана проблема є актуальною у школах усього світу. Вона обумовлена зростанням потоку інформації, швидкою зміною та необхідністю сучасної людини оперативно опрацьовувати її. В таких умовах перед педагогами постає завдання зосереджувати увагу учнів на засвоєнні часто не пов'язаних між собою фактів, на самостійному відборі інформації, критичному її осмисленні та інших складових.

Формування вміння вчитися є однією із кардинальних проблем навчання, яка на різних етапах історичного розвитку набувала рис певної дидактичної

теорії. Уміння вчитися в сучасній дидактиці трактується як формування в учнів загальнонавчальних умінь і навичок.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, у яких започатковано розв'язання проблеми і на які спирається автор, виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття. Сучасні науковці та педагоги (І. Лернер, О. Савченко, С. Трубачева, О. Овчарук) виразно вказують на важливість формування вміння вчитися в молодших школярів, адже описують його як необхідну сторону саморозвитку людини.

У Законі України «Про загальну середню освіту» вміння вчитися визначено як цілеспрямований процес оволодіння систематизованими знаннями про природу, людину, суспільство, культуру та виробництво засобами пізнавальної діяльності. Результатом цього процесу має бути «інтелектуальний, соціальний і фізичний розвиток особистості, що є основою для подальшої освіти і трудової діяльності» [1].

Формулювання цілей статті (постановка завдання). На основі психолого-педагогічної літератури проаналізувати у школярів початкової школи уміння вчитися.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням здобутих наукових результатів. Знання необхідні людині для того, щоб орієнтуватися в навколишньому світі, розуміти його і себе саму в ньому, знайти своє місце в ньому, навчитися вступати в діалог з оточуючим світом та змінювати його на краще. Саме знання завжди були і є дієвим засобом управління людьми, суспільством, соціальними процесами. Кожна людина народжується з певними задатками, які розвиваються в результаті відповідного продуктивного навчання, при цьому людина не просто набуває знань, а водночас і користується ними на власний розсуд, присвоює певні соціальні ролі, розвиває власні можливості.

Формування вміння вчитися як ключової компетентності вимагає дотримання низки дидактичних умов. Перша з них полягає у чіткому усвідомленні суб'єктами навчального процесу сутності поняття «компетентність» як педагогічної категорії, яка може характеризуватися як певний стан в освітньому процесі, так і його кінцевий результат – результат освіти [2]. Внутрішня структура ключової компетентності вміння вчитися охоплює знання, вміння і практичні навички, а також мотивацію до навчання, пізнавальний інтерес та ціннісні орієнтації на результати навчання.

Принциповою особливістю модернізації сучасної шкільної освіти, крім оновлення її змісту, є суттєві зміни у методичному забезпеченні навчального процесу, новому розумінні його результатів. Найвиразніша характеристика цих змін – запровадження компетентного підходу до відбору змісту, його структурування й оцінювання навчальних досягнень учнів через категорії ключових і предметних компетентностей.

Серед ключових компетентностей школярів провідною є вміння вчитися. Як відомо, зі вступом дитини до школи навчальна діяльність вперше стає провідною. Коли виникає нова провідна діяльність, разом із нею розпочинається і нова стадія розвитку дитини.

Звертаючись до дидактичної спадщини В. О. Сухомлинського, без перебільшення можемо стверджувати, що саме вміння вчитися педагог вважав обов'язковою умовою успішного навчання і його результатом. Повноцінне вміння вчитися, на його думку, поєднує навчання, виховання і розвиток учня. Це вміння Василь Олександрович розумів як складне інтегроване утворення, яке поєднує бажання учня вчитися, його інтелектуальні, сенсорні та вольові якості. Не менш важливим чинником розвитку вміння вчитися педагог вважав відповідальність, почуття обов'язку учня, які у розвиненому вигляді мають бути згармонізовані (він писав про гармонію «Хочу» і «Треба»). Отже, вміння вчитися, за В. О. Сухомлинським, має бути індивідуальним набутком кожного учня, що виявляється дуже багатопланово. Тому думки В. О. Сухомлинського

щодо вирішення цієї проблеми в умовах звичайної сільської школи прямо чи опосередковано висвітлено у надзвичайно широкому діапазоні його праць [3].

У розвитку вміння вчитися надзвичайно важливим є процес контролю і оцінювання праці учнів. Василь Олександрович був переконаний, що оцінка – це нагорода за працю, а не покарання за лінощі. Педагог з тривогою писав, що часто вчитель про розумові здібності дітей судить лише на основі оцінок. «Оцінкам, які дістає учень, надається моральний смисл; про моральне обличчя дитини учитель часто робить висновок на основі оцінок» [3, с. 442].

Серед найчастіше практикованих форм навчально-виховної діяльності, спрямованої, зокрема, на інтеграцію знань і способів їхнього одержання, слід передусім виділити гру в усьому різноманітті її окремих форм. Так, справді, різноманітні ігрові форми для реалізації ідеї інтегрованого навчального змісту й способів пізнавальної діяльності видаються найбільш прийнятними, оскільки саме гра «позитивно впливає на процес навчання, створює атмосферу невимушеності, спонтанності і сприяє глибшому засвоєнню матеріалу» [4, с. 53]. Саме грі належить провідна роль у переорієнтуванні сучасного освітнього процесу.

Особливо важливим і результативним є використання ігрових технологій інтегративного типу під час вивчення рідної мови, бо «мова засвоюється успішно лише тоді, коли учні здобувають при цьому значущу для них позамовну інформацію» [5, с. 4]. Тож, спираючись на ці слушні міркування, вивчення мови й треба спрямовувати з річища освоєння як сукупності сухих правил, формул і схем, малорезультативного маніпулювання з елементами мови в річище освоєння мови безпосередньо в її комунікативній функції, тобто в процесі діяльності з позамовною метою.

Висновки з дослідження і перспективи подальших розвідок у цьому напрямі. Надто складно передбачити майбутнє наших дітей, покладаючи на школу завдання забезпечити їх знаннями і вміннями на все життя. Нестабільність світу, інтенсивність соціально – економічних і технологічних

змін зумовлюють потребу вчитися впродовж життя. Тому одне з найважливіших завдань школи – розвивати мислення дітей, виховувати в них здатність до самонавчання.

Опрацьовуючи проблему формування вміння вчитися в молодших школярів, ми визначили, що дане питання є досить актуальним у наш час і тому вимагає ґрунтовного дослідження, розробки дієвої методики та технології її впровадження її у практику шкільного життя.

Література

1. Закон України «Про загальну середню освіту» // Законодавство України про загальну середню освіту. Бюлетень законодавства і юридичної політики України. – К., 1999. – № 9.

2. Бондар С. Компетентність особистості – інтегрований компонент навчальних досягнень учнів / С. Бондар // Біологія і хімія в школі. – 2003. – № 2. – С. 8–9.

3. Сухомлинський В. О. Вибр. тв. : У 5 – ти т. / В. О. Сухомлинський. – К. : Рад. школа. 1976.

4. Гумецька А. Роздуми про психологію викладання мов // Українська мова і література в школі. – 1992. – № 1.

Донченко Т. Про концепцію вивчення рідної мови в школі // Українська мова і література в школі. – 1993. – №1.

УДК 373.3.091.32

Кузьміна О.В.

доктор педагогічних наук, професор кафедри педагогіки ДВНЗ «ДДПУ»,

kuzmina_ev@list.ru

Чала К. І.

здобувач вищої освіти 3 курсу факультету підготовки вчителів початкових

класів ДВНЗ «ДДПУ»

РОЛЬ ІНТЕГРОВАНИХ УРОКІВ В ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ

У публікації висвітлюється питання про ефективність застосування інтеграційного підходу у процесі навчання школярів початкових класів.

Ключові слова: інтегрований урок.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Гуманітаризація освіти спрямована на переорієнтацію останньої з предметно-змістового принципу засвоєння основ наук на вивчення цілісної картини світу та формування системного мислення [3]. Тому реформування загальної освіти супроводжується введенням нових спеціальних форм організації пізнавальної діяльності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, у яких започатковано розв'язання проблеми і на які спирається автор, виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття. Аналіз науково-педагогічної літератури переконує в тому, що дослідженню проблем інтеграції знань на міждисциплінарному, філософському педагогічному рівнях вивчали С. Гончаренко, Б. Кедров, Б. Новик, О. Спіркін, В. Тюхтін та ін. Основні положення теорії міжпредметних зв'язків у цілісному

процесі навчання були об'єктом дослідження І. Волощука, Н. Лошкарьової, В. Максимової, В. Федорової та ін. Загалом же ця проблематика досліджувалася в дисертаційних працях (Р. Гуревич, О. Левчук, Л. Медведева, С. Старченко, Ю. Сьомін, Т. Тарасова, О. Тимошенко, М. Чапаєв, О. Янзіна та ін.). Проте, незважаючи на численну кількість досліджень у цій галузі, проблема інтеграції як форми організації навчального процесу сьогодні є мало розглянута.

Формування цілей статті (постановка завдання). Мета дослідження – теоретичне дослідження проблеми інтеграції змісту освіти в початковій школі.

Виклад основного матеріалу дослідження з повних обґрунтуванням здобутих наукових результатів. Згідно класифікації тенденцій розвитку освітніх технологій, інтегрований урок відноситься до групи технологій «виховання в процесі життя», яка являє собою прагнення піти від шкільного підходу до освіти, крайньої диференціації предметного навчання і привести його природну органічний зв'язок з життям. В основі предметно-класно-урочної системи навчання лежить пред'явлення змісту освіти у вигляді навчальних предметів, побудованих на науках, диференційовано вивчають світ.

Інтегрований урок – це особливий тип уроку, що поєднує в собі навчання одночасно за декількома при вивченні дисциплін одного поняття, теми або явища. На такому уроку завжди виділяють: ведучу дисципліну, яка виступає інтегратором, і дисципліни допоміжні, сприяють поглибленню, розширенню, уточненню матеріалу провідної дисципліни. Інтегровані уроки можуть об'єднувати різні дисципліни як в повному обсязі, породжуючи інтегративні предмети типу Основи безпеки життєдіяльності або Світова художня культура, а можуть включати лише окремі складові, зміст, методи. Наприклад, можна інтегрувати зміст дисциплін із збереженням методів навчання провідної дисципліни [2].

Багато сучасних вчених-педагогів (А. П. Беляєв, М. І. Махмутов, А. А. Пінський, В. Р. Розумовський) вважають, що інтегративні процеси стають тенденцією і педагогіки, особливо теорії навчання: все тісніше зливаються воєдино дидактика і психологія мислення, педагогічна психологія і соціологія,

теорія змісту загальної і технічної освіти. Інтегративні тенденції сучасної дидактики, головним чином, виявляються в тому, що для визначення закономірностей навчання дослідники використовують поняття і теоретичні передумови споріднених наук.

Стосовно до системи навчання поняття «інтеграція» може приймати два значення: по-перше, це створення у школяра цілісного уявлення про навколишній світ (тут інтеграція розглядається як мета навчання); по-друге, це знаходження спільної платформи зближення предметних знань (тут інтеграція – засіб навчання). Інтеграція як мета навчання повинна дати учневі ті знання, які відображають зв'язаність окремих частин світу як системи, навчити дитину з перших кроків навчання уявляти світ як єдине ціле, в якому всі елементи взаємопов'язані. Реалізація цієї мети може початися вже в початковій школі. Інтеграція також – засіб отримання нових уявлень на стику традиційних предметних знань. В першу чергу вона покликана заповнити незнання на стику вже наявних диференційованих знань встановити існуючі зв'язки між ними. Вона спрямована на розвиток ерудиції, хто навчається, на оновлення існуючої вузької спеціалізації у навчанні. В той же час інтеграція не повинна замінити навчання класичним навчальним предметам, вона повинна лише з'єднати одержувані знання в єдину систему [4].

Для інтеграції в навчанні і вихованні існують як сприятливі, так і несприятливі фактори. До позитивних факторів слід віднести наявність великих потенційних можливостей у розвитку інтелекту дитини, які в традиційному навчанні використовуються недостатньо.

Інтеграція в початковій школі повинна мати кількісний характер – «трохи про все». Це означає, що діти отримують все нові і нові уявлення про поняття, систематично доповнюючи і розширюючи коло вже наявних знань (рухаючись у позиції по спіралі). Психологічна основа цього виду інтеграції – існування локальної асоціації, характерною для молодшого шкільного віку і можливість формування частково системних асоціацій [4].

Інтегрувати можна всі предмети. Математика і українська мова краще інтегруються в процесі узагальнення, закріплення, повторення. Література і предмети гуманітарного циклу інтегруються з усіма предметами на будь-якому етапі проходження навчального матеріалу.

Активна робота вчителя по розширенню і поглибленню інтеграції є одним з важливих шляхів комплексного вирішення проблем навчання і виховання учнів, формування у них здібностей до творчих розумових операцій.

Переваги інтегрованих уроків полягають в тому, що вони:

- сприяють підвищенню мотивації навчання, формування пізнавального інтересу учнів цілісної наукової картини світу і розгляду явища з декількох сторін;

- більшою мірою, ніж звичайні уроки, сприяють розвитку мови, формуванню вміння учнів порівнювати, узагальнювати, робити висновки, інтенсифікації навчально-виховного процесу, знімають перенапруження, перевантаження;

- не тільки поглиблюють уявлення про предмет, розширюють кругозір, але і сприяють формуванню різнобічно розвиненої, гармонійно й інтелектуально розвиненої особистості.

- інтеграція є джерелом знаходження нових зв'язків між фактами, які підтверджують або поглиблюють певні висновки, спостереження учнів у різних предметах [1].

Один із напрямків методичного оновлення уроків у початкових класах – конструювання інтегрованих уроків та проведення їх на основі інтеграції навчального матеріалу з кількох предметів і об'єднаного навколо однієї теми. Це міждисциплінарна форма навчального процесу, яка базується головним чином на теорії пізнання і розуміння.

Найбільш вдало реалізується ідея інтеграції на уроках читання, музики і образотворчого мистецтва, так як літературний текст сприяє більш яскравого і образного сприйняття дійсності, а художня творчість дає можливість дитині висловити своє ставлення до літературного твору в доступній для нього формі.

Висновки з дослідження і перспектива подальших розвідок у цьому напрямі. Підводячи підсумки проведеного теоретичного і практичного дослідження ролі інтеграції змісту освіти в початковій школі, однією з форм реалізації якої є проведення інтегрованих уроків, можна зробити висновок про те, що дана проблема досить актуальна і різнобічна, вивчення якої на практиці дає змогу по новому підійти до побудови навчального процесу, до конструювання змісту навчання.

Але важливо відзначити той факт, що зловживання інтеграцією може призвести до небажаних результатів. Тому необхідно знати, що інтеграція можлива тільки за певних умов: спорідненість наук, відповідних інтегрованих навчальних предметів; збігу або близькості об'єкта вивчення; наявності загальних методів і теоретичних концепцій побудови.

На сьогоднішній день ще немає розроблених програм, підручників, методичних рекомендацій; а інтеграція в навчанні набуває широкого розмаху і популярності.

Література

1. Іванцова В. І. Реалізація ідеї інтеграції науки в систему базової освіти (у початковій школі) / В. І. Іванцова // Початкова школа. – 2005. – №2. – С. 51–53.

2. Козловська І. И. Теоретико-методологічні аспекти інтеграції знань учнів професійно-технічної школи (дидактичні основи). Монографія / під ред. С. В. Гончаренко. – Львів: Світ, 1999. – 302 с.

3. Планк М. Единство физической картины мира. – М.: Педагогика, 1966. – 183 с.

Світловська Н. Про інтеграцію як методичне явище та її можливості в початковому навчанні // Початкова школа. – 1990. – № 5. – С. 57 – 60.

УДК37.091.32

Кузьміна О.В.

*доктор педагогічних наук, професор кафедри педагогіки ДВНЗ «ДДПУ»,
kuzmsna_ev@list.ru*

Дедушева В.К.

*здобувач вищої освіти 3 курсу факультету підготовки вчителів
початкових класів, ДВНЗ «ДДПУ»*

ШЛЯХИ УДОСКОНАЛЕННЯ СУЧАСНОГО УРОКУ

У статті розглядається одне з актуальних питань сучасної освіти, а саме: як удосконалити сучасний урок та особливості сучасного уроку, як основна форма навчальної діяльності. Надається характеристика сучасного уроку. Аналізуються основні шляхи удосконалення сучасного уроку.

Ключові слова: Урок, учні, вчитель, удосконалення, навчальна діяльність.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науками чи практичними завданнями. Дана проблема є актуальною у школах всього світу. Вона обумовлена збільшенням обсягу знань, умінь і навичок, культури, збільшенням вимог до формування здібностей творчої та індивідуальної особистості учнів. В таких умовах перед вчителями постає питання – як зосередити увагу учнів на засвоєнні нових знань на уроці?

В сучасних умовах із зростанням обсягів інформації, постійного оновлення, розширення та поглиблення її, відбувається надшвидке застарівання одержаних вчителем знань про недоліки проведення уроку. Тільки за умови безперервності пошуків шляхів удосконалення уроку вчитель може ефективно проводити сучасний урок [1; 2].

Творчий вчитель постійно шукає шляхи удосконалення уроку. Такі пошуки направлені на вирішення ланцюга навчально-виховних завдань, передусім на підвищення виховної ролі уроку, розвитку творчого потенціалу особистості.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, у яких започатковано розв'язання проблеми і на які спирається автор, виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття. В наш час перед сучасною педагогічною наукою стають задачі як зацікавити школярів до уроків у сучасних школах. Одна з причин втрати зацікавленості – це недоречність традиційно вживаних методів та прийомів навчання для сучасного контингенту школярів.

Незацікавленість учнів спонукає вчителів шукати нові методи і прийоми навчання, які будуть розвивати інтерес до уроків. Ці уроки мають втілювати в собі ідеї відповідні вимогам навчальної програми, спиратися на самостійність учнів, що значно розширить та збагатить методичний арсенал вчителів, оскільки існує думка, що постійність – ворог зацікавленості.

Навчально-виховні завдання дають направлення в побудові уроків, в яких буде взаємодіяти вчитель і учень. Це особливо яскраво виявляється в досвіді відомих вчителів – І.Волкова, Е.Іліна, С.Лисенкової, В. Шаталова.

Загальнопедагогічні аспекти гуманізації освіти розглядали у своїх дослідженнях М. Берулава, С. Бондар, Т. Буяльська, В. Лозова, І. Підласий, А. Сущенко, Г. Троцько. Досліджуючи дидактичний аспект проблеми гуманізації, вони стверджували, що саме гуманізований навчальний процес створює умови для розвитку особистості учнів на сучасних уроках [4].

Сучасні науковці та педагоги також виразно вказують на важливість роботи з літературними джерелами молодших школярів, що посилює увагу до формування сучасного уроку.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Розкрити поняття сучасного уроку та розглянути його особливості. Проаналізувати шляхи вдосконалення сучасного уроку.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтування здобутих наукових результатів. Сьогодні змінюються цілі і зміст освіти, з'являються нові засоби і технології навчання, але урок залишається головною формою навчання. Ця форма багато років і навіть століть визначала обличчя школи, була її «візитною карткою». Безумовно, і сучасна школа тримається на уроці, який визначає її соціальний і педагогічний статус, роль і місце в становленні, розвитку і педагогів, і школярів.

Урок не може не змінюватися. Це об'єктивний процес, на який впливає цілий ряд факторів. Зокрема:

1. З'явилися освітні стандарти і на їх основі – оновлені програми та підручники, які активно використовуються в освіті. Безумовно, вони потребують удосконалення форм навчання.

2. Впроваджуються інформаційні технології. За останні кілька років в школі поставлена комп'ютерна техніка, і педагоги активно вчать використовувати комп'ютер на своїх уроках. Інформатизація освіти значно впливає на сучасний урок [3].

Але урок був і залишається основною формою навчального процесу в сучасній школі, який проводиться в певній класній кімнаті і у певному постійному колективі дітей однакового віку та розвитку.

Урок обмежений в часі, тому навчальний процес необхідно організувати чітко. Для того щоб урок був продуктивним для засвоєння знань учнями, необхідно знати та враховувати основні шляхи вдосконалення уроку.

Основні шляхи вдосконалення сучасного уроку наступні:

1. Посилення активності, самостійності і творчої діяльності учнів.
2. Формування в школярів позитивної мотивації і потреби в знаннях.

3. Удосконалення на уроках методів і засобів навчання, що активізують діяльність учнів.

4. Стимулювання і формулювання пізнавальних інтересів учнів.

5. Оптимізація процесу навчання (вибір найефективнішого варіанта для даних умов на всіх етапах навчання з урахуванням індивідуальних особливостей і можливостей учнів і вчителя).

6. Створення на уроках сприятливих емоційно-ділових відносин.

7. Організація самостійної пізнавальної діяльності учнів, спрямованої на розвиток самостійності як риси особистості.

8. Інтенсифікація навчального процесу шляхом наукової організації праці вчителя і учнів.

9. Дотримання санітарно-гігієнічних умов.

10. Аналіз усієї діяльності й отримання результатів учителем і учнями.

11. Самостійна робота з підвищення рівня теоретичної і практичної підготовки.

12. Використання передового педагогічного досвіду і рекомендації психолого-педагогічної науки.

13. Використання нових педагогічних технологій.[5]

Використання постійного залучення учнів до активної пізнавальної діяльності та виконання практичних завдань на сучасному уроці сприяє закріпленню знань, умінь і навичок школярами.

Висновки з дослідження і перспективи подальших розвідок у цьому напрямі. Узагальнюючи вище сказане, можна зробити висновок, що найбільш стійкою формою організації навчання виявилась класно-урочна система, яка й сьогодні є основною в загальноосвітній школі. Вона полягає в тому, що навчальна робота проводиться з групою учнів постійного складу, однакового віку і рівня підготовки (класом), протягом певного часу і за встановленим розкладом (у формі уроку).

Аналізуючи проблему щодо вдосконалення сучасного уроку, зацікавленості учнів на сучасних уроках, ми прийшли до висновків, що дане питання є актуальним, важливим у сучасних школах і тому вимагає від вчителів постійного пошуку, вивчення передового педагогічного досвіду та напруженої роботи на шляху покращення сучасного уроку.

Література:

1. <http://ipo.donnuet.education/index.php/qulification/2014-02-21-07-47-54.pdf>
2. <http://bigreferat.ru/.html>
3. Верб М. А., Куценко В. Г. Педагогічна техніка. – М., 1974 р.
4. <http://www.studfiles.ru/preview/5643481/page:10/>
5. http://saryschool.at.ua/publ/osnovni_shljakhi_vdoskonalennja_uroku_v_suchasnij_shkoli/1-1-0-7

УДК 373.091.21

Кузьміна О.В.

*доктор педагогічних наук, професор кафедри педагогіки ДВНЗ «ДДПУ»,
kuzmina_ev@list.ru*

Артёмова М. Є.

здобувач вищої освіти 2 курсу факультету підготовки вчителів початкових класів ДВНЗ «ДДПУ», mari.artemowa@yandex.ua

**ОСОБИСТІСНИЙ ПІДХІД – ОДИН ІЗ ШЛЯХІВ АКТИВІЗАЦІЇ
НАВЧАЛЬНО-ВИХОВНОГО ПРОЦЕСУ**

У статті розглядається одне з актуальних питань сучасної освіти, а саме: особистісний підхід до навчально-виховного процесу школяра.

Охарактеризовані форми і методи роботи з учнями. Розкриті правила взаємодії вчителя з учнями, а також роль особистісного підходу до кожного учня в залежності від рівня навчального розвитку та сприйняття нової інформації.

Ключові слова: школа, особистісний підхід, розумова праця, взаємодія вчителя з учнем.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. На даний момент, особистісний підхід вчителя до учнів з метою активізації навчально-виховного процесу є актуальною проблемою сучасної освіти, оскільки ефективність виховання й навчання залежить від багатьох чинників і, зокрема, від шляхів організації спільної та самостійної навчальної і виховної діяльності дитини.

У педагогіці розроблені форми і методи активізації навчально-виховного процесу, які впроваджуються у педагогічну практику, визначаючи перспективи її розвитку.

Розробка особистісного підходу – дуже складна теоретична і практична проблема. Її складність зумовлена перш за все тією обставиною, що особистість є чи не найскладнішим утворенням у світі і одночасно суб'єктом перетворення цього світу і самого себе. Серед фахівців набуває все більшого визнання думка, що всебічне дослідження і розвиток особистості – це фундаментальна комплексна наукова проблема, яка потребує міждисциплінарного дослідження [1].

Аналіз останніх досліджень і публікацій, у яких започатковано розв'язання проблеми і на які спирається автор, виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття. Сучасні вимоги до формування особистісного підходу поступово визначалися у дослідженнях таких відомих психологів, як К. О. Абульханова-

Славська, О. Г. Асмолов, В. В. Давидов, В. О. Моляко, Л. М. Проколієнко, В. В. Столін, В. О. Татенко, Т. М. Титаренко, І. С. Якиманська та інших.

Розглянуто сутність та структуру особистісного підходів до учнів (О. Я. Савченко, В. О. Сухомлинський, Г. І. Щукіна); досліджено умови формування розумової праці в учнів (В. А. Караковський, А. С. Макаренко, П. І. Підкасистий та ін.); представлено уміння та навички розумової праці (В. К. Буряк, А. М. Богуш); розкрито проблему формування готовності школярів до розумової праці (А. К. Громцева, О. В. Малихін); окреслено психологічне пізнання розумової праці (Л. І. Рувинський, Г. С. Сухобська); охарактеризовані проблеми організації навчання (А. М. Богуш, В. Л. Омеляненко).

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Мета статті полягає в теоретичному обґрунтуванні процесу пошуку особистісного підходу до учнів з метою активізувати навчально-виховний процес.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням здобутих наукових результатів. Сучасний підхід до формування особистості дитини неможливий без врахування складної взаємодії оточуючого середовища та соціальних впливів на дитину і її індивідуальних особливостей. Їхнє врахування означає реалізацію вчителями індивідуального підходу – який полягає в урахуванні в освітньому процесі індивідуальних відмінностей кожної дитини, з варіативним використанням змісту, форм і методів роботи, що забезпечує її повноцінний особистісний розвиток.

Визначаючи значення індивідуального підходу в формуванні особистості дитини слід відмітити: по-перше, індивідуально – орієнтовану допомогу в усвідомленні власних потреб, інтересів, цілей навчання; по-друге, створення умов для вільної реалізації наданих природою здібностей і можливостей; по-третє, підтримку у творчому самовтіленні; по-четверте, підтримку в рефлексії. Інакше кажучи, ми визначили, що педагогічне значення індивідуального

підходу полягає в тому, що він дає змогу виявити і зміцнити позитивні якості вихованця та усунути певні його недоліки [3].

З метою створення умов для підвищення якості шкільної освіти, відповідно до Концепції розвитку освітньої програми новим напрямом реалізації особистісно-орієнтованої моделі загальної освіти є індивідуалізація освітнього процесу, вибір дітьми різних видів діяльності, їх складності, партнерів по спільній діяльності (диференціація), право зростаючої особистості на відкритий освітній простір, самодіяльність, елементарну творчість, особистий час.

Індивідуальний підхід проявляється в наявності та гнучкому використанні педагогами інтегрованої системи різноманітних методів, прийомів та форм роботи для забезпечення ефективного особистісного розвитку та саморозвитку дітей, засвоєння ними оптимального обсягу знань, формування вмінь і навичок, рис та якостей, необхідних для подальшого життя й навчання.

Перш за все, цей підхід спирається на розкриття інтересів самої особистості дитини, необхідність допомогти їй як індивідууму розкрити свій потенціал, внутрішні резерви здоров'я та фізичного стану. Крім того, такий підхід дозволяє кожній дитині самовиразитися, бути поміченою, визнаною.

Особистісно-орієнтований процес будується не лише на врахуванні індивідуальних особливостей вихованців, а, насамперед, на послідовному ставленні до них у процесі навчання і виховання як до особистостей, та відповідальних і свідомих суб'єктів діяльності [5].

Узагальнюючи, варто відмітити, що необхідність застосування індивідуального підходу зумовлюється тим, що на одні і ті ж засоби і форми виховного впливу кожен вихованець реагує по-різному, залежно від своєрідності його розуму, почуттів, волі, темпераменту, характеру, що виникли раніше від того, як складаються його стосунки з однолітками та вихователем на даному етапі. Все це спричиняє суттєві індивідуальні відмінності у ставленні

кожного учня до самих виховних впливів. Ігнорування цього факту знижує ефективність впливів вихователя на учня, а іноді дає небажані наслідки.[2]

Висновки з дослідження і перспективи подальших розвідок у цьому напрямі. Таким чином ми можемо констатувати, що:

1. Індивідуальний підхід у вихованні – це варіативне використання педагогом цілісної системи засобів, форм, методів та прийомів виховної роботи з урахуванням комплексу індивідуальних відмінностей дітей.

2. Індивідуальний підхід у навчанні розглядають як вибір педагогом особливих засобів активізації навчально-пізнавальної діяльності кожного вихованця. Варіюються, зокрема, вимоги до засвоєння матеріалу, який вивчається (добір завдань, різних за змістом та ступенем складності); форми організації навчання (фронтальна, групова, індивідуальна); кількість та характер допомоги, що надається дітям; темпи оволодіння знаннями та навичками [4].

3. Основною метою індивідуального підходу є не стільки формування, скільки виявлення, підтримка, розвиток індивідуальності, виховання механізмів самореалізації, самозахисту, самовиховання, необхідних для становлення особистості та її взаємодії з іншими.

4. Використання особистісного підходу створює умови для розкриття здібностей кожної дитини в процесі навчання. На заняттях діти виявляють власні знання, ставлення, навички, особливості темпераменту тощо.

Отже, реалізувати особистісний підхід означає брати до уваги індивідуальну своєрідність, неповторність кожної окремої дитини як особистості [2].

Література

1. Негода С.С. Особистісно орієнтована освіта і технології [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://terra0432.blogspot.ru/2015/04/blog-post_32.html

2. Психологічна наука, вчитель, учень / За ред. В. І. Войтка. – Київ, 1979.

3. Вознюк Н. М. Етико – педагогічні основи формування особистості: Навчальний посібник. – К.: Центр навч. Літератури, 2005. – 196 с.

4. Самойлова С. Виявлення індивідуальних особливостей дітей / С. Самойлова, О. Лисенко // Вихователь-методист навчального закладу. – 2012. – № 9.

5. Хаустова Р. Різні діти – різний підхід: [Диференціація, індивідуалізація процесу виховання у школярів]. – 1994. – №9.

УДК 37.091.3

Кузьміна О. В.

*доктор педагогічних наук, професор кафедри педагогіки ДВНЗ «ДДПУ»,
kuzmina_ev@list.ru*

Іванова І.

здобувач вищої освіти 2 курсу факультету підготовки вчителів початкових класів, ДВНЗ «ДДПУ»

ІНДИВІДУЛЬНИЙ ПІДХІД ДО МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ У ПРОЦЕСІ НАВЧАННЯ ТА ВИХОВАННЯ

Індивідуальний підхід – важлива частина навчально-виховного процесу. Учитель має правильно знаходити індивідуальний підхід до кожного учня – це є важливою умовою їх загального розвитку, навчання та виховання.

Ключові слова: індивідуальний підхід, молодші школярі, навчально-виховний процес, вчитель.

Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. В сучасному світі у сфері навчання та виховання молодших школярів постають важливі задачі індивідуального розвитку дитини та її соціалізації. Індивідуального підходу потребує кожен учень без винятку. Індивідуальний підхід – це принцип педагогіки, відповідно якому в навчально-виховній роботі з колективом дітей досягається педагогічний вплив на кожну дитину, який опирається на знання якостей особистості та умов її життя.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, у яких започатковано розв'язання проблеми і на які спирається автор, виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття. Над питаннями індивідуального підходу до учнів працювало багато відомих педагогів та психологів: Г. П. Антонова, Е. Н. Водовозова, чеський педагог Я. А. Коменський, Н. К. Крупська, В. А. Крутецький, А. С. Макаренко, В. О. Сухомлинський, російський педагог К. Д. Ушинський та інші.

Формування цілей статті (постановка завдання). Проаналізувати особливості індивідуального підходу та довести доцільність його застосування у сучасній школі.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням здобутих наукових результатів. У педагогічній теорії індивідуальний підхід розглядається як один з найважливіших принципів навчання і виховання. Необхідною умовою здійснення індивідуального підходу є органічне поєднання диференційованого підходу до кожної дитини з вихованням і формуванням колективу. А. О. Кірсанов розглядає індивідуалізацію навчальної роботи як «систему виховання й дидактичних засобів, що відповідають меті діяльності й реальним пізнавальним можливостям колективу класу, окремих учнів і груп учнів, що дозволяють забезпечити навчальну діяльність учнів на рівні їх потенційних можливостей з урахуванням мети навчання».

Індивідуалізація останнім часом стає все більш актуальною через прагнення сучасного молодого покоління отримувати якісно інший освітній матеріал. Тісна взаємодія викладача і учня дозволяє значно підвищити рівень знання останнього, а з боку вчителя підняти свій кваліфікаційний рівень, безпосередньо вивчаючи різні індивідуальні та психологічні особливості свого підопічного, виявляючи сильні і слабкі сторони особистості і відповідним чином, знаючи ці особливості і специфічні якості вихованця, вибирати методи, прийоми і засоби педагогічного впливу.

Індивідуальний підхід – це принцип педагогіки, відповідно якому в навчально-виховній роботі з колективом дітей досягається педагогічний вплив на кожну дитину, який опирається на знання якостей особистості та умов її життя. В результаті всебічного вивчення своїх вихованців, педагог має уявлення про характер кожного з них, їхні інтереси, здібності, про вплив на них сім'ї й близького середовища, отримує можливість пояснити вчинки дитини, вибрати найбільш доцільні виховні засоби, які б розвивали життєву активність дітей. Враховуючи темперамент та характер дитини, вчитель заохочує й підтримує сором'язливих, стримує тих, хто легко збуджується, й рухливих дітей. Принцип індивідуального підходу, на відміну від інших дидактичних принципів, підкреслює необхідність систематичного обліку не тільки соціально-типового, але й індивідуально-неповторного в особистості кожного школяра. Індивідуального підходу потребує кожен учень без винятку. Ця ознака розглянутого принципу випливає з положення про гуманний підхід до особистості учня. Індивідуальний підхід активно, розвиває творчий розвиток індивідуальності учня. Індивідуальний підхід робить позитивний вплив на формування особи кожної дитини при умові, якщо він здійснюється в певній послідовності і системі, як безперервний, чітко організований процес. Прийоми і методи індивідуального підходу не є специфічними, вони загально педагогічні. При проведенні індивідуальної роботи в процесі різної дитячої діяльності педагог постійно повинен спиратися на колектив, на колективні

зв'язки дітей усередині групи. Колектив є тією силою, яка укріплює в дитині суспільні початки. Неможливо виховати зовні спілкування з колективом такі якості, як доброзичливість, відчуття взаємодопомоги, відповідальності за загальну справу. Початкове виховання дитини в школі має допомагати остаточному формуванню у нього задатків і нахилів до певних видів мистецтва і знань. Ось чому так важливо, чи зуміє педагог крім навчання дитини нових знань, допомогти гармонійному формуванню у нього нових умінь, які знадобляться дитині для роботи з різними навчальними матеріалами.

Висновки з дослідження і перспективи подальших розвідок у цьому напрямі. Виховання дітей у школі, а також сам освітній процес, надають безпосереднє вплив на розвиток малюка, яке саме в школі отримує новий рівень. Звичайно, в першу чергу у дитини розвивається інтерес до нових знань, але не потрібно забувати, що ці знання він отримує в колективі. Від того, як складуться його стосунки з однокласниками, залежить наскільки гармонійно він буде розвиватися. Невміння знайти спільну мову з ровесниками може стати причиною відхилень у психічному розвитку малюка або, як мінімум, вплинути на його успішність в майбутньому. Це один важливий момент виховання дитини в школі. Інший важливий момент – це темпи розвитку дитини. Величезну роль тут грають особливості виховання, які застосовує конкретний вчитель. Малюк спочатку налаштований своїми батьками на отримання в школі нових знань, а методи і успіхи навчання є визначальними в тому, чи буде цей інтерес розвиватися далі чи зупинитися із-за поганих оцінок і дивних методів виховання вчителя. Початковий етап розвитку тим і складний, що сила впливу педагога на особистість малюка досить сильна, а освіта, розвиток і виховання дуже тісно пов'язані: якість виховання безпосередньо впливає на інтенсивність розвитку і навчання дитини.

Література

1. Вульфів Б.З., Іванов В.Д. Основи педагогіки в лекціях, ситуаціях, первоисточниках. – М., 1997
2. Ларіна О.А., Каратьян Т.В., Акрушенко А.В. – Психологія розвитку та вікова психологія. Конспект лекцій. – М., Эксмо – 2008
3. Общие основы педагогике // Под ред. Ф.Ф. Королёва, В.Е. Гмурмана. – М., 1967
4. Педагогика / Под ред Ю.К. Бабанского. – М., 1988.

УДК 37.015.31:17.022.1

Кузьміна О.В.

*доктор педагогічних наук, професор кафедри педагогіки ДВНЗ «ДДПУ»,
kuzmina_ev@list.ru*

Смоляков О.

*здобувач вищої освіти 4 курс фізико-математичного факультету, ДВНЗ
«ДДПУ»*

ПРОБЛЕМИ МОРАЛЬНОГО ВИХОВАННЯ В СУЧАСНІЙ ШКОЛІ

Стаття присвячена вивченню проблеми морального виховання в сучасній школі. У ній окреслено потребу в моральному вихованні школярів, деякі його проблеми в сучасній школі і надано рекомендації для удосконалення процесу морального виховання.

Ключові слова: моральне виховання, моральність, сучасна школа.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. У всі віки дітям

прищеплювали моральну вихованість, вона цінувалася людьми. Глибокі соціально-економічні перетворення, що відбуваються в сучасному суспільстві, змушують нас розмірковувати про майбутнє України, про її молодь. В даний час моральні орієнтири розмиті, підростаюче покоління можна звинувачувати в бездуховності, безвір'ї, агресивності, почастишали випадки дитячої злочинності. Тому актуальність проблеми виховання школярів пов'язана з тим, що сучасне українське суспільство потребує людей, що володіють не тільки теоретичними і практичними науковими знаннями, а й моральною культурою. У сучасному світі на школяра обрушується величезна кількість інформації, і потрібно допомогти йому створити особливе мірило.

Перед загальноосвітньою школою ставиться задача підготовки відповідального громадянина, здатного самостійно оцінювати що відбувається і будувати свою діяльність відповідно до інтересів оточуючих його людей, суспільства, держави. Вирішення цього завдання пов'язане з формуванням стійких моральних властивостей особистості школяра.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, у яких започатковано розв'язання проблеми і на які спирається автор, виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття. Проблеми морального виховання особистості досліджували видатні філософи, мислителі і педагоги різних країн та епох. Вони представлені в працях М. Бердяєва, П. Блонського, В. Вахтерова, К. Вентцеля, В. Гегеля, Г. Гельвеція, І. Герберта, О. Духновича, І. Канта, П. Каптерева, Я. Коменського, А. Макаренка, Ж.-Ж. Руссо, Г. Сковороди, В. Сухомлинського, Л. Толстого, К. Ушинського та ін.

Моральне виховання – дуже важка робота для вчителя, тому що не завжди збігаються вимоги школи і сім'ї, у суспільстві відбувається багато негативного, нелегко скласти програму виховної роботи, усе в ній передбачити і виконати.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Виявити проблеми морального виховання в сучасній школі. Проаналізувати шляхи підвищення ефективності процесу морального виховання.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням здобутих наукових результатів. Неозброєним оком видно, що моральна культура сучасної молоді далека від високого рівня. Цинізм, грубощі у спілкуванні з дорослими та ровесниками, жорстокість, нерозуміння високохудожнього мистецтва та навіть небажання його сприймати – усе це, на жаль, притаманне їй. Проблема відродження моральної культури та духовності підштовхують вітчизняну філософську та педагогічну думку до нового осмислення таких понять, як моральність, моральна культура та моральні цінності.

Моральність – охоплює моральні погляди, переконання, почуття, стосунки, поведінку людей.

Моральна культура формується на основі моральної свідомості, яка є результатом морального виховання. Треба наголосити на тому, що моральне виховання – це виховна діяльність школи і сім'ї, що має на меті формування стійких моральних якостей, потреб, почуттів, навичок і звичок поведінки на основі засвоєння ідеалів, норм і принципів моралі, участь у практичній діяльності. В свою чергу, моральна свідомість – це одна із сторін суспільної свідомості, яка у вигляді уявлень і понять відображає реальні відношення і регулює моральний бік діяльності людини.

Складовими моральної культури є культура етичного мислення, культура почуттів і культура поведінки, які визначають рівень опанування вихованцем морального досвіду суспільства, спроможність цілеспрямовано й послідовно дотримуватись моральних цінностей, норм, принципів та готовність до постійного самовдосконалення. У сучасному розумінні моральні цінності – одна із форм виявлення моральних ставлень суспільства. Під цінностями розуміють, по-перше, моральне значення, гідність особистості і її вчинків чи

моральні характеристики суспільних інститутів; по-друге, цінність уявлення, що стосується галузі моральної свідомості – моральні норми, принципи, ідеали, поняття добра і зла, справедливості, щастя.

В останні роки, моральному вихованню школярів приділяють особливу увагу.

У сучасній школі основними проблемами морального виховання є:

- Проблема змісту морального виховання на уроці і в позаурочний час.
- Місце і час морального виховання.

Так коли ж здійснювати моральне виховання? Більшість дослідників даної проблеми і педагогів-практиків вважають, що моральне виховання здійснюється на уроках гуманітарного циклу. Існує також точка зору, що моральним вихованням має займатися сім'я. Та насправді моральне виховання має так чи інакше здійснюватися на кожному уроці, на кожній перерві, на кожному позакласному заході. Будь-яка подія, будь-який випадок може стати приводом дати дітям урок моральності. Що стосується першої проблеми, то зміст морального виховання в національній школі дається в концепціях національного виховання (1996 р.), позакласної виховної роботи (1994 р.), української національної школи-родини (1994 р.), безперервної системи національного виховання (1994 р.) та в інших нормативних документах. Він включає в себе формування національної свідомості, виховання любові до розбудови національної державності; патріотизм; участь молоді в практичних справах розбудови нашої держави; формування в учнів почуття гідності, гордості за свою Батьківщину, вірності Україні. У зміцненні патріотичних почуттів велику роль відіграє героїчне виховання – формування бойового морально-психологічного духу, виховання глибокого розуміння громадянського обов'язку, готовності захищати Батьківщину, оволодіння військовими знаннями, вивчення бойових традицій та героїчних сторінок історії українського народу, його збройних сил.

О. Вишневський виділяє три етапи розвитку національної свідомості дитини.

I. Етап етнічного самоусвідомлення з раннього дитинства – це формування культу рідного дому, сім'ї, предків, рідного села, міста. У процесі етнізації велике значення має рідна мова, казки, народні пісні, звичаї, обряди, творчість.

II. Етап національно-політичного самоусвідомлення в підлітковому віці – це відновлення історичної пам'яті, формування почуття національної гідності.

III. Етап громадсько-державного самоусвідомлення – це формування правильного розуміння понять «патріотизм», «націоналізм», «інтернаціоналізм», прищеплення почуття національної, расової, конфесійної толерантності. Моральні цінності поділяються на такі групи: о загальнолюдські, абсолютно вічні, які мають необмежену сферу застосування (гуманізм, доброта, чесність, правда, гідність, мудрість, справедливість, відчуття прекрасного тощо) [6, с.252].

Сьогодні важливого значення в моральному вихованні надається національним традиціям, цінностям, ідеалам українського народу, зумовленим історичними, економічними умовами, відображуючи реальні відносини між людьми. Важливим орієнтиром в цьому напрямі є нова концепція виховної роботи. В ній відображене як основне завдання гуманізації виховання формування моральної культури. В умовах перевантаження навчальної програми сучасної української школи особливу роль у формуванні моральної культури підлітків відіграє позаурочна діяльність. Вона містить значний потенціал активних форм, методів, засобів і прийомів роботи. Дуже важливим є проведення виховних годин, «уроків серця», які не тільки дають певне коло знань у моральній сфері, а й активно залучають їх до духовних скарбів нашого народу. При проведенні виховних годин доречно використовувати весь арсенал відомих методів виховання: настанови через пояснення, переконання, бесіди, аналіз проблемних ситуацій, методичні й рольові ігри, драматизацію, метод

незакінчених речень, спільне читання або перегляд кінострічок з обговоренням, малювання, ведення особистих щоденників, виконання спеціальних домашніх завдань.

Треба зазначити, що особливу цінність у справі морального виховання підлітків крім виховних годин грають й інші форми позакласної та позашкільної виховної роботи. Це такі як: тематичні вечори, вечори запитань і відповідей, конференції, тижні різних предметів, конкурси, олімпіади, фестивалі, гуртки, екскурсії, походи, класні години, читання художньої літератури, тощо. Важливо звернути увагу й на святкування дат народного календаря, яке має місце у моральному вихованні.

Підвищення результативності виховного процесу завжди було актуальним питанням. Нині школа прагне долати формалізм, удосконалювати виховну діяльність педагогічних колективів. Типовими проявами формалізму у виховному процесі є:

– дроблення виховного процесу, тобто однобічно-аналітичний підхід до планування, здійснення й оцінювання виховної роботи, що суперечить цілісності реального процесу розвитку людини й суспільства.

– гонитва за кількістю виховних впливів, що суперечить характеру реального процесу розвитку людини і суспільства.

– однобічність трактування впливу, яка суперечить багатостороннім виявам реальної людини і колективу. Так, бесіду, доручення тощо нерідко розглядають як засіб лише морального або естетичного виховання, хоча насправді вони є комплексними методами виховання взагалі;

– відсталість форм виховного впливу, традиційний, консервативний підхід до виховної роботи, який суперечить динамізму розвитку особистості та суспільства.

– зовні показний характер виховної роботи, що суперечить характеру внутрішнього розвитку людини і колективу, тобто виховання має охоплювати

відкриті та приховані впливи на особистість, що формується. Їх мета – розвиток внутрішніх установок;

– незавершеність, неповнота виховних впливів, тобто їх однобічно навчаючий характер, зведення виховної роботи до заходів для вихованців.

Удосконалення процесу морального виховання в школі передбачає:

– **організацію виховних центрів** – створення музеїв, тематичне оформлення рекреацій. Як стверджував В. Сухомлинський, у школі і стіни повинні говорити. Така інформаційно-образна насиченість шкільних приміщень не тільки збагачує учнів знаннями, які виходять за межі навчальних програм, а й має відчутний виховний вплив на них;

– **органічне поєднання завдань**, вирішуваних школою, з потребами довкілля. Це передусім організація допомоги школярів населенню в охороні та примноженні багатств природи, у вирішенні проблем виробництва, орієнтації учнів на вибір професії, потрібної для їх міста чи села;

– **створення в школі морально-психологічного клімату** поваги до знань. Школа має пропагувати серед учнів думку, що в цивілізованому суспільстві людині вигідно бути вихованою і освіченою. Це потрібно й суспільству. Треба долати тимчасове явище неповаги до вихованості й освіченості, яке, на жаль, ще існує;

– **розумне співвідношення** між інформаційними методами впливу на учнів і залученням їх до різних видів діяльності. Це зумовлено тим, що в школі превалюють словесні методи морального виховання, які дають змогу формувати погляди і переконання учнів, але не забезпечують вироблення відповідних навичок і звичок поведінки. Цим пояснюється розрив між свідомістю і поведінкою деяких школярів. Залучення учнів до різноманітних видів діяльності сприяє подоланню такого розриву;

– **своєчасне проведення виховних заходів**, акцентування уваги на профілактиці негативних явищ в учнівському середовищі. Нерідко деякі виховні заходи проводять лише після того, як у школі стався неприємний

випадок. Але річ у тім, що моральне виховання повинно бути профілактичним, запобігати негативним явищам, а не очікувати їх, щоб відтак усунути їх причини;

– *створення умов для розвитку самостійності та ініціативи учнів, їх самоврядування, самоосвіти та самовиховання;*

– *подолання авторитарного стилю у ставленні педагогів до учнів.*

Підготовка учнів до життя в демократичному суспільстві потребує відмови від командного стилю в ставленні до них. Школа має бути взірцем демократизації українського суспільства, а учні за період перебування в ній повинні набути достатнього досвіду стосунків на демократичних засадах.

Висновки з дослідження і перспективи подальших розвідок у цьому напрямі. Духовно-моральний розвиток особистості – процес, що триває протягом усього її свідомого життя. Виховання – це друге народження. Справжнє виховання полягає в тому, щоб моральний ідеал добра, правди, честі, духовної праці жив у кожному юному серці, утверджувався в активній діяльності як невід’ємна частина власного єства, власної думки, почуттів, намірів. Сьогодні така освітня ідея стає домінуючою, бо проголошує людину найвищою цінністю суспільства, пропонує шляхи і принципи виховання особистості, здатної до активної творчої діяльності, саморозвитку і самовдосконалення.

Література

1. Андріанов, М. Розмови про прекрасне і добром: етичне виховання // Виховання школярів. – 2002. – №9 – С. 26 – 36.
2. Григорович Л. А. Педагогіка і психологія. – М., 2001р.
3. Карпенчук С. Г. Теорія і методика виховання: Навч. посібник. – К.:Вища шк., 1997.
4. Рожков М. І., Байбородова Л. В. Організація виховного процесу в школі. – М., 2001 р.

5. Словарь по этике / Под ред. А. А. Гусейнова, И.С. Ко

6. Фіцула М. М. Педагогіка: Навчальний посібник для студентів вищих педагогічних закладів освіти. – К.: Видавничий центр «Академія», 2002. – 528 с.

УДК 37.015.31:6|3.81/. 84

Кузьміна О.В.

доктор педагогічних наук, професор кафедри педагогіки ДВНЗ «ДДПУ»,

kyzmina_ev@list.ru

Фасольняк І.Ю.

здобувач вищої освіти 2 курсу факультету підготовки вчителів початкових класів, ДВНЗ «ДДПУ»

ФОРМИ ТА МЕТОДИ ПРОФІЛАКТИКИ ШКІДЛИВИХ ЗВИЧОК У ШКОЛЯРІВ

У статті розглядається одне з актуальних питань сучасності, а саме: профілактика поганих звичок у школярів. Робота містить перелік форм та методів роботи, які може застосовувати педагог, щодо профілактики шкідливих звичок у підлітковому середовищі. Батьки і педагоги повинні розуміти, що завжди необхідно підтримувати дитину і давати їй розуміти, як сильно її люблять. Охарактеризовано форми і методи роботи з батьками. Розкрито роль взаємодії школи та сім'ї у вихованні гармонійно розвиненого і здорового громадянина.

Ключові слова: школа, шкідливі, звички, школярі, вчителі, батьки.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. У життя молоді

нікотин і алкоголь так глибоко проникли, що вже для того, щоб спробувати, не потрібно знаходити собі погану компанію. Причому такі згубні звички можуть бути присутніми в житті цілком нормальних хлопців і дівчат із забезпечених сімей. Питається: що спонукає їх на це?

Аналіз останніх досліджень і публікацій, у яких започатковано розв'язання проблеми і на які спирається автор, виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття. Багато науковців, педагогів, розглядають форми та методи профілактики поганих звичок у школярів. Протягом багатьох років вживання алкоголю, тютюну досліджувалися такими вченими різних країн як: Н. Анісімов, С. Л. Гірницький, А. Майоров, О. І. Пилипенко, О. О. Яременко. Вчені звертають увагу на той факт, що поява негативних звичок є тільки наслідками, а причини, пов'язані з труднощами саморегуляції й адаптації. Медичні обстеження довели, що такі залежності не передаються генетично, передається лише схильність до них, яка формується під дією негативних чинників соціального середовища.

Формування цілей статті (постановка завдання). Довести необхідність профілактики поганих звичок у виховному процесі школярів.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням здобутих наукових результатів. Тривожить поглиблення останнім часом кризи самооцінки дітей шкільного віку. Причина криється у відсутності можливості задовольнити потребу підлітка в суспільному визнанні, що в свою чергу, затримує його особистісне самовизначення. Тому діти тягнуться до інтимно-особистісного і стихійно – групового спілкування з однолітками (вуличні компанії, неформальні групи, де взаємне непорозуміння дітей із дорослими переходить в інтеграцію). Саме в процесі стихійно-групового спілкування стійкого характеру набуває агресивність. Шкідлива звичка – це хвороба, згубна пристрасть. Мотивація до здорового способу життя, зміна внутрішньої програми поведінки допомагають «почати з нуля», знайти корисні

звички, які лежать в основі довголіття та щасливого життя. Боротьба зі шкідливими звичками людини – нелегке випробування, але приклавши зусилля, з неї можна вийти переможцем [2].

З кожним роком діти все раніше починають дорослішати. Алкоголь та цигарки для багатьох стали невід'ємними атрибутами дорослішання. Щоб запобігти цьому, батькам важливо дотримуватись кількох правил.

Важливо подавати правильний приклад, адже діти з раннього дитинства наслідують своїх батьків та близьких у всьому. Коли ви влаштовуєте пишні застілля, щедро накриваєте стіл і розпочинаєте трапезу чаркою, то в дитини виробляється хибне уявлення, що прийом гостей повинен супроводжуватись алкоголем. Тому намагайтесь власним прикладом показати, алкоголь не є буденністю – це свого роду «розкіш», яка дозволена лише дорослим і в невеликих дозах. Розмовляйте зі своєю дитиною. Вже змалку розповідайте про згубний вплив алкоголю та наслідки зловживання ним. Але не забувайте підкріплювати слова власним позитивним прикладом. Адже батько чи мати, які щовечора п'ють спиртне, не будуть авторитетом для своїх дітей [5]. Любіть свою дитину. Часто підлітки починають вживати алкоголь тому, що їх не долюбили в дитинстві, батьки не мали та не мають часу на їх виховання, спілкування з ними. Знаходьте час та можливість бути поруч з вашими дітьми, беріть участь у їхньому житті, але пам'ятайте, що вони дорослішають з кожним днем. Однак бути уважним до дитини – це не значить пильно наглядати за кожним її кроком і підозрювати в усьому поганому. Це значить – любити і підтримувати її [4]. Профілактичну роботу з школярами необхідно спрямувати передусім на неповнолітніх, так як в цей період розвитку перед дитиною стоїть безліч самих різних завдань, і головна з них – самовизначення. Дуже важливо зрозуміти себе і свої можливості, своє місце і призначення в житті. Цей процес виховної діяльності потребує особливої уваги з ряду причин:

1. Старший шкільний період – останній етап початкової ланки соціалізації дитини на рівні дитячого садка. В цьому віці відбуваються істотні

зміни в психічному житті дитини. Така зміна життєвої позиції призводить до прояву або посилення вже наявних відхилень у поведінці дитини, а також виникнення нових труднощів у пристосуванні до майбутнього шкільного життя.

2. Існує дуже обмежена кількість досліджень, які враховували б нову суспільно – політичну й соціально – економічну ситуацію в країні, що істотно впливає на завдання педагогічної діяльності, потребує нових підходів до організації виховання дітей.

3. Великий вплив на формування особистості дитини, на виникнення і розвиток негативних проявів у поведінці має склад сім'ї, загально освітній рівень батьків та їхні виховні позиції [3].

Система профілактичних та корекційних заходів пов'язана зі створенням у дітей альтернативної мотивації по відношенню до негативних потреб, які виникають, підведенням їх до обдуманого вибору. Стійкість особистісних рис і хоча б елементи позитивної мотивації стають тим фундаментом, на якому може будуватися програма допомоги і підтримки школярів з ненормативною поведінкою. Вирішення цих завдань необхідно здійснювати такими трьома етапами: спонукальний, формувальний та етап удосконалення. На спонукальному етапі (6-7 років) викладач вирішує такі завдання: залучення дезадаптованих школярів до систематичних занять фізичними вправами, створення передумов для формування позитивної мотивації, інтересу до фізично-спортивної діяльності. Фізичні вправи і рухливі ігри на подовжених змінах проводяться як активний відпочинок з метою зниження стомлення, що виникло в результаті учбової діяльності і підвищення розумової працездатності. Вони сприяють підвищенню об'єму умінь і навиків самостійних занять фізичними вправами. Формувальний етап (7-8 років) передбачає вдосконалення індивідуальних засобів і методів корекції психологічного стану у поєднанні з комплексним розвитком адаптаційних можливостей, фізичних здібностей, працездатності; виховання морально-вольових та моральних якостей;

адаптацію підлітків до сучасних умов навчально-виховної роботи школи. На етапі вдосконалення (9-11 років) здійснюється формування стійких моральних звичок та досвіду поведінки, корекція психофізіологічних якостей, виховання вольових якостей, формування моральних та духовних цінностей.

Профілактична робота включає в себе наступні заходи:

Групові форми роботи, в тому числі психотерапевтичні, які:

а) відкривають можливість формування в актуальних для всіх і кожного життєвих ситуаціях отримання нового досвіду нормальних людських взаємин, стимулюють знову виникаючі концепції «Я», нові моделі ідентифікації;

б) забезпечують формування почуття приналежності до ближніх, що виключає ізоляцію в навколишньому середовищі; захищеність від хронічного стресу; розширення тимчасових перспектив.

Вправи, які при цьому виконують учасники занять, – рольові ігри, тренінги тощо, – допоможуть отримати новий досвід при взаємодії з оточуючими шляхом включення різноманітних відчуттів – від найнеобразливіших до тих, що захоплюють дух. Розігруються не тільки сцени з життя, які підліткам добре знайомі, але й робиться спроба поринути в невідомий світ дорослих. Це допомагає розширити уявлення про життя, про свої можливості, почуття, розібратися в проблемах, приміряти на себе дорослі ролі, зрозуміти «зсередини» своїх батьків, викладачів, вихователів, близьких, а значить, зробити ще один крок до дорослості.

Вимоги до профілактичної освіти:

1. Комплексне та системне викладання всіх знань в області профілактичної освіти повинно стати частиною обов'язкового навчання у школі, починаючи з молодших класів.

2. Профілактична освіта повинна, перш за все, виховувати в учнів почуття відповідальності за своє здоров'я та за свою поведінку [1].

Висновки з дослідження і перспективи подальших розвідок у цьому напрямі. Таким чином, на шкільній період припадає інтенсивний розвиток

усього організму і сумно, що саме в цей час діти починають усвідомлено губити своє здоров'я, калічити своє майбутнє небезпечними отрутами – цигарками, алкоголем і наркотиками. Саме педагоги та батьки повинні допомогти, підтримати та порадити кожній дитині у виборі здорового способу життя.

Література

1. Александров А. А., Александрова В. Ю. Курение и его профилактика в школе. – М.: Медіа Сфера, 1996. – 96 с.
2. Анісімов Л. Н. Профилактика пьянства, алкоголизма и наркомании среди молодежи. – М.: Юрид. лит., 1998. – 173с.
3. Закревський В. Алкоголізм – руйнівник підростаючого покоління // Позакласний час. – 2005. – № 17. – С. 87–89
4. Райс Ф. Психология подросткового и юношеского возраста. Сер. Мастера психологии. – СПб.: Питер, 2000. – 624 с.
5. Яременко О., О. Балакірєва, О. Вакуленко та ін.. / Формування здорового способу життя молоді: проблеми і перспективи – К., 2000. – 207 с.

ВИМОГИ ДО ОФОРМЛЕННЯ СТАТЕЙ

У збірнику наукових праць «Актуальні питання сучасної педагогіки» публікуються наукові статті за напрямками:

1. Вища школа
2. Загальна школа.
3. Початкова школа.
4. Дошкільна педагогіка.
5. Історія педагогіки.
6. Соціальна педагогіка.

Наукові статті, що подаються до друку, повинні бути написані українською мовою (крім статей, надісланих зарубіжними учасниками) та містити матеріал, не опублікований раніше.

Обсяг статті, включно зі списком цитованої літератури (не більше 12 джерел), повинен становити не більше 5 повних сторінок формату А4.

Рукопис оформляється згідно з Держстандартом ДСТУ 3008-95 за такою структурою:

У першому рядку: ліворуч (без відступу) вказують класифікаційний індекс **УДК** (шрифт Times New Roman, напівжирний, прямий, кегль 14). УДК надається довідково-бібліографічним відділом бібліотеки ВНЗ, де ви працюєте. За правильність надання УДК несуть відповідальність працівники бібліотеки.

Прізвище та ім'я автора(ів) статті (вирівнювання по центру, шрифт Times New Roman, напівжирний, прямий, кегль 14).

Посада, вчене звання, місце роботи, адреса електронної пошти (вирівнювання по центру, шрифт Times New Roman, напівжирний, *курсив*, кегль 14).

Назва статті розміщується нижче через один інтервал, вирівнювання по центру, шрифт Times New Roman, напівжирний, прямий, кегль 14, усі літери прописні.

Анотація подається через один інтервал від назви статті, вирівнювання по ширині, шрифт Times New Roman, кегль 14, *курсив*, відступ першого рядка на 1,25 см. Текст анотації повинен мати обсяг 4-5 рядків, у якому стисло

викладається актуальність статті, мета, зміст, перспективи подальших досліджень.

Ключові слова розташовуються безпосередньо під анотацією, вирівнювання по ширині, шрифт Times New Roman, кегль 14, *курсив*, відступ першого рядка на 1,25 см.

Основний текст статті, розподілений на абзаци, подається відповідно до вимог: набір тексту здійснюється у редакторі Microsoft Word (розширення.docx,.doc,.rtf), шрифт Times New Roman, кегль 14, прямий, через 1,5 міжрядкових інтервали, на аркуші формату А4 (книжковий), усі береги по 2 см.

Основний текст статті повинен містити необхідні елементи (без нумерації в тексті), які потрібно виділити напівжирним шрифтом:

1. **Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями.**

2. **Аналіз останніх досліджень і публікацій, у яких започатковано розв'язання проблеми і на які спирається автор, виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття.**

3. **Формулювання цілей статті (постановка завдання).**

4. **Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням здобутих наукових результатів.**

5. **Висновки з дослідження і перспективи подальших розвідок у цьому напрямі.**

6. **Література** (розміщується через один інтервал від останнього рядка тексту з відступом слова «Література» на 1,25 см).

Посилання на використані джерела подаються по тексту у квадратних дужках ([1, с. 3]). Оформлення літературних джерел слід виконувати відповідно до вимог ДСТУ ГОСТ 7.1:2006 «Система стандартів з інформації, бібліотечної та видавничої справи. Бібліографічний запис. Бібліографічний опис. Загальні вимоги та правила складання».

Рисунки (схеми, графіки, малюнки, фото та ін.) вставляють у статтю в одному з форматів (.jpeg,.bmp,.tif,.gif) з роздільною здатністю не менше за 300

дрі (подавати якісні оригінали). Написи на рисунках виконують шрифтом основного тексту та розміру. Рисунки підписують і нумерують (якщо їх більше ніж один) під рисунком по центру тексту за допомогою шрифту Times New Roman, кегль 14, *курсив*. **Усі об'єкти в простих рисунках, зроблених у Word, мають бути обов'язково згруповані.** Текст статті не повинен містити рисунків і/або тексту в рамках, рисунків, розташованих поверх/за текстом й т.п. – текст слід форматувати таким чином, щоб для всіх об'єктів було встановлено розміщення «у тексті». Складні, багатооб'єктні рисунки з нашаруваннями готувати за допомогою графічних редакторів (CorelDraw, PhotoShop та ін.).

Таблиці повинні мати вертикальну орієнтацію і будуватися за допомогою майстра таблиць редактора Word з арабською нумерацією, текст у таблиці оформлюється шрифтом Times New Roman, кегль 14, через 1 міжрядковий інтервал. Обсяг таблиць не повинен перевищувати 1/4 загального обсягу статті.

УВАГА!!! У тексті не допускається вирівнювання пропусками (для цього використовуються параметри абзацу); розрізняються дефіс «-», який не відділяється пропусками, і тире «—», яке відділяється з обох боків пропусками; перед розділовими знаками пробіл не ставиться, а після них – ставиться. Дужки та лапки безпосередньо охоплюють текстовий блок і відділяються пробілами лише зовні. У документі не застосовуються колонтитули (крім першої сторінки публікації зі знаком авторського права) та зноски.

У тексті статті ініціали відділяються від прізвищ, а сторінка від номера нерозривним пробілом (комбінація клавіш Ctrl+Shift+Пробіл), напр: *І. О. Синиця* або *с. 15*.

ПОПЕРЕДЖЕННЯ!!! Текст має бути вчитаний і перевірений. Статті друкуються в авторській редакції. За достовірність фактів, цитат, власних імен, посилань на літературні джерела та інші відомості відповідають автори публікацій. Посилання на роботи, що не публікувались не припустиме.

Наприкінці статті автор вказує дату відправлення оригіналу статті до редакції.

7. Відомості про кожного автора подаються на окремому листі (не входить в оплату за статтю), де зазначається:

Прізвище, ім'я, по батькові _____

Вчене звання _____

Науковий ступінь _____

Посада _____

Місце роботи _____

Поштова домашня адреса: _____

Країна _____

Номер мобільного телефону _____

Адреса електронної пошти _____

УВАГА!!! Обов'язковою для всіх авторів, які не мають наукового ступеня, є **зовнішня рецензія-рекомендація**. Для авторів без вченого ступеня (зокрема й магістрантів) рукопис супроводжується рецензією наукового керівника.

Видання здійснюється із залученням авторських коштів: для викладачів, вчителів – 20 грн. за одну сторінку тексту, для аспірантів – 15 грн. за одну сторінку тексту, для студентів – 10 грн. за одну сторінку тексту. Вартість одного примірника 50 грн. Оплата здійснюється особисто за адресою: м. Слов'янськ, Державний вищий навчальний заклад «Донбаський державний педагогічний університет», кафедра педагогіки, Г. Батюка, 19, головний корпус, 6 поверх, ауд. 626 **або перерахуванням** на картку Приватбанку № 5168 7572 9774 0617 із позначкою «За статтю **прізвище автора**» після повідомлення на електронну адресу автора про прийняття редколегією статті до друку, але не пізніше 5 днів після отримання повідомлення.

Матеріали для публікації можуть подаватись або особисто за адресою: м. Слов'янськ, Державний вищий навчальний заклад «Донбаський державний педагогічний університет», кафедра педагогіки, Г. Батюка, 19, головний корпус, 6 поверх, ауд. 626, або електронний варіант надіслати на електронну пошту за адресою **kafedra.pedagogiku@ukr.net**. Назва файлу повинна мати прізвище автора **Шевченко_стаття.doc, Шевченко_квитанція.jpeg**.

ЗМІСТ

КУЗЬМІНА О. В., ГРИБОЄДОВА Т. О. ПИТАННЯ ГОТОВНОСТІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ ІНТЕРНАТНИХ ЗАКЛАДІВ ДО САМОСТІЙНОГО ЖИТТЯ.....	3
ГРИШИНА Г. Г. ВИХОВАННЯ ШКОЛЯРІВ НА НАЦІОНАЛЬНИХ ТРАДИЦІЯХ.....	8
КУЗЬМІНА О. В., КАШУБА В. ЗАСОБИ ПОДОЛАННЯ КОМП'ЮТЕРНОЇ ЗАЛЕЖНОСТІ В УЧНІВ.....	13
ЩЕРБАКОВА К. М. ДО ПРОБЛЕМИ ОБДАРОВАНOSTІ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ (НА МАТЕРІАЛАХ ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ).....	19
КУЗЬМІНА О. В., КОРЕННА К. О. РОЛЬ НЕСТАНДАРТНИХ УРОКІВ ЯК ОДНОГО ІЗ ЗАСОБІВ АКТИВІЗАЦІЇ ПІЗНАВАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ	25
САЯПІНА С. А. НАУКОВІ ПІДХОДИ ДО ПЕРІОДИЗАЦІЇ РОЗВИТКУ ВІТЧИЗНЯНОЇ ДОШКІЛЬНОЇ ПЕДАГОГІКИ ЯК НАУКИ (1960 р. – ПОЧАТОК ХХІ СТОЛІТТЯ).....	32
КУЗЬМІНА О. В., ВАГНЕР Г. О. РЕАЛІЗАЦІЯ ІДЕЙ І ЗАСОБІВ «ХРИСТІЯНСЬКОЇ КОЗАЦЬКОЇ РЕСПУБЛІКИ» ДЛЯ ВИХОВАННЯ ПАТРІОТИЗМУ	38
КРУТОГОРСЬКА Н. Ю., БОНДАРЕНКО А. В. КОЗАЦЬКА ПІСНЯ ЯК ЗАСІБ ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ ОСОБИСТОСТІ	48
КУЗЬМІНА О. В., ВОЛІК С. В. ВИРОБНИЧА ПРАКТИКА – ЯК ПЕРШИЙ ДОСВІД ЗНАЙОМСТВА З УЧНЯМИ	54
БІЛЕЦЬКИЙ О. А., ДЬОМІНА Г. О. РОДИНА ЯК ФАКТОР СОЦІАЛІЗАЦІЇ СТАРШОКЛАСНИКІВ	60
КУЗЬМІНА О. В., БЕЗСМЕРТНА А. АНАЛІЗ ПРИЧИН ДЕВІАНТНОЇ ПОВЕДІНКИ УЧНІВ.....	67
ПЛЮХІНА Н. П., ШЕВЧЕНКО В. М. РОЛЬ НАРОДНОЇ ПЕДАГОГІКИ В ПАТРІОТИЧНОМУ ВИХОВАННІ МОЛОДІ (ШКОЛЯРІ 12-15 РОКІВ)	75
КУЗЬМІНА О. В., РЯБЕНЬКА Д. С. ЄДНІСТЬ СІМ'Ї ТА ШКОЛИ ПО ФОРМУВАННЮ УМІНЬ ТА НАВИЧОК КУЛЬТУРИ РОЗУМОВОЇ ПРАЦІ У ШКОЛЯРІВ	83

ГРЕШ І. Б. ТВОРЧИСТЬ СУЧАСНОГО ВЧИТЕЛЯ В СТРУКТУРІ ПЕДАГОГІЧНОЇ МАЙСТЕРНОСТІ.....	88
КУЗЬМІНА О. В., АФАНАСЬЄВА Є. М. НОРМУВАННЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ШКОЛЯРІВ	92
КУЗЬМІНА О. В., ДЕМ'ЯНЕНКО Д. РОЛЬ НЕСТАНДАРТНИХ УРОКІВ – ОДИН З ШЛЯХІВ АКТИВІЗАЦІЇ ПІЗНАВАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ УЧНІВ.....	96
КУЗЬМІНА О. В., ДЯЧЕНКО В. М. ВПЛИВ СІМ'Ї НА ФОРМУВАННЯ ПІЗНАВАЛЬНИХ ІНТЕРЕСІВ УЧНІВ.....	102
КУЗЬМІНА О. В., КАРПЕНКО К. В. ВИКОРИСТАННЯ КАЗОК У ВИХОВАННІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ	108
КУЗЬМІНА О. В., КРИШТАЛЬ І. ШЛЯХИ ВДОСКОНАЛЕННЯ УРОКУ	113
КУЗЬМІНА О. В., КРЮЧЕНКО Д. О. В. О. СУХОМЛИНСЬКИЙ ПРО ВЗАЄМИНИ МІЖ БАТЬКАМИ ТА ДІТЬМИ – ЯК ОДИН З ФАКТОРІВ ВИХОВАННЯ У РОДИНІ.....	118
КУЗЬМІНА О. В., САДОВСЬКИЙ П. З ДОСВІДУ ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ У ГРУПІ ПРОДОВЖЕНОГО ДНЯ	123
КУЗЬМІНА О. В., СОБІНА К. ОСНОВНІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ У ШКОЛЯРІВ УМІННЯ ВЧИТИСЯ	128
КУЗЬМІНА О. В., ЧАЛА К. І. РОЛЬ ІНТЕГРОВАНИХ УРОКІВ В ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ.....	133
КУЗЬМІНА О. В., ДЕДУШЕВА В. К. ШЛЯХИ УДОСКОНАЛЕННЯ СУЧАСНОГО УРОКУ.....	138
КУЗЬМІНА О. В., АРТЬОМОВА М. Є. ОСОБИСТІСНИЙ ПІДХІД – ОДИН ІЗ ШЛЯХІВ АКТИВІЗАЦІЇ НАВЧАЛЬНО-ВИХОВНОГО ПРОЦЕСУ	142
КУЗЬМІНА О. В., ІВАНОВА І. ІНДИВІДУЛЬНИЙ ПІДХІД ДО МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ У ПРОЦЕСІ НАВЧАННЯ ТА ВИХОВАННЯ	147
КУЗЬМІНА О. В., СМОЛЯКОВ О. ПРОБЛЕМИ МОРАЛЬНОГО ВИХОВАННЯ В СУЧАСНІЙ ШКОЛІ	151
КУЗЬМІНА О. В., ФАСОЛЬНЯК І. Ю. ФОРМИ ТА МЕТОДИ ПРОФІЛАКТИКИ ШКІДЛИВИХ ЗВИЧОК У ШКОЛЯРІВ	159

Актуальні питання сучасної педагогіки

*Збірник наукових праць
Виходить двічі на рік
(Випуск 3)*

Відповідальний редактор:

О. В. Кузьміна – доктор педагогічних наук, професор кафедри педагогіки
Державного вищого навчального закладу «Донбаський державний педагогічний
університет»

Комп'ютерна верстка – **К. Ю. Іванова**

Адреса редакції: 84121, Донецька область, м. Слов'янськ, вул. Г. Батюка,
19, ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет», кафедра
педагогіки (головний корпус, 6 поверх, ауд. 626).

E-mail: kafedra.pedagogiku@ukr.net

Підписано до друку _____ р.
Формат 60x84 1/8. Ум. др. арк. 19,0.

Тираж 300 прим. Зам. № 381.

Підприємець Маторін Б.І.

84116, м. Слов'янськ, вул. Г. Батюка, 19.
Тел./факс +38 06262 3-20-99. E-mail: matorinb@ukr.net

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до Державного реєстру видавців,
виготівників і розповсюджувачів видавничої продукції ДК №3141, видане Державним
комітетом телебачення та радіомовлення України від 24.03.2008 р.
